

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÖRESEL KÜLTÜRÜN SUNUMUNDA KENT ÖLÇEĞİNDE
SERGİLEME:ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

72121

MÜZECİLİK ANABİLİM DALI
MÜZECİLİK YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ
ŞEYDA KARAÇİZMELİ

İSTANBUL 1998

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÖRESEL KÜLTÜRÜN SUNUMUNDA KENT ÖLÇEĞİNDE
SERGİLEME:ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

MÜZECİLİK ANABİLİM DALI
MÜZECİLİK YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ
ŞEYDA KARAÇİZMELİ

PROF.TOMUR ATAGÖK

İSTANBUL 1998

ÖNSÖZ

Herşeyin müzesi olabileceği, objesiz sergileme yapılabileceği ve müze kurulabileceği düşüncelerinin yoğunlaştığı bir dönemde, müzecilik bilimi artık müze kavramının ortaya çıktığı ilk dönemlerden çok farklı bir platforma gelmiştir. Şimdilerde yapılabilecekler hayallerle sınırlıdır.

Bu tez, yaşayan bir kenti ve kültürünü kolay, doğru ve net tanıyabilmeyi sağlamak için oluşturulan sunum ve sergileme önerisidir.

Kent kültürüne ve korumacılık yaklaşımına böyle bir müzecilik perspektifin gerekliliği konusunda ki düşüncelerini benimle paylaşan ve bu tür bir çalışma yapmam konusunda beni yönlendirerek, doğduğum ve büyüdüğüm şehri daha iyi tanımama, sevmeme, anlamama yardımcı olan ve çalışmalarım sırasında desteğini esirgemeyen sayın, Prof. Tomur Atagök'e, tezin son aşamasındaki yol göstericiliğiyle, sayın Sedat Göksu'ya, vaktini ayırarak tüm titizliği ile teknik çalışmaları üstlenen Berat Çakmaklı'ya, haritaların yapımı sırasında teknolojik destek veren Şanlıurfa Toprak Reform Bilgi İşlem Ekibi'ne, bana gösterdikleri sabır ve ilgi için aileme ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

İSTANBUL HAZİRAN 1988

ŞEYDA KARAÇİZMELİ

ÖZET

Tez, yöresel kültürü oluşturan, tek tek her alt kültürün tanınması ve kavranmasında, Müzeolojik anlamda kente bir müze binası, kent kültürünü oluşturan tüm alt kültürlerle de müze malzemesi olarak bakmayı savunur.

Öncelikle yaptığımız kabul, insanın kenti; kentin de insanı biçimlendirdiği yönünde. Halen devam eden bir süreç içinde kent, içinde barındırdığı insanın, dini, siyasi ve ekonomik ihtiyaçlarına göre üzerinde kurulu olduğu coğrafyaya bağlı olarak şekillenmiştir. Kentin oluşturduğu platformun üzerinde de sonsuz sayıda senaryolar yazmak ve oynamak da insanın ödevi olagelmıştır.

İkinci kabul ise kültürün evrimsel bir olgu olduğu ve toplumsal hayattaki değişimlere göre çeşitleneceği ve yok olabileceğine ilişkindir. Hızı gittikçe artan bir şekilde gerçekleşen, toplumlararası etkileşim sonucunda, kitleler farklı yollardan ulaşan yenilikleri kendi yorumlarıyla kendi sosyo-kültürel hayatlarına katarlar. Bunun sonucunda oluşan başkalaşımın tutarlı, trajik ya da gülünç olma ihtimalleri vardır ama yina de sonuçta bir değişim söz konusudur. Bugün sorun, yorumun ortadan kalkıp yerini açlığa, bilinçsizliğe ve hazırcılığa bırakmış olması, sonucuysa kaybolan maddi, manevi sınırlarla beraber silikleşen toplumsal kimliktir.

Bu kabuller sonucunda sürekliliğin sağlanması için uğraş vermek ve bunu kitlelerin kaygısı haline getirmek tarihiyle yaşamak isteyenlerin görevi olmuştur. Talep edilmeyen farkında olunmayan duyarlılık gösterilmeyen uygulamalar

sonuçsuz kalacağı için, korumanın toplumun üzerinde ısrar ettiği bir eylem haline dönüştürülmeye ihtiyacı vardır.

Müzecilik biliminin üzerine düşen görev, bir tür bütünleyicilik olarak görülür. Arkeolojinin, etnografyanın, sanat tarihinin, doğa tarihinin, jeolojinin, endüstri tarihinin, v.s., ortaya çıkardığı bulguları, farklı kurgularla, toplumun farklı katmanlarına ama tek bir amaca bağlı kalarak ulaştırmak, müzecilik biliminin var oluş nedenidir.

Sergileme metodları ve mantığı, izleyici ile izlenen arasında gerçekleşen tek yönlü etkileşimin kontrol mekanizmalarıdır. Diğer bir deyişle müzecinin dilidir. Müze yönlendirir, eğitim kurumu kimliğiyle, neyin, nasıl okunması gerektiğini belirler.

Müze malzemesi olarak niteleyebileceğimiz her obje grubu, birden farklı okunabilirlik özelliğine sahiptir. Objelerin bir araya getirilişindeki seçme kriteri, hangi objenin, hangi niteliğinin ortaya konulacağı gibi değişkenlerle yapılan oynamalar, büyük anlamsal çeşitlemelere yol açacaktır. Bu sebeple objeye yüklenecek değerler çoğaldıkça, donanımsız gözlerden bir anlam çıkarmasını beklemek gereksizleşir. Kısacası eğer sergi bir kavram dahilinde bir araya getirilmiş objelerden oluşuyorsa yaratacağı etki objelerin tek tek yaratacağı etkiden daha fazla olacaktır.

Konu taşınabilir ya da taşınamaz kültür varlığı, bir bitki ya da kent olsun, herşeyi bir çok değişik biçimde okumak mümkündür. Neyi okumak istediğini ya da neye gereksinimi olduğunu fark edemeyecek çoğunluk için, belirli bir kurgu, ardından da yönlendirme, çok önemlidir.

Obje bir kent, amaç da yarın ile dünün köprüsünü kurmak, yarın için dünü bilmek, dünü yarına referans verebilmek ise, hassasiyeti arttırmak gerekir çünkü kent müzeciliğe malzeme olabilecek her türlü nesneden çok daha fazla anlamı bir arada taşıyan, belki de hepsinden daha çeşitli bir biçimde okunabilecek bir konudur.

Bir kenti ve kent kültürünü, özellikle de yaşayan değerleri, görülür anlaşılır hale getirmenin, sınırları belirli bir mekanda gerçekleştirilemeyeceği açıktır. Çok iyi kurgulanmış dahi olsa, bir müze mekanı içinde kentin bizi sarmalamasını beklemek ile bunu birebir yaşamak arasında kıyasa meydan vermeyecek kadar büyük fark vardır. Dışarıda yaşayan kenti dört duvar arasına sokmak ancak onun kötü bir taklidini oluşturmakla son bulur kentin tarihsel dokusunu sergi mekanı olarak düşünen bütüncül bir yaklaşım ve korunması gerekenin kentin belleği olduğu gerçeği ile yapılan çıkış bizi, net, insanın kente göre konumunu belirleyebildiği, kentini algılayabildiği ve anlatabildiği bir sergilemeye götürür.

Doğal ortamını yitirmiş kültür ögesine bir mekan yaratmak, bunun varlığı hakkın da insanları bilgilendirmek ve bu bağı canlı tutmaya çalışmak ideali bile objesi ve konusu kent kültürü olan bir sergileme ve kurgulamada sadece tamamlanmamış hissiyatı veren bir çaba olarak görülecektir. Bu şartlar altında yetkin ve bütüncül bir tanıtım için; İki şeye

1. Mevcut tüm verilerin ortaya konduğu bir merkeze,
2. Kentin tek tek ögeler olarak değil bütünselliği sağlayacak biçimde müzeolojik sunumuna gerek vardır.

Bu düşüncelerden hareketle söz konusu olan kentsel kimliğin sunumu için Şanlıurfa üzerinde bir çalışma gerçekleştirdik.

- Amaç varış anından terk edişe kadar etkin bir gezdirme ve bilgilendirme

oldu. Bunun ancak kent sokaklarında uygulanabileceği düşünöldü. Bu şartlar altında ŞURKAV'ın ve Şanlıurfa Müzesinin faaliyetlerine ek olarak bir proje gerçekleştirildi.

- Projenin akış şeması, yabancı bir öлкеye kara, hava ya da deniz yolu ile giriş sürecine referans verir. Hedef kurumsal bir kimlik ve bilimsel bir yolla, amaçlı amaçsız kenti tanımaya gelmiş ziyaretçilere araçlar sunabilmektir.

Proje ; kente varış, Şanlıurfa gümröğü, Şanlıurfa olarak üç aşamalıdır.

Kente varış; Urfa'da eksikliği fark edilen havalimanı ve otogar "info" merkezleri düşünölmüştür. Bunlar kenti takip etmek isteyenlere nereden başlayacaklarını işaretleyen, kendi başına yola çıkacaklara harita sunan merkezlerdir. Kenti bilmeyen ve tanımak isteyen izleyici için bugün resmi olarak var olan haritanın daha detaylısını ve cazibini oluşturduk. Böylece Şanlıurfa'nın kentsel dokusunu belirleyen ve sağlık konaklama gibi ihtiyaçlarına cevap olan bir haritası oldu

Şanlıurfa gümröğü; Kent ile ayrıntılı bir yüzleşme eylemine girişmemiş kent meraklısı için bir ön bilgilenim noktası düşünöldü. Bunun için tarihsel mekan organizasyonu, anlam içeriği ve merkeziliği ile bizim amacımızla birebir örtüştüğünüzü tespit etmiş olduğumuz "Gümrük Han" seçildi. Burada yapılması önerilen, şu an ki görünümüyle özgünlüğünü zedeleyen eklemelerden yalıtmak ve kapalı mekanlarda bir sergi, arşiv, araştırma merkezi oluşturmaktır.

Bunun için statik ve hareketli öğelerle kapalı mekanlarda çalışılması uygun göröldü. Serginin ana gösterim öğeleri olarak, resim, fotoğraf, gravür, minyatür ve benzeri görsel malzeme ile panolar oluşturulması düşünöldü. Hareketli sunumlara ihtiyaç duyulan durumlarda sinevizyon gösterim teknikleri teklif edildi.

Şanlıurfa; Kent imgesini oluşturmaya yönelik karakteristik yapıları içeren bir gezi programıdır. Tur programı, sivil, dini, ticari ve askeri yapılar olarak dört grupta çeşitlendi. Gezi programı Gümrük Han'ında burada olması nedeniyle, Ticari yapılar merkezinden başlar. Bu keşfetme tanıma biçiminde gelişen, yarı serbest bir gezidir. Dini yapılar güzergah üzerinde olmaları nedeniyle ikinci adımı oluştururlar. Urfa kalesi ve surlarında görüldükten sonra (askeri mimari), gezi, sivil mimarlık örneklerinin en etkileyicisi, Şanlıurfa sokak ve ev örneklerini izleyebilme biçiminde son bulur. İkinci gün için geniş ölçekteki, Şanlıurfa çevresini ve GAP'ı kapsayan bir organizasyon düşünülmüştür.

SUMMARY

This thesis defends that the city is regarded as a Museum in the meaning of Museology, and all sub-cultures that constitute city culture are regarded as museum material, while recognizing and perceiving each individual culture.

What we agree in priority is that people shape cities and cities shape people. The city, within the current process, has been shaped depending on the geography in which the city was founded according to religious, political and economic needs of people who live there. It has been the duty of people to write up endless scenarios and play them on the platform the city has established.

What we agree, secondly, is that culture is an evolutionary process, and varies depending on the changes in the social life to possibly cease someday. As a result of the inter-community interaction, of which pace gets faster and faster, people add innovations to their own socio-cultural life adding their own interpretations. It is likely that cultural modifications could be consistent, tragic or even ridiculous; but still it is a change. Today's current problem is that interpretation was replaced with unconsciousness and the wish to find everything ready. The result is loss of material and moral values, as well as fading communal identity.

As a result of the above facts, it has been the duty of those who wished to live with their past, to make effort to protect culture and be conscious about that. Since any practise that is not demanded, not noticed, not shown any sensitivity does not end up in any result, protection of culture should become an action that the community insists on.

The duty of Museology seems to be a sort of integration. Communicating the findings of Archeology, ethnography, history of art, history of nature, geology, history of industry etc. To various groups in the community, adhering to a single purpose, is the reason of existence of Museology.

The methods and Logic of Exhibitions are the control mechanisms of one-sided communication between visitor and the item visited. In other words, it is the language of Museum Keeper. Museum orients people and defines what to read and how to read, with its identity as an educational institution

Each object group, that we qualify as museum material, have more than character of readability. The criterion in gathering such objects, and the decision of which character is to be displayed, will cause large variations in their meanings. Therefore, when the values to be imposed upon an object are increased, we should not expect careless eyes to understand that. In short, if the exhibition is comprised of the objects that were collected under a certain concept its overall effect will be much more than the effect of each single object.

It is possible to read anything in a very different manner, whether the subject is tangible or intangible cultural heritage, a plant or a city. For the group who is unable to recognize what to read or what is needed, a certain program to set and then to orient is very important.

In case of a city, if the target is to build a bridge between yesterday and tomorrow and to know yesterday for the sake of tomorrow, or to refer to yesterday for tomorrow, the sensitivity should be promoted, because city museology is a subject that could be interpreted in more diversified manners, with more varied meanings than any one object in the museum.

It is obvious that it is not possible to make a city culture, particularly the living assets, understandable inside a location limited boundaries. Even if it was properly arranged, there is a big difference between expecting the city inside a museum to have a direct impact over us and living inside it. Imprisoning a city inside four walls will result in a only bad imitation. An approach that admits historical tissue of a city as an exhibition, and the thinking that what should be protected is the memory of the city, will identify the position of human beings in view of a city. It will also lead to an exhibition where people can perceive and understand the city better.

The ideal for creating a space for a cultural element that lost its natural environment, and efforts to keep it alive in a museum to inform people will seem to be an incomplete effort for an exhibition of city culture. Under such circumstances, we need two things for an effective and integrated exhibition:

1. A centre where all existing data are displayed
2. A museological presentation to ensure integrity of the city instead of single elements.

Starting with the above considerations, we have made a study at Şanlıurfa for presenting the city identity in question.

- The purpose was visiting and giving information, from arrival until departure, thinking it could be made in city streets only. Under those circumstances, a project was realized in addition to the activities of ŞURKAV and Şanlıurfa Museum.
- The flow-chart of the project refers to entrance to a foreign country by land, air or sea transport. The target is to submit visitors, who have come to know the city, with or without the purpose, under a corporate identity and in an empirical way, to know the city,

Project has three phases : Arrival at the City, Şanlıurfa Customs, and Şanlıurfa.

Arrival at the city: We suggested an airport and bus terminal informations desks, that are not available in Şanlıurfa. Information desks will assist visitors where to start their visits, and will supply map. We have made a more detailed and a more attractive map than the existing one, for the visitors who wished to know the city. Thus, it has become a sort of map, that defines urban structure of Şanlıurfa, accommodation facilities and medical units.

Şanlıurfa customs : For the interested visitors who have never seen the City, we suggested an Information Desk. For this purpose " Gümrük Han" was selected because it coincided with our purpose due to its spatial characteristics, meaningfulness and centralization. We also suggested to isolate it from its existing annexes, that damaged its originality, and establish an archive research centre.

For this purpose we deemed it useful to study in covered spaces with static and dynamic elements. The main exhibited elements were thought to be pictures, photographs, gravures, miniatures and similar visual materials as well as boards. Cine-vision displays were suggested when dynamic presentation was needed.

Şanlıurfa: It is a visit program covering characteristic structures, for creating city image. Tour program was grouped under for headings: Civil, Religious, Commercial and Military. Visit starts at the Centre of Commercial Buildings, since "Gümrük Han" is also situated there. This is a semi-free visit, for the purpose of recognition and discovery. Since religious structures are on the route, they are the second step in the visit. After having visited Urfa Castle and City Walls (Military, Architectural) the program shall terminate with the visits to Şanlıurfa streets and sample houses ,that are the most influencing samples of

civil Architecture. For the second day, a visit was planned covering the vicinity of Şanlıurfa and GAP.

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖNSÖZ.....	I
TÜRKÇE ÖZET.....	II
İNGİLİZCE ÖZET.....	VII

1.BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
------------	---

2.BÖLÜM

YEREL KÜLTÜR.....	5
-------------------	---

2.1 KÜLTÜR/YEREL KÜLTÜR KAVRAMLARI.....	5
2.2 YEREL KÜLTÜRÜN OLUŞUM DINAMİKLERİ.....	7
2.3. YEREL KÜLTÜR KAVRAMINA, KORUMACILIK PERSPEKTİFİNDEN YAKLAŞIM.....	9
2.4. KENTSEL YEREL KİMLİĞİ YAŞAMAK İLE YAŞATMAYATANITMAYA ÇALIŞMAK ARASINDAKİ KAVRAM FARKLILIĞI.....	13
2.5. MÜZEOLOJİK YAKLAŞIMDA KENT.....	16
2.6 YAŞAYAN YEREL KÜLTÜRÜN BÜTÜNCÜL TANITIMI VE MÜZE ÇATISI ALTINDA TOPLANABİLME OLANKLARI.....	18

3.BÖLÜM

KENTSEL KORUMADA YEREL DOKUNUN VURGULANDIĞI ÖRNEKLER VE ŞEHRİN SUNUM BİÇİMLERİNE BAKIŞ.....	22
--	----

3.1. FRANKEN AÇIK HAVA MÜZESİ (ALMANYA).....	27
3.2. ROTHENBURG OB DER TAUBER (ALMANYA).....	34

4.BÖLÜM

ŞANLIURFA ÖRNEĞİ.....	38
4.1. KENTİN GEÇMİŞİ VE ÖZELLİKLERİ.....	38
4.1.1.KONUM	38
4.1.2.TOPOGRAFYA.....	38
4.1.3. İKLİM.....	38
4.1.4. EKONOMİK YAPI.....	40
4.1.5. NÜFUS.....	41
4.1.6. TARİHÇE.....	42
4.1.7. DİL.....	46
4.1.8. EĞİTİM.....	49
4.1.9. GELENEK VE GÖRENEKLER.....	51
4.1.10. BESLENME.....	54
4.1.11. MÜZİK.....	56
4.1.12. DANS.....	57
4.1.13. EDEBİYAT.....	59
4.1.14. EL SANATLARI.....	60
4.1.15. MİMARİ VERİLER.....	64
4.2. KENTSEL KORUMA AMAÇLI FAALİYETLER VE ŞURKAV.....	68
4.3. ŞEHİR MÜZESİ VE YAŞAYAN YEREL KÜLTÜRÜ YANSITABİLMESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	75

5. BÖLÜM

ÖNERİLEN YÖNLENDİRME VE SUNUM BİÇİMLERİ VE SONUÇ.....	81
 RESİM LİSTESİ.....	95
EK 1 Şanlıurfa Müzesi Bina kesiti.....	98
EK 2 Yönetim organları ve personel dağılımı.....	99
EK 3 Öneri vakıf tüzüğü.....	100
EK 4 Harita.....	101
EK 5 Bilgilendirme tanıtma merkezi programı.....	102
BİBLİYOGRAFYA.....	103

1. GİRİŞ

Türkiye’de kültürel korumanın ve kültürel süreklilik söyleminin sadece aydın sınıfının düşüncelerinde yeri olan bir tema olması ve toplumun bu gibi konulara karşı yabancılığının sonucu olan duyarsızlığı, kültürel sürekliliğin kaotik bir zeminde çözümsüz kalmasına sebep olur.

Tek çözümün bilinçleme olacağına dair fikir birliği içinde olunması, bilinç kazandırmak için hangi yolları deneyebiliriz sorusunu gündeme getirir. Müze bilinç kazandırma ve kültürle toplum arasındaki aracılık göreviyle bu sorunun cevabı olabilecek çalışmaları kendine görev edinmiş en yetkin kurumdur. Bu anlamda etkin bir rol oynaması, yaşayan bir kültürün tanıtımı için neden sadece müzenin yeterli olmayacağı ve uygulamasına henüz rastlamadığımız bir sergileme anlayışının, yani kent ölçeğinde sergileme önerisinin nedeni üzerinde çalışılacak bir konu haline geldiğinin açıklamasıdır.

Tez, kültürel birikimin ne olduğu, neden önemli olduğu, dokusal korumanın, korumacılığa nasıl bir yorum getirebileceği, müzeciliğin kültürel süreklilik için çalışan birçok farklı bilim dalına bir “dil” olarak nasıl hizmet verebileceği üzerinde durur. Şanlıurfa’yı tüm kültürel öğeleri ile inceler ve yaşayan bir kültürü sunmanın yolunun doğru-net açık bir bilgilendirme ve kent ölçeğinde sergileme ile olanak kazanacağı üzerinde odaklaşır.

Şanlıurfa etnik çeşitliliği ve M.Ö'lere uzanan tarihi ile rengarenk bir kültür sunar. Kimliksel kapalılığı ile değişmeden kalmayı başarmış olması, uluslararası kültürden söz edilen bir dönemde bu çeşitliliğin cazibesini çok daha yüksek kılar. Kent, bu yönleriyle tezin savunduğu fikirlerle oluşturduğu formüle en iyi oturacak merkezdir.

Araştırma; Şanlıurfa hakkındaki kaynakların derlemesi, yapılan araştırmaların açığa çıkarılması resmi ve özel kurumların korumacılığa

yaklaşımlarının anlaşılması ve onlarla görüşülmesi biçiminde başlamış ve ivme kazanmıştır. Bu kentin kültürünü tam anlamıyla kavrayabilme imkanına sahip olmam, onlardan biri olmam, bu aşamayı zorlanmadan ve heyecan duyarak geçmeme, aynı zamanda herşeye kolay ulaşmama sebep oldu.

Tez için oluşturulan proje, kent ölçeğinde sergilemeyi kapsamakta, açık anlamla tarihi kent dokusunu sınır olarak belirlemektedir. Bu anlamda kent çevresindeki ören yerleri, antik şehirler ve GAP başka bir tezin konusu olabilecek detaya sahiptirler ve kapsam dışı bırakılmışlardır.

Tez dönemim içinde, Almanya'da 6 ay yaptığım araştırma, bana batılıların değerlerine nasıl yaklaştığını ve açık hava müzeleri konusundaki gelişimi izleme ve tanıma imkanı verdi. Bu deneyimlerimin tez çalışmasına ve projeye ciddi katkısı olmuştur.

Kaynak araştırması, kütüphane çalışması sırasında tezin teorik kısmının oluşturulması için, Yıldız Teknik Üniversitesi ve Mimar Sinan Üniversitesi, sosyoloji, Şehir Bölge Planlama ve Mimarlık Tarihi tezlerinin ve İstanbul'da düzenlenen Habitat II organizasyonu sırasında verilen tüm bildiri, konferans ve sempozyum notlarının incelenmesi gerçekleştirilmiş ve sonrasında tezin zemini olan ilk bölüm oluşturulmuştur. Şanlıurfa'nın tanıtıldığı dördüncü bölüm için Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü'nde bulunan Şanlıurfa'ya ait son veriler taranmıştır. Öneri vakıf tüzüğü, bir çok vakıf senedi incelendikten sonra, tüzük dili ve formuna uygun olarak hazırlanmıştır. Tanıtma ve bilgilendirme merkezi için kullanılması önerilen pano-sergi elemanları ve yapının karakterine zarar vermeden bu düzenlemenin yapılması ile ilgili önerileri destekleyen ve açıklayan resimler, Almanya'da bu konu üzerine çalışan, üretim yapan firmalardan alınmış bilgi ve broşürlerden sağlanmıştır. Gerektiğinde bu firmalarla bağlantı sağlanacak irtibat adres ve numaraları elde edilmiştir.

Bu verilerin değerlendirilmesi ve senteze varılması ile toplumu değerler konusunda nasıl bilinçlendireceğimiz, topluma nasıl ulaşacağımız, hangi dili nasıl bir yöntemle kullanacağımız konusunda cevap niteliğinde bir yöntem bulmaya çalışılmış, bu projenin uygulanmasına yönelik bir adım atılma ihtimalinde tezin önderlik etmesini sağlayacak biçimde tüm uygulama detayları tez kapsamına alınmıştır.

- Kent Bilgilendirme-tanıtma merkezi yeri önerilmiş,

- Merkezin düzenleme esasları belirtilmiş,

- Merkezin kavramsal ve mekansal düzenlemesi açısından uygulanmış, örnek bir segi tespit edilmiş, (Dünya Kenti İstanbul ve Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme)

- Merkezde yer alması önerilen serginin konu başlıkları tespit edilmiş, sergi yerleşim broşürü örneği sunulmuş,

- Sergilemenin formel noktaları, hangi düzenlemenin uygun olacağına ilişkin, örnek pano ve sergi mekanı düzenlemesine ilişkin resimler temin edilmiş,

- Eğitici panolar dışında gerektiği konularda kullanılması uygun olacak düzenlemeler belirtilmiş, (maket, sinevizyon teknikler, canlandırmalar, gösteriler, dinlenme alanları vs.)

- Kurulacak yeni bir vakıf ile yönetilme ihtimaline karşın öneri vakıf tüzüğü hazırlanmış,

- Merkezde yer alması gereken yönetim organları ve personel (Şanlıurfa kenti baz alınarak) oluşturulmuş,

- Bilgilendirme merkezi sonrasında gezilecek bölgeler ve yapılar kendi aralarında çeşitlendirilmiş, nereden başlayıp nerede bitirileceği tespit edilmiş, kent imgesini oluşturacak yapılar ve kültürel detaylara ait gezi güzergahı önerilmiş,

- Gezinin bir rehber eşliğinde ya da yalnız yapılması düşünülmüş ve yalnız yapılacak bir gezi için yapıların belirgin yerlerine konacak işaretler, kısa bilgiler (Tarih, isim vs.) ve numaralar önerilmiş, mobil bilgi telefonları sayesinde sağlanacak, kişiye özel tercihlere açık, bilgilenim imkanı sağlanmış,

- Şanlıurfa şehrine ait bir şehir haritası olmadığı için şehir haritası normlarına uygun bir harita oluşturulmuş ve bu haritayı şehir girişlerindeki info bürolarına ve böylece kent bilgilenim merkezine uğrayan herkese verilmesi uygun görülmüş ve böylece bireysel keşif gezilerine olanak sağlanmış, kent içinde bir çok yere dokunsal kent bilgi makinaları konması teklif edilmiş ve bir örnek konulmuş,

- Gezi organizasyonuna dahil, kenti ve eylemi cazip hale getirecek etkinlikler maddeler halinde sıralanmış, canlandırmalar, dans gösterileri, müzik dinletileri, tiyatro oyunlar, vs. önerilmiştir.

Bu tez de bu çalışmaların sonucu olarak ortaya çıkmış ve yapılması önerilenler sayesinde kent kültürünü tam anlamıyla kavramamıza yarayacak bir şablon olmayı amaçlamıştır.

2. YEREL KÜLTÜR

2.1. KÜLTÜR -YEREL KÜLTÜR KAVRAMLARI

Toplumsal ve bireysel hayatımızın, gündelik ve resmi yaşantımızın, kültürel birikimin oluşturduğu zemin üzerinde cereyan ettiği fark edildiğinde kültür ve yerel kültür kavramları üzerinde bir süre düşünmek faydalı olacaktır.

Kültür kavramının düşünsel tarihi yüzlerce tanım ile doludur. Kültürün; yaşam, insan ve insanın tüm yaratısı olarak görülüyor olması bu tanımlamaları zenginleştiren sebeplerdendir.

Sosyal bilimci B.Barelson "Bilimsel bir kavramın bu kadar çok tanımı varsa onun tanımlanamayacağını kabul etmek gerekir"¹ derken kültürü tanımlamayı sınırlamanın imkansızlığı üzerine tanımlama yapmıştır.

Bozkurt Güvenç, kültür olgusunun dört ayrı ana başlık altında irdelenebileceğini söyler² ve ancak böyle bir sınıflama ile kültürü tanımlama, ona tanım arama eylemini çözüme kavuşturur. Bu sınıflama:

Uygarlığı; bilim alanındaki, eğitimi; beşeri alandaki, güzel sanatları; estetik alandaki, üretme, ekin, çoğaltma, yetiştirmeyi ise maddi ve biyolojik alandaki kültürün somut göstergeleri olarak belirtir.

K.Marx; Kültür, doğanın yarattıklarına karşıt insanoğlunun yarattığı herşeydir.³ derken, Nermi Uygur; kültürü, "İnsanın ortaya koyduğu, içinde

³ Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1991, s. 95

³ Ibid, s. 97

³ Ibid, s 100

insanın varolduğu, tüm gerçeklik demektir”⁴ diye açıklamıştır. Şerafettin Turan ise, ”Kültür; bir toplumda geçerli olan ve gelenek halinde devam eden her türlü dil, duygu, düşünce, inanç, sanat ve yaşayış öğelerinin tümüdür”⁵ diyerek açıklamıştır.

Yani kültür olgusunun en geniş bağlamda ele alınması ya da Güvenç’in yaptığı gibi sınıflanması mümkün olmaktadır.

Kültür tanımının sınırsızlığından, yöresel kültür tanımının göreceli sınırlılığı içine girdiğimizde, kendimizi birbirine sıkı sıkıya bağlı öğelerin döngüsünde, tanıdık, tanımlı bir zeminde buluruz. Sınırları belirli bir coğrafyadan, insanın yaratımına, bu coğrafyadaki insan için düşünülmüş olan kente, kentin içindeki sokağa, sokağındaki, çarşıya, çarşıda satılana, bir diğer sokaktaki eve, evin mutfağında pişen yemeğe ve sonunda da insana ulaşırız. Her bir öğenin birbirini oluşturduğu, birbirinin etkeni olduğu, birbirlerinden bağımsız düşünülemediği bu bileşene, anlam vermek ancak bir diğerini iyi tanımakla mümkün olur. Ancak bu kabulden sonra yöreselliğin ne olduğundan, neye göre olduğundan sözedebilir, yerel kültürü tanımaya çalışabiliriz.

“Her yerleşme biriminin kendine özgü kültürel özellikleri vardır. Milli sınırlar içindeki bu farklı birimler ve sentezlere de “alt kültür” adı verilir. Alt kültürler, bazı kültürel özellikleriyle birbirlerinden ayrılırlar, farklı sentezlere doğru yönelirler. Kalkınma ve modernleşme çabaları, ulusal sınırlar içindeki farklı alt kültürleri milli bir senteze doğru götürürken; kalkınmanın sebep olduğu nüfus hareketleri, kentleşme, endüstrileşme, tabakalaşma ve sınıflaşma eğilimleri kültürel birimlerin sınırlarını sürekli olarak değiştirir, birleştirir, ayırır.”⁶

Bir kente / yöreye ait olan kültür, yerel kültür, o kentin / yörenin kimliğidir. Sınırlarından içeri adımınızı attığınızda bizi sarmalayan atmosferdir. Çünkü toplumlar, kentler ya da insanlar hangi düzlemde ele alınırsa alınsın, kültürel açıdan hep bir kendine haslık, bir diğerinden farklı olma durumu

⁴Nermi Uygur, *Kültür Kuramı*, İstanbul, Y.K.Y, 1996, s.17

⁵Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi*, Ankara, Bilgi yayınevi, 1990, s13.

⁶ Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1991, s.111

gösterirler. İşte kültür ve ondan hareketle açılmanabilecek yerel kültür de bu farklılık ve çeşitlilik ile temellenir. Kavranabilmesinin güçlüğü de, kavranabilmesinin imkanı da bu ortak özelliklerindedir.

Aynı coğrafyada yaşayan, aynı ırktan olan insanların kimliğinde bile gözlemleyebileceğimiz *farklılık* ve zamanın kaçınılmaz olarak beraberinde getirdiği *değişim* kavramları kültürün iki ana tanımlayıcısıdır. Mete Tapan, "Kentleşme ve kentlileşme kavramları bir kent kültürünü de beraberinde getirmektedir, bu kültürün başlıca özelliği çeşitliliktir"⁷ der.

Nasıl ki kültür farklılığa ve değişime dayanıyorsa, kentin kimliği olduğu söylenen *yerel kültür* olgusu da aynı ilkelere dayanır. Kentlerin gelişimi ve kentlerin doğal tarihi, gelişim süreçleridir. Kentin insanı, kentli, kentin tarihi boyunca içinde misafir ettiği uygarlıklar -diğer bir açıdan bu uygarlığın aynası olarak kent- bu uygarlıkların dinleri, dinsel değişim ve başkalaşimleri, politik ve ekonomik ağırlıkları değişime bağlam oluştururken, her kentin kentsel gelişim süreci ve fiziksel oluşumu ise farklılığı açıklar.

2.2.YEREL KÜLTÜRÜN OLUŞUM DİNAMİKLERİ

Kültürün "alt kültür" olarak değerlendirilebilecek yerel kültür kavramı, kültür gibi ancak kendini oluşturan etkenler ve süreçlerle açıklandığında kavranabilir olur.

Kültür-insan arasındaki, insanlık tarihiyle yaşıt, karşılıklı etkileşim sürecinde insanın mı kültürü, kültürün mü insanı oluşturduğunu söylemek zordur. Aslında "canlı ve cansız doğa dışında insan elinin ve çabasının ürünü

⁷ Mete Tapan, "Kentleşme ve Kentlileşme Üzerine",Yapı 181, Aralık 1996, s.70.

olan herşey, kültürel bir anlam taşır.”⁸ Öte yandan insan da kültürün ürünüdür. Kültürel sürekliliği ve evrimi sağlayan, sebep olandır.

Yüzlerce kültür ve alt kültür grubunun, yüzlerce ayrı oluşum sebebi sayılabilir. Eksiklerinin olabileceği kabul edilerek, kilometre taşları olabilecek etkenlerin şunlar olduğu söylenebilir:

Her topluluk sınırları belirli bir coğrafyada yaşar. Bu coğrafya seçilmiş, zorla kabul edilmiş, tesadüfi biçimde kabullenilmiş olabilir. Ne şekilde oluşmuş olursa olsun toplum yaşamını, varlığını, üretimini belirler. Ayrıca her biri kendi içinde kültürel değişim ya da evrim sebebi olabilirler. Ticaret yolu üzerine kurulmuş ya da kurulduktan sonra raslantısal, ticaret yolu ile yolu kesişmiş toplumların ticaretindeki, ekonomisindeki şekillenmelerin coğrafik konumla ilgili olmadığını söylemek mümkün değildir. Bir liman şehri toplumunun alışkanlıkları ile dağ başındaki göçebe topluluğun gelenek - görenek farklılıklarının sebebinin büyük ölçüde coğrafik nedenlerle açıklamamız mümkün olacaktır.

Ekonomi; o toplulukta ne üretildiğini, neden üretildiğini, seçimin neye göre yapıldığını açıklayan ögedir. Para saklama biçiminden, el becerilerine, dış etkileşimlere, ekonomik refaha ve bunların kültürel yansımalarına kadar bir çok maddi durumun dayandığı noktadır.

Din; her türlü kültürel ve toplumsal sistemde var olan bir kurumdur. Özünde bireye hitap etmekle birlikte, toplulukları iyiye, doğruya, güzele yönlendirmeyi öngören, tutumuyla toplumun sosyo/kültürel yapısını belirleyen en önemli öğelerdendir. Din kültürü, topluluğun ortak ya da farklı dinsel eğilimleri, doğumdan ölüme kadar olan her türlü ritüelin altında yatar.

⁸ Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1991, s.113

Yerleşim bölgesinin stratejik konumu, toplumun yayılımcı kişiliği, uzlaşmasız-kavgacı genel tavrı v.s. gibi sebeplerle açıklanabilecek, tarih süreci içinde yaşadığı savaşlar ve onun sonucu olabilecek ülke içi ya da dünya genelindeki siyasi ağırlığı; kültürel değişim, etkileşim ve farklılığın ivmesidirler. Politik ağırlık merkezi olmuş bir şehrin silüeti ile ücra bir şehrin silüeti ve yaşamı arasında oldukça büyük fark vardır.

Sonuç olarak, kültürel birikim; yöre insanının tarihi gelişimi içinde kendine uyarladığı, benimsediği, yoktan var ettiği ya da herhangi bir biçimde yolunun kesiştiği, coğrafi, ekonomik, siyasi ve dini sistemlerin, yani yaşama ve varolabilme koşullarının, o bölge de yaşayan insan için en uygun, en doğru biçimde oluşması ile ortaya çıkan somut veya soyut verilerin bileşimidir. Dil, eğitim, gelenek-görenek gibi diğer öğeler ise, bu temel etkenlerin sonucu olarak biçimlenirler.

2.3. YEREL KÜLTÜR KAVRAMINA KORUMACILIK YAKLAŞIMI

Kentin, kent insanının ihtiyacını, değerlerini, öznelini yansıtan, direk ve somut bir öğe olması kent dokusunun, kent birikiminin neden koruma kapsamı içinde incelenmesi gerektiğini cevaplıyor. Yüzyılların süzgecinden geçmiş, belki hala varolan, değişen, başkalaşan maddi ve manevi öğelerin, kültürel tarihin, kent kimliğinin hatırlanması, yaşanması ve ileriye aktarılması için özen ve önem gerekir. Bu sonraya taşıma eylemine *koruma*, yöresel insanın zihninde bunun bir amaca yönelik yapıldığına ilişkin, oluşturulması-uyandırılması gereken düşünsel etkiye de *korumacılık bilinci* denir.

Ülkemizde bu kavram anayasanın, 21.7.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile açıklığa kavuşturulmuştur.

Bu kanunun amacı; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tesbit etmektir. (madde 1)

Kanun; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususları ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzel kişilerin görev ve sorumluluklarını kapsar. (madde 3)

Kanun; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır taşınmaz varlıklardır diyerek koruma kapsamı içinde nelerin yer alacağını tanımlamıştır.

Kentsel koruma yaklaşımı olarak sit tanımını getirmiş ve bunun için tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olan ve yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari vb. özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tesbiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır, denmiştir.⁹ (madde3)

Bu ve bunun gibi bir çok kanun maddesi, tanım ve yönetmeliğin amacı sürekliliğe destek olmaktır. Yöresel kültürün sürekliliği, kentsel, kültürel doku koruması ile somutlaşır.

Maddi tarihimizi, kimliğimizi, bizim için, bize ait olan herşeyi yitirilişimiz, kültür sürekliliğinin gerekli olup olmadığı konusunda, düşünceye zaman bile bırakmayacak biçimde ivme kazanmıştır. Şehrin metropolleşme gelişimi, hızı, yok olmayı ve yıpranmayı da beraberinde getirir. Sanayi devrimi sonrası toplumlarının yaşadığı kentleşme, makineleşme, göç kaçınılmazı, kültürü

⁹ Sefa Erkün, **Müze mevzuatı Ders Notları**, (Y.T.Ü. Müzecilik Yüksek Lisans ders notları).

süreksiz, tanımsız, işleyiş şemalarının işlerliklerini yitirdikleri bir zemine, bu zeminde ortaya çıkan kentler ise insanını mutlu etmeyen, ihtiyaçlara göre belirlenmemiş, bugün var yarın yok birikim odaklarına dönüşmüşlerdir.

“Şehirler, giderek çevre değerlerinin hızla tüketildiği, kültürel değerlerin ihmal edilmeye, mekan kimliğinin kaybolmaya başladığı, sosyo-psikolojik problemlerin arttığı semboller haline gelmeye başlamışlardır.”¹⁰

Bu dizgede, bir şehrin bir diğerinden artık çok fazla farklı olmadığı hissedilir. Yaşamın her ayrıntısına sızmış olan “bir örnek olma tutkusu” salgın gibi büyümekte, benimsenmektedir. Kimlik sahibi nedenini, niçinini sorgulayabilen kentler ise bu benimseyiş altında ezilmek zorunluluğuyla karşı karşıyadırlar. Kimlik kaybı, gelişimin zorunlu getirisi sanılsa da ve bu göreceli gelişim rahatsızlığa, mutsuzluğa, huzursuzluğa gebedir. “Kent sınırları son derece net çizilen özgürlükler sistemi demektir. Özgürlük ise farklı olabilme iznidir.”¹¹ “Bir kenti başkasından ayırt eden tek şey çevresi, dizaynı tarihidir.”¹² İşte gelişim uğruna bu değerlerden ödün verilmektedir. İhsan Bilgin’in söylemiyle, “yerleşmenin, hafızalarda izi olan referanslar dizgesine sahip olması”¹³ okunaklı olması, başta sözünü ettiğim, zamanın, birikimin doğal getirisiidir. Okunaklılık özelliğinin yeni yerleşmelerde de tekrarlanması fiziki konfor kadar önem taşımaktadır. “Okunaklılık, kentin öğrenilmesini ve yaşamın her anında insanın kente göre konumunun kavranmasını kolaylaştırarak yaşam kalitesini geliştirir.”¹⁴

Türkiye’de oluşum sürecini henüz tamamlayamamış olan “koruma bilinci” üzerine eğilmek, çok daha temel başlıklar olan sanat, tarih, kültür kavramlarının sağlam zeminlere oturtulamadığı bir düzende, bir tür zorlama

¹⁰ Ayşe Sirel-Gülşen Kılıçreis, “Şehir Kimliği Ve Çevre İlişkileri” , Ekolojik Yaklaşım Bölüm III, İstanbul, M.S.Ü. Matbası, 1996, s.163

¹¹ Tarkan Demirkan, “Tarih Boyunca Kuşatılan Özgürlük Adaları; Kentler,” Cogito yaz 1996, s.17

¹² Graema Shaukland, “Tarihi Değeri Olan Kentlere Neden El Atmalıyız,” Cogito yaz 1996, s.

24

¹³ İhsan Bilgin, Türkiye Ulusal Rapor Ve Eylem Planı, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Konferansı, Habitat II, İstanbul, Haziran 1996, s.73.

¹⁴ Ibid.

olarak gözüксе bile duruma “daha iyi ve daha doğru restorasyon nasıl yapılır?” penceresinden değil de kitlelerin süreklilikten ne beklemesi gerektiğine, dair bir bakış kazandırmak gerekir.

Sahip çıkmak için anlamak, kavramak gerekir. Toplumun talep etmediği, farkında olmadığı, duyarlılık göstermediği bir uygulamanın amacı yok demektir. Prof.Dr. Doğan Kuban’ın “seçen bir ölçüt olmayınca, doğru ya da güzel olan ancak bir raslantı sonucu ortaya çıkabilir” düşüncesi halkta talep yaratmanın zorunluluğuna işaretidir.

Halkın farkına varması gereken değerler özünde nelerdir?

- Korunulacak nesnenin özelliğini temsil ettiği kişilikten, kimlikten aldığı ve kentin kültürel karakterinin aslında içinde yaşayanı yansıttığı -kentin, en küçük ölçekte bireyin, genişledikçe de toplumun aynası olduğu- gerçeğidir.

M.S.Ü. Şehir Bölge Planlama Bölümü’nün, Ekolojik Yaklaşım isimli araştırma kitabının, Beşeri Çevre bölümünde, Ayşe Sirel ve Gülşen Kılıçreis,

Bireyin kimliğini, yaşadığı doğal çevrenin oluşturduğunu ve içinde yaşadığı çevreyi tanımasıyla anlam kazandığını, bireyin kendi geçmişiyle ilgili bilinçli ve bilinçsiz tüm algıları, birikim ve deneyimleri içinde yaşadığı toplumun, örf ve adetlerinin kimliğini oluşturduğunu,¹⁵ söylemektedirler.

Kentli, yüzyıllar boyunca, belki de farkına varmadan, yarattığı kendisinden ve kendisinin olan değerlere sahip çıkarak, bir bakıma kendi hafızasını ve kendi geleceğini korumuş sayılır. Kentsel değerlerin yaratılması durumunun öznesi olması nedeniyle, kentlerin birincil olarak kendi değerlerine sahip olması anlamına gelir. Buna rağmen modernleşme adına yapılan yıkımın, bir örneklik hastalığının neden kimseyi rahatsız etmediğini sorgulamak gerekir. Bunun tek açıklaması, bugün yaşadığımız kentlerin bu denli rahatsız edici olmasının nedeni, birbirinin aynı sokakların, çarşıların,

¹⁵ Ayşe Sirel-Gülşen Kılıçreis, “Şehir Kimliği Ve Çevre İlişkileri” , Ekolojik Yaklaşım Bölüm III, İstanbul, M.S.Ü. Matbası, 1996, s.164

evimiz diyerek girdiğimiz gri beton blokların, yaşadığımız mekana sahip çıkma duygumuzu zedelediği gerçektir.

Zaman hep ilerlerken, tüm birikimini yok etmek, sıfırlamak, yeni başlangıçlar, yeniliğe gebedir belki ama bunun “tutacağını” kimse garanti edemez. Zaten bildiklerini yok saymak anlamına gelebilecek yeni kentlerin kurgudan yoksun varlıkları, neyin ne kadar “tuttuğunu” göstermektedir.

- Geçmişle örtüşmeyen, tanımadığımız, doğamıza uygun olmadığı için tanımlayamadığımız bu senaryoda insan olarak kendimize bir yer bulamadığımız gerçeği de bu yıkımın azımsanamayacak ölçüdeki sosyo-kültürel boyutudur. Ortaya çıkmış ya da çıkmakta olana duyulan yabancılık, insanın çok temel bir ruhsal ihtiyacı olan “ait olma duygusunu” köreltmıştır. Bireyin bir topluluğa ve mekana ait olma gereksinimi, ancak öğelerin sürekliliğine, bunun eylemsel adı olan korumacılığa, dayanarak sağlanabilir.

- Türkiye'nin birincil sorunu olan göçün de temelinde, insanların kentine, değerlerine, yaratısına karşı yabancılık durumu ve bununla ilişkili olan ait hissedememe sorunsalı yatar. İnsanlar o kent içinde kendilerini konumlandıramadıkları için doğdukları, yaşadıkları, büyüdükleri yerlere karşı sahip olma hissiyatından uzaklaşmakta yani korumanın gereğine inanmamaktadırlar.

2.4. KENTSEL YEREL KİMLİĞİ YAŞAMAK İLE YAŞATMAYA / TANITMAYA ÇALIŞMAK ARASINDAKİ KAVRAM FARKLİLİĞİ

Yöre kültürlerinin insanıyla, doğasıyla, iklimiyle biçimlenmiş, bunlarla insanını, mimarisini, yemek kültürünü oluşturmuş ve bugün hala aynı ritimde bozulmadan var olduğu gibi devam eden “yer”lerden söz etmek veya böyle

yerlere rastlayabileceğimizi düşünmek; yaşamın döngüsüne aykırıdır ve bu değişim kuralı zamanın normal getirisidir.

Bu sonuca, değişime, üzölmek gereksiz bir tepkidir. Kabul edilmesi gereken ilk şey farklılaşımın en küçük ölçekte bireyin ilerledikçe toplumların, kentlerin, ölkelerin gerçeğı, yaşamın zorunlu kabulü olduğudur, değişim iyi ya da kötü, ileriye ya da geriye var olacaktır, ama asıl kaygıya sebep olabilecek konu, teknolojinin, çağdaşlaşmanın koşuluymuş gibi görünen eşdeşlik durumunun bir sorun olduğü gerçeğıdir. Tüm topluluklar kültürel değişim sürecini yaşamaktadır. Gelenekselini halen yaşayan topluluklarla, gelişmiş topluluklar arasındaki fark, birinin bu süreci tamamladığı diğerinin ise süreci yaşadığı gerçeğıdir. A.Toffler'in üçüncü dalga teorisine göre gelişmiş toplumların da geçireceğı evrimler son bulmamıştır, onlar da geleneksel toplumlar gibi başkalaşma süreci yaşamaktadırlar.¹⁶ Bu da kültürel devrimlerin süreceğinin göstergesidir.

Bu doğal gelişimin sorunlu kısmı birbirinin peşi sıra giden değişim süreçlerinin her toplulukta neredeyse aynı biçimde yaşanıyor olmasındadır. Değişim elbetteki gereklidir, zorunludur. Yenilikler öylesine yoğun ortaya çıkıp, öylesine hızla yok olup yerlerini yenilerine bırakmaktalar ki hiç bir öge ölçölüp tartılmaya zaman bulamaz. Demek ki, değişimin doğal kabulü ile teknoloji ve endüstrileşmenin eziciliğı arasındaki dengeyi kurmak, gelişmekte olan bir ölkenin zorunluluğı olmuştur.

Bombardıman biçiminde gelen yenilikleri alıp kabul etmek, incelemekten daha kolay görünmektedir. Hazmedilmemiş maddi ve manevi değerler ile oluşturulmuş, doldurulmuş şehirlerde herşey iğreti görünür.

Maddi sınırların yok olduğü, silikleştiğı bu zaman diliminde değerlerin ve kimliğın aynı sürece girmesi, insanın kendi kabulleriyle kendini yok etmesi

¹⁶ A.Toffler, **Üçüncü Dalga**, Çev: Ali Seden, Altın Kitaplar Basımevi, 1981.

demektir. Bizim için, bize ait olmayan, bizle biçimlenmemiş kentlere, bizim demek ya da kimliğinden söz etmek olası değildir.

Yaşamın ve teknolojinin iki getirisi, değişim ve yoğun yenilik unsurları artık, daha köklü bilinçli ve zorunlu bir eğitim ve koruma planlamasını şart koşturmaktadır. Gelenekselden gelişmişlik sürecine girmiş toplulukların konservasyon, restorasyon, müzecilik vs. gibi konularda kaydettiği ilerleme, gelişmekte olanların vurdum duymazlığıyla kıyaslandığında, bilinçli ve bilinçsiz gelişimin farkları ortaya çıkmaktadır. İşte bu anlamdaki bilinçlenme, yaşamın koşulu olan değişim ile teknolojinin hızı arasındaki dengeyi sağlayacak hareket olacaktır. Ama empoze edilen biçimde alıp, yorumsuz kabul etmek tercih edilen bir davranış biçimi olmuştur.

Gelişmekte olmak halen gelenekselliğe bir miktar bağlı olmak anlamına gelir. Bu görünümdeki kentler ile kimliğini müze malzemesi yapmış, geleneksel kentini “dekor”dan ibaret, yaşanılmayan imgelere dönüştürmüş kentler arasında yaşanılacak oldukça büyük fark vardır. Birinde tarihini bilmek, bulunulan noktada sağlam yere basabilmek için sürekliliği, “tiyatral” bir yolla sağlamaya çalışmak söz konusu iken, diğerinde geleneksellikten adım adım uzaklaşan ama “yaşayan” kentler söz konusudur. Birinde “yok” olma durumu; diğerinde “var” olmadan söz edilir.

Türkiye henüz yokluk konumuna gelmemiştir. Türk insanının gelenekselci karakteri henüz kaybedilmemiş bir çok kimlik unsurunun önemli açıklayıcısıdır. Ama bu kolay olana sorgusuz benimseyişe ve bunun neticesi olan, kaybedilen değerlere çokta uzak olmadığımız anlamına da gelmemektedir. İşte bu ara kesitte bir örnekliliği Oktay Ekinci'nin de söylediği gibi ¹⁷ doğal bir gelişmiş gibi algıladığımız bu alt üst olma durumunun zorunluluk ya da kader getirisi olmadığını, kentsel yaşam kalitesindeki

¹⁷ Oktay Ekinci, **Geçmişten Geleceğe Kentlerimiz**, 13. Dünya Şehircilik Günü Kolokyum, Y.T.Ü. Matbası, s.279.

azalmanın, kentsel kimlik elemanlar ile direk ilgili olduğunuyaşarken yaşadığının yaşanılanın farkına varmak anlamına gelecek, kent ölçeğinde sunuma teşvik vermenin zorunluluk olduğunu kabul etmek gerekir.

Sürekliliğe bağlam oluşturmaları açısından elbetteki “canlandırma-dekor” kentlerin müzeolojik değeri vardır. Eğitime faydası tartışılmaz ama seçici gözün gerçeğini görebileceği zeminlerde canlandırma ya da var olanı anlamaya yöneltme, kimliği net ulaşılır yapmak için bir çaba harcamak yerine, bir öykünme olan, dekor kente, ya da sadece arkeolojik müze malzemesi ile-müzeolojik açıdan - sürekliliği sağlama girişimi başarısız, yetersiz bir çaba olarak kalmaya mahkumdur.

2.5. MÜZEOLÖJİK YAKLAŞIMDA KENT

“Müze toplumun bilimsel ve kültürel geçmişini yansıtan ve geleceğini biçimleyecek öğeleri araştıran, toplayan, koruyan, sergileyen, belgeleyen, yaşatan ve yönlendiren yaygın bir eğitim kurumudur.”¹⁸

Müze, “Kültürel değerleri taşıyan unsurlardan oluşan bir bütünü çeşitli biçimlerde korumak, incelemek, değerlendirmek ve bunları özellikle halkın beğenisini yükseltmek ve eğitmek için sergilemek amacı güden, kamu yararına yönetilen sürekli bir kurumdur.”¹⁹

Tanımların da netleştirdiği gibi müze,

- Kültürel değerlere dayanan,
- Sürekliliği amaçlayan,
- Eğitime hizmet eden bir kurum olarak belirlenmiştir. Yani kültürel birikim, bunun önemi ve kitlelere bilinç akışını sağlama açısından yetkin bir bilim dalıdır.

¹⁸ Tomur Atagök, “Çağdaş Müzecilik Kavramı Doğrultusunda, Türk Sanat Müzelerinin Etkinliklerinin Saptanması” M.S.Ü. Yayınlanmamış Sanatta yeterlilik tezi, 1985, s.3.

¹⁹ Kültür ve turizm bakanlığı , Eski Eserler ve Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği, 1984, Ankara s.1.

Müzeci durumlara ve olaylara yaklaşımını öncelikli olarak -gerek obje, gerek bilgiye dayalı olsun- elindekinin kurgusunu yaparak belirler. Bu koleksiyonun, sergi malzemesinin ya da sergi konseptinin eşyalar, bilgiler yığını olarak değil, önceden belirlenmiş bir amaca hizmet etmesini sağlar. Aksi, sergi ya da müze kapısından çıkanın boşa zaman harcadığını düşünmesine yani hiç bir etkilenim ve bilgilenime girmemiş olduğuna işaret eder. Bu organizasyonun başarısızlığının göstergesidir.

Kurgu, müzenin ve müzecinin anlaşılmasının, başarılı olmasının anahtarıdır. Kurgudan yoksun, senaryosu önceden belirlenmemiş sergi, mesajı öne çıkarılmamış obje ile yapılan eylemin adı müzecilik olamaz

Yüklendiği misyonla, eğitimi kendine baz almış bir kurum olan müze için doğru enformasyonla izleyiciye ulaşmak ciddi bir sorumluluktur. Verilmek istenenin, alınabildiğini görmek müzecinin başarısıdır. Önceden konulmuş ya da kendini belirlemiş kavramı, sergiyi hazırlayanın işe koyulmadan evvel kafasında belirlediği program, müzeyi ya da sergiyi gezme, izleme, eylemi son bulmuş kişinin kafasındaki son imgeyle çakışıyorsa, amaca ulaşılmış demektir. Bir başka deyişle yönlendirme çalışmış; okuma belirlenen en doğru biçimde yapılmıştır.

Konu taşınabilir ya da taşınamaz kültür varlığı, bir bitki ya da bir kent olsun (yani ne olursa olsun) herşeyi birçok değişik biçimde okumak mümkündür. Bu yüzlerce okuma biçiminden alınacak yüzlerce haz, yüzlerce bilgilenim olabileceği gerçeğinin kabulünün yanısıra, neyi okumak istediğini ya da neye gereksinimi olduğunu bilebilecek donanımdan yoksun çoğunluk için öncelikle belirlenmiş kurgu, ardından yönlendirme en önemli konudur.

Hele de obje kent, amaç yarın ile dünün köprüsünü kurmak, yarın için dünü bilmek, dünü yarına referans verebilmek, sürekliliğe hizmet ise, daha da hassaslaşmak ve konuyu böyle ele almak gerekir. Çünkü, belki de müzeciliğe

malzeme olabilecek her türlü şeyden çok daha fazla anlamı bir arada taşıyan, belki hepsinden daha fazla çeşitte okunabilecek olan bir konudur. Bir arkeolojik buluntu tarihe dair bir bilgi olarak, onun tekniği ve nedeni olarak okunabilecekken, yaşamakta olan bir kent ve onun kültürü, psikolojik, ekonomik, antropolojik, sosyolojik açıdan binbir şekilde okunabilir.

Bu anlamda ölçeğin büyümesi kavramayı zorlaştıracaktır. Kenti takip etmek, hissetmek, sezmek, var olanlar arasındaki ilişkiyi kurmak için, insanların eline araçların verilmesi gerekmektedir. Bu ancak, hassas yollar ve yöntemlerle yapılabilir.

Örnek hangi kent olursa olsun, yetkin ve bütüncül bir tanıtımı sağlayabilecek, döküman ve bilgisel olarak tüm verilerin ortaya konabildiği bir merkez ve kentin tek tek ögeler olarak değil, bütünselliği sağlayacak, kent imgesini oluşturacak biçimde müzeolojik kurgusuna ardından da sunumuna olanak verecek biçimde oluşturulmuş bir şablona oturtulması demektir.

2.6. YAŞAYAN YEREL KÜLTÜRÜN BÜTÜNCÜL TANITIMI VE BU TANITIMIN MÜZE ÇATISI ALTINDA YAPILABİLME OLANAĞI

İdeal anlamda kent müzesi, hem kentte bilinçli ya da gelişigüzel gezerken, şehri tanımaya çalışırken göremeyeceğimiz unsurları, farkına varamıyacağımız kent yaşamını, efsanelerin alt yapısını oluşturan daha derin zamanlı oluşumları, onu kuran fiziksel, davranışsal, folklorik strüktürleri... kentin imgesinin alt yapısını oluşturan ve kente baktığımız zaman göremediğimiz boyutlarını, toprak altında kalmış yapıları sunmalı²⁰ hem de var olan yaşayan kenti ilişkilendirerek, oturtarak, bire bir yaşatarak bunu sağlayabilmelidir. Bu durum da ihtiyaç duyulan bir ön bilgilendirme,

²⁰ Doğan Kuban, *İstanbul Tarihi Bir Müzeye Nasıl Yansıtılabilir, Toplumsal Tarih Müzesi Sempozyum Notları*, 1993, s.12.

arşiv, bilgi merkezi ya da kent okumaya başlangıç olabilecek ön donanımı sağlayan bir mekandır.

Bu şartlar altında yetkin ve bütüncül bir tanıtım için iki şeye; tüm verilerin değerlendirildiği bir merkeze ve kentin tek tek öğeler olarak değil bütünselliği sağlayacak, kent imgesini oluşturacak biçimde müzeci yaklaşımıyla değerlendirilmesine gerek vardır. Bu kentin “dokusal” koruması ve sunumu ile kurgulama aşamalarının uygulama alanıdır.

Kenti okumak, okuyabilmek için yöntem ve yollar geliştirme anlamına gelecek tanıtım sunum düşüncesi, ilk adımda, kente bir bütün olarak bakabilme yetisiyle anlam kazanır. Tek tek motiflerin değerleriyle oluşan kompozisyonu algılamamanın yolu bu bütüncül yaklaşımdır. Bu yaklaşım netlik, akıcılık getirir ve doğru görebilmeye araç olur.

Eğer söz konusu bir kenti ve geçmişini yaşatmak, bugünü ile birleştirmek ise, varoluşu bir temele dayanan, yoktan var olmayan kültür unsurunu tek tek öğeler olarak görmek, öyle korumak ve yansıtmak yanlıştır. Ev, sokağıyla, sokak, çarşısıyla anlamlıdır; gelenek o evin içinde o eve göredir. İnsan tüm bunlarla biçimlenmiş ve bunları biçimlemiştir .

Geçmiş zamanın , şimdiki zamana egemen olduğu kentler için atılacak ilk adım, değerlerin tanımını doğru yaparak, “tarihsel kente yapılar yığını olarak değil, bütünsel bir yapıt olarak yaklaşmak ve asıl korunması gerekenin görünenin ötesinde kentin belleği olduğunu.”²¹ düşünerek hareket etmektir.

“Korumacılık, bu bağlamda, ne sadece ortada görüneni yarına ulaştırmak ne de turistlere tarihsel imgeler vermek için kopyalar oluşturmaktır. Doğru bakış açısı kentsel yapıyı oluşturan öğelerin, kentsel dizge bağlamında kendi başlarına değerlerinin olmadığını, ancak bir dizge içinde yer tuttuğu için değer kazandıklarını bu yüzden bir ögenin değişmesiyle bütün dizgenin değişeceği”²²

²¹ Aykut Köksal, **Zorunlu Çoğulluk** , ATT yayınları, 1994, s.143.

²² Köksal, op.Cit. s.130.

gerçeğini yadsımamaktır. Diğer bir ifadeyle şehrin kültürüne bir müzeymiş gibi bakmak ve korumacılık politikasını buna göre oturtmak gerekmektedir.

Bir kenti ve kent kültürünü, özellikle de yaşayan değerleri, görülür, anlaşılır hale getirmek, kaybolmuş ya da kaybolmakta olan değerleri yaşatmaya çalışmak görevini üzerine almış olan müzecilik biliminin ve kurum olarak müzenin, bunu sınırları belirli bir mekanda gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği veya ne kadar başarılı olacağı tartışması, yaşamakta olan değerlere sahip bir kent için tartışma olmaktan çıkıp anlamsız bir çabaya dönüşecektir. Doğal ortamını yitirmiş kültür ögesine bir mekan yaratmak ve bunun varlığı hakkında insanları bilgilendirmek ve bu bağı canlı tutmaya çalışmak için yaşayan, dinamik müzeler yaratmak ideali bile objesi ve konusu “kent kültürü” olan bir sergileme ve kurgulamada sadece tamamlanmamış hissiyatı veren bir çaba olarak görünecektir.

Çünkü Prof. Dr. Doğan Kuban'ın da söylediği gibi “ kent imgesi müzeye konamaz.”²³ Şehir müzelerinde sergilenen, günlük yaşamı işaretleyen objeler halen kullanılıyorsa, yaşıyorsa, bu; başarılı bir müzecilik yapamadığımızın göstergesidir. Bu aşamada sergi senaryosunu, mekanını ve ögesini yeniden yapılandırmak gerekir. Çok açıktır ki çarşıda zaten satılan objeyi, cam dolap içinde, müzede görmek anlamsız kaçacaktır ama o objeyi, tarihi çarşı içinde, o tarihle beraber satılırken farketmek de bir o kadar anlamlıdır.

Çok iyi kurgulanmış dahi olsa gerçektir ki bir müze mekanı içinde kentin bizi sarmalamasını beklemek ile bunu birebir yaşamak arasında kıyasa meydan vermeyecek kadar büyük bir fark vardır. Bir müzede (sahip olduklarımızın büyük bir çoğunluğunda) bunu sağlamak olanaksız ve boşuna bir çabadır. Dışarıda yaşayan kenti dört duvar arasına sokmak ancak onun

²³ Doğan Kuban, “ İstanbul Tarihi Bir Müzeye Nasıl Yansıtılabilir”, *Toplumsal Tarih Müzesi Sempozyum Notları*, 1993, s 12

kötü bir taklidini oluşturmakla son bulur. Kentin tarihsel dokusunu sergi mekanı olarak düşünen bütüncül bir yaklaşım ve korunması gerekenin kentin belleği olduğu gerçeği ile yapılan çıkış bizi net ve insanın kente göre konumunu tanımlayabildiği, kentini algılayabildiği ve anlatabildiği bir sergilemeye götürür.

3. KENTSEL KORUMADA YEREL DOKUNUN VURGULANDIĞI ÖRNEKLER VE ŞEHİR SUNUM BİÇİMLERİNE BAKIŞ

Kentsel korumanın, tezin savunusu olan idealler açısından “yerellik” ve “doku” kavramları gibi iki temel başlık altında incelenmesi ve kentsel koruma eyleminin ve bunların ışığında varılacak sentezin adı olması gerekir.

Yerelliğin önemi üzerinde tezin ilk bölümünde detaylı bir şekilde durulmuş ve yerelliğin, yani kent kimliğinin farklı ve özel olma anlamına geldiği, korumanın bu nedene bağlı olarak yapılması gerektiği, korumanın getireceği sonucun ise sürekliliğin sağlanması yolundaki çabalarla aynı amaca hizmet edeceğine değinilmiştir.

Doku kavramı ise kültür kavramının ana özelliği olan neden sonuç ilişkisinin koruma pratiğindeki adıdır. Doku kavramı ve korumanın dokusal yapılması gerekliliği üzerinde düşünölmeye ilk olarak 20.yy da başlanmıştır.

“Çeşitli ölkelerdeki korumacılar tarihi kentlerin ve büyük kentlerdeki tarihi çekirdeklerin bir bütün olarak korunmasına ilişkin görüşlerini geliştirmektedirler. Bunlar arasında İtalya’da Camillo Boito ve Gustav Giovanni’nin mimari yerleşmenin anıt ve çevresindeki küçük yapılarla bir bütün olarak korunmasını öne süren tezleri, Polonya’da 1918 tarihli koruma yasasında ortaya çıkan “tarihi sit kavramı”, 1915 yılında New Orleans’ın tarihi dokusunu korumak için kurulan Vieux Carrée komisyonu gelecekte temel koruma ilkesine dönüşecek olan dokunun bütün olarak korunması ilkesinin öncöl örnekleridir.”²⁴

1964 yılında yapılan Venedik toplantısında,

“toplu bir bildiriye imza atan ölkelerin yalnızca tekil anıtların değil bu anıtların çevresindeki sivil mimari dokunun da korunmasını onaylamalarıyla gerek Avrupa’da gerekse dünyada kent ve mahallelerin tarihi dokularının kültür mirasının asıl çekirdeğini oluşturdukları”²⁵ görüşü onaylanmıştır.

²⁴ Zeynep Aygen, “ Kentlerin Tarihi Dokusu Korunmalı mıdır?” Cogito 8, Yaz, 1996, s.47.

²⁵ ibid.

Türkiye, son yıllardaki bu konuya bakışın buna paralel olduğunun göstergesi olarak, Başbakanlık Toplu Konut İdaresi araştırmaları tarafından da dile getirildiği biçimde, "Değişim sonucu yoğun koruma, sağlıklılaştırma çalışmaları izlendiğinde, yapı grupları, yapı adaları ölçeğinde toplu müdahalelerin koruma ve geliştirme amaçları açısından daha olumlu olabileceği görülmektedir."²⁶

Aynı araştırmanın, Yapı adası, Yapı grubu Ölçeğinde Sağıklaştırma Çalışmaları bölümünde,²⁷ sağıklaştırma amaçlı onarımlarda, yapıları çevresiyle, çevre koşullarıyla iyileştirilmenin doğru olduğu söylenir. Hatta kredi kapsamına giren uygulamalar başlığının altında tarihi çevre içinde yer alan ama günümüz malzemesiyle yapılmış ortama uygun veya değil yapıların da kredi kapsamında yenileştirilmeleri sağlanmalıdır."²⁸ der ki bu devletin - en azından teorideki - bakış açısının *doku* ölçeğini desteklediğini açığa çıkarır ve tezin bakış açısını destekler.

Doç. Dr.Zuhal Ulusoy, " kentsel korumanın öncelikli hedefi tarihsel değer olarak bakıldıklarında her biri aynı derecede önemli olmasa bile bir araya geldiklerinde ait oldukları devre ilişkin özellikler ortaya koyan yapılar ve bunların birbiriyle olan mekansal ilişkilerinden doğan açık alanların oluşturduğu tüm bir dokudur. Bu doku çoğu zaman karmaşık bir toplumsal ilişkiler ağının, bu ilişkilerin zaman içindeki değişiminin ve toplumsal değerlerinin fiziki çevreye yansımasıdır. Kentsel doku yalnızca devrin aile yapısına değil, günlük yaşamın nasıl kurgulandığına, doğa insan ilişkisine, çevresel değerlere yaygın olarak kullanılan malzemelere ve yapı teknolojisine ilişkin bir çok ipucu sağlar." der.²⁹

Bu anlamda, ön planda *yapı grubu* korumak gibi görünen ama geri planda, insan- yaşam-mekan ilişkisi, ile kendine sosyo kültürel bir cevap bulan *doku* kavramının müzeolojik açıdan genel adı *açık hava müzeleridir*.

ICOM tarafından açık hava müzeleri, "kaybolma yoluna girmiş kültürlere ait hayat tarzlarının hususiyetlerini teşkil eden mevsuk mimari gruplarını ve/ ve ya unsurları, meskenleri, ziraat faaliyetlerini, zeneatları, vs, orjinal

²⁶ Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, **Tarihi Çevrede Konut-Yapı İlişkileri : Ulucanlar Örneği**, Konut Araştırmaları Dizisi, T.C.Toplu Konut İdaresi Matbası, Ankara, 1996, s116.

²⁷ Ibid s.122.

²⁸ Ibid s.118.

²⁹ Zuhal Ulusoy, **Kentsel Korumanın Fiziksel ve Tarihi Boyutları** " Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulama Kolokyum, İstanbul. M.S.Ü. Matbası, 1994 s.

teçhizatlarıyla, intihab etmek, sökmek, münasip bir mevkiye nakletmek, burada yeniden kurmak ve muhafaza etmektir. "olarak belirlenir."³⁰

"Dünyada bilinen ilk açık hava müzesi 1891'de İsveç Skansen'de kurulmuştur.³¹ Bunu 1894'de Norveç Oslo, 1897'de Danimarka Kopenhag, 1908'de Finlandiya Helsinki , 1909'da Danimarka Arhus, 1912'de Hollanda Arnhem, 1929'da Almanya Klausenberg, 1934'de Almanya Cloppenburg ve 1938'de Romanya Bükreş'te kurulan açık hava müzeleri takip eder."³²

Aynur Artar, Açık hava müzeleri kavramını da irdeleyen yüksek lisans tez çalışmasında, açık hava müzelerinin amaçlarını;

- Kültürel birikimin orijinalitesini barındırarak korunması ve yarına aktarılması,
- Bulundukları ülke, şehir ve toplumun tanıtılması ile ulusal bağların pekiştirilmesi,
- Eğitim misyonu ile bilgi aktarımının sağlanması,
- Halkın geçmişe dönük yaşantıyı görerek öğrenebilmesi, dinlenme eğlence ve üretileni satın alma ihtiyaçlarına cevap verilebilmesi amacıyla kurulduğunu söyler ve açık hava müzelerinin kuruluş amaçlarına göre farklılıklar gösterebileceğini, bu tür müzelerde değişmeyen ana hedefin ise " geçmişe dönük yaşantıyı teatral bir düzenleme içinde canlandırarak yarına ulaştırmak"³³ olduğunu söyleyerek geneller.

Açık hava müzeleri; merkezi, bölgesel ve mahalli olarak üç gruba ayrılmaktadır:

1. Merkezi Açık Hava Müzeleri, Park müzelerdir. Köy- kent mimarisi ve yaşantısı kendi doğal çevresinde değil, uygun görülen bir alanda sergilenmektedir. Bu alan kültür varlığının ilişkileriyle birlikte taşındığı,

³⁰ **Müzelerin Eğitimdeki Rolü Hakkında Unesco Bölge Semineri**, çev: Selma İnal, Rio de Janeiro, Brezilya, ICOM Türkiye Milli Komitesi Yayınları, sayı 1, 1958.

³¹ Bu tarih Aynur Artar'ın Tezinin özet bölümünde 1872; 52. Sayfasında ise 1891 olarak belirtilmiştir.

³² Aynur Artar, "Kocaeli İli-Kozluk- Hacıhasan Mahallelerindeki Evcut Tarihi Dokunun Açık Hava Müzesi Kapsamında Değerlendirilmesi", Basılmamış Müzecilik Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996 s.52.

³³ Ibid s. 17

kullanım alanı açısından daha uygun bir yerde, segileme tekniklerinin en uygun biçimde sunulduğu yerlerdir.

2. Bölgesel Açık Hava Müzeleri, Belirli bir coğrafi bölgenin yapılarını sergileyen müzelerdir. Yapılar doğal ortamlarında sergilenirler. Bu tip sergilemelerde müze destek binalarına (idari, ön bilgilendirme, temel ihtiyaçlar v.s.) ihtiyaç vardır.

3. Mahalli Açık Hava Müzeleri; Köy ve çiftlik evi durumundaki bazı yapıların korunması ile küçük ölçekte sergilemenin yapıldığı müzelerdir.

Araştırmamın 2.5. ve 2.6. bölümlerinde dile getirdiği gibi, kenti tanımak ve kavramak isteyenlere, kenti sunmanın yolu, klasik anlamda müze binası, obje ilişkisini yaşanan kent ve maddi manevi birikime çevirmek ve kenti, müze binası, verilerini müze malzemesi gibi ele alma yetisiyle olanaklı olduğu söylenebilir.

Bu anlamda açık hava müzeleri, bir konsept etrafında toplanmış olmaları ve dokusal yaklaşımları ile izleyiciye yöntem sunmak ve kentsel ölçekte sunuma (nicelik ve kavramsal olarak) benzerlikleri yüzünden Alman açık hava müzeleri üzerinden³⁴ incelenecek ve tezin savunduğu yaklaşım açısından bir ipucu kabul edileceklerdir.

Tezin savunduğu yönlendirim ve bilgilenim tekniği, kentsel korumanın büyük bir titizlikle yapıldığı, yoğun kimliksel verilere sahip ya da çok "özel" olma durumu olan kentlerde bile uygulanırlığı olmayan bir durumdur.

Bu yaklaşıma çeşitli benzerlikler gösteren, bu nedenle, yapılmak isteneni anımsatan eylemler -tıpkı açık hava müzeleri gibi- vardır. Seyahat

³⁴ Yerinde inceleme imkanı bulduğum ve açık hava müzeleri konusundaki çalışmaları ile dünya platformunda çok iyi durumda olmaları bu seçimde rol oynayan etkenlerdir.

acentalarının yaptığı, bir program dahilinde, belirli bir zaman dilimini kapsayan turlar, bilinçli olmasa da bir anlamda düşünülene yakın bir uygulamadır. Bunun dışında -ön bilgilenim merkezi kavramı için- Habitat II nedeniyle istanbulda düzenlenen "Dünya Kenti İstanbul" sergisinin belirlediği kavram, bilgi aktarım tekniği ve bunun için kullanılan metodlar nedeniyle nerdeyse birebir örtüşmektedir.

Çok çeşitli yaklaşımlardan referans almak mümkündür ama sağlam bir sergileme ve bilgilenim için, sürekli, her kimlik sahibi kente uygulanabilirliği olan şablonu ile **kent ölçeğinde sergileme** müzeolojik bir çalışma olacaktır.

Referans alınan noktalar vasıtasıyla da, kişinin aynı sonuca ulaşip ulaşamayacağı tartışması, tur kapsamındaki gezinin ancak o tura, o parayı ödemiş kişilere sağlandığı ya da "Dünya Kenti İstanbul" sergisinin zamansal sınırlaması olduğu, yani süreli bir sergi olduğu cevabı ile kapanabilir.

Kent kültürü ve yaşam biçimi, konsept belirlemesi, donanımı, sunum biçimleri, yönlendirme tavrı ve gezi planları ile kent ölçeğinde sergilemenin yapılabildiği örnekler Amerika'da rastlanır.³⁵ Bu örneklerin varlığını bilmekle birlikte bunların dekor kentler olmaları yani insandan arındırılmış birer tiyatro sahnesine dönüştürülmüş durumları, kimliğini yaşamaya devam eden kenti; sergileme ve sunum anlayışından farklılaşmaktadırlar.

İçinde insan yaşamamasının yanısıra , bir açık hava müzesinin ve kimliği baskın kentsel koruma anlamında ön plana çıkmış ve yaşayan,

³⁵ Aynur Artar, "Kocaeli ili-Kozluk- Hacıhasan Mahallelerindeki evcut Tarihi Dokunun Açık Hava Müzesi Kapsamında Değerlendirilmesi", Basılmamış Müzecilik Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
Nurullah Aydın, "Tarihsel Yerleşim Alanlarının Korunması ve Müze Olarak Değerlendirilmesinde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri", Basılmamış Müzecilik Yüksek Lisans tezi, Y.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

yaşanan bir kentin yani örneğimize (Şanlıurfa uygulaması) yakın olan yaklaşımlar için ne gibi olanaklarla neler yapıldığı, ne gibi sonuçlara ulaşabildiği, hedef kitlenin nasıl belirlendiği ve etkileşimden ne beklendiği gibi soruların ulaştıracağı nokta ile tez şablonunun ne gibi paydalarda birleştiğinin görülmesi sonucunda bunun tez açısından yarar getireceği açıktır

Ele alınan iki örnek şunlardır:

1. Frankisches Freiland Museum
2. Rothenburg o.b.Tauber

3.1. FRÄNKISCHES FREILAND MUSEUM (FRANKONYA AÇIK HAVA MÜZESİ)

Almanya'da ki açık hava müzeleri; Merkezi müzeler(nakil), Çiftlik müzeler (İn-stiu) ve bunun çeşitlemesi olan Teknik kültür anıtları açık hava müzeleri olarak belirlir.

Merkezi müzeler, geniş alanlara sahipliği ile alt yapısı önceden hazırlanmış, büyük araştırma belgeleme merkezleridir. Örnek olarak Bad Windesheim, Fladungen, Clopenburg, Detmold, Kiel, Grosweil, Gutach, Hagen, Münster verilebilir.

Çiftlik müzeler, sınırlı donanımına sahip olmaları nedeniyle merkezi müzelere göre daha sivilleşen kurumlar olmuşlardır. Genişlemeleri de mümkün değildir. Örnek olarak, Schwäbisch, Hamburg-Curslack, Hamburg-Volksdorf, Husum, Fischerhude, Bielefeld, Rahden, Vreden, Kürnbach, Illerbeuren, Massing gösterilebilir.

RESİM 1: Müzenin Almanya içindeki konumu.

Teknik kültür anıtları müzeleri ise, el sanatı ve sanayi alanındaki teknik anıtların korunması ile, ilgilenir. Zanaatkar ve işçilerin yaşam biçimlerini göstermeyi ve yaşatmayı amaçlar. rnek olarak, Bremen’de ki denizcilik müzesinin beş müze gemisi (1967) ve Hagen’de, endüstri devriminin ilk dönemine ait anıtlar gösterilebilir.

“Almanya ’daki ilk açık hava müzesi 1899 yılında Husum’da kurulmuştur. Eski Alman imparatorluğunun en büyük açık hava müzesi 1909-1913 yılları arasında Kaliningrad’da oluşturulmuştur. Dünya Savaşı sonrasında çalışmalar hızlanmış ve açık hava müzelerinin sayısında artış olmuştur. Hamburg- Harburg’daki Helms açık hava müzesi 1953’de, Komnerrn açık hava müzesi 1958 yılında, Hagen, Detroid ve Kiel’de ki açık hava müzeleri ise 1960 yılında kurulmuştur.”³⁶

Bad Windesheim’da bulunan Frank Açık Hava Müzesi, bu türün Almanya’daki en genç örneklerinden biridir. Müze yer seçimiyle ilgili seneler süren tartışmalar sonucunda eski krallık başkentine yakınlığı ve orta Frankonya’nın Würzburg ve Nürnberg arasındaki konumu nedeniyle Orta Frankonya bölgesinde Bad Winsheim’da 40 h. alana kuruldu. (Resim 1)

Müzenin *Frnkisches Freilandmuseum* olarak anılması için verilen kararla daha ilk adımdan *Frank* tanımının öngördüğü biçimde tüm Frankonya’nın müzesi olmayı amaçlamıştır.

Müze politik olarak 1978-1990 yılları arasında yapılan çalışmalar üzerine temellenmiştir. Frank Açık hava Müzesi vakfı ise 1975 yılında kurulmuştur.

“Frank Açık Hava Müzesi bölgesel ve kültür tarihine yönelik büyük bir mzedir. Frankonya’da ağırlıkla kırsal bölgedeki nüfusun geçmişte nasıl yaşadığını, ikamet ettiğini ve çalıştığını gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Bir açık hava müzesi eski evleri ve ilerinde yer alan tefrişleri ile, bir zamanlar ilerinde yaşamış insanların günlük hayatlarına tanıklık eden mobilya, iş gereçleri, kumaşlar, mutfak takımları gibi, günümüz insanı için ipuçları vermektedir. Bir eşyanın müze kapsamına alınması için geçerli sebep onun sanatsal veya antik değerliliği değil,

³⁶ Adelhart Zipelius, Handbuch der Eurapichen Freilichtmuseum, Köln, Reinland verlag, 1974

çalışma ve oturma eylemleri ile bağlantısıyla kazandığı anlam ile bilgilendirici olmasıdır.”³⁷

Yapılan iş esas olarak bir kuşak önce var olan bir tarihin tarihsel dökümanlarını toplamaktır. Müze, tarihi betimlerken eşyalar, evler ve onların döşeme gereçleri gibi malzemeleri kaynak olarak kullanmaktadır. Bunların bilgi aktarır hale gelmeleri **evlerde bulunan yazılı kaynaklara, bilgilendirme odalarına, özel sergilere ve kataloglara sağlanmıştır.**

“Evler diğer nesneler gibi kolaylıkla toplanan, depolanabilen, restore edilebilen ve sunulabilen müze elemanları değildirler. Henüz planlama aşamasındayken yapıların sökülüp yeniden inşa edilmelerinde uygulanacak program belirlenmelidir. Evler kolaylıkla taşınmazlar. Yeni yerleşim çevreleri ile yeniden sıkı bağlar kurarak ilişkilendirilir. Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere, bir açık hava müzesinin kurulması diğer müzelerden oldukça farklı, yoğun, karmaşık ve maliyetli bir çalışmayı gerektirir.”³⁸

Açık Hava müzesi için geliştirilen inşa konsepti, yapıların yapı grupları oluşturacak şekilde yer almalarına dayanır. Evlerin coğrafi ve konutsal menşelerine göre üç bölgesel grup (köy) oluşturulmuştur:

- Batı yapı grubu; arazinin batısında, orta Frankonya’nın batı kesimi ve aşağı Frankonya’yı içine alan Frankonya Tepesi, Steiger Ormanı ve Main Bölgesi, diğer adıyla “Rangau Köyü”
- Doğu yapı grubu; arazinin doğusunda orta Frankonya’nın doğu kesimi ve yukarı Frankonya’yı içine alan Nürnberg Bölgesi ve Frankonya Albi, diğer adıyla “Nürnberg Köyü”

³⁷ Heuser aus Franken, Museumsführer Fraenkisches Freilandmuseum Bad Winsheim, Konrad Bedal, Almanya, Verlag Fraenkisches Freilandmuseum Bad Winsheim Rothenburg o.d. Tauber, 1994, s. 8

³⁸ Ibid. S. 9

- Güney yapı grubu: arazinin güneyinde, orta Frankonya'nın güneyini ve Eichstaetter Bölgesini içine alan Altmühl Bölgesi , diğer adıyla "Altmühl Köyü"

Konutlar, Batı yapı grubunda bir köy alanı çevresinde oldukça sık bir şekilde, Doğu yapı grubunda açık avluları ve göletleri ile daha geniş bir alana yayılarak, Güney yapı grubunda ise dere ve yol kenarında bitişik nizamda sıralanmış olarak inşa edilmiştir. Değirmenler gibi tek yapılar olanaklara göre yapı grupları ile birlikte düzenlenmektedir. Bu değirmenlerden biri Nürnberg köyü yakınlarında, bir diğeri de Franken tepesi Steiger ormanı köyü yakınlarında yer almaktadır. Üçüncüsü ise marangozhane ile birlikte henüz plan aşamasındadır. Burada üç çeşit farklı yapı grubu ile karşılaşmaktayız:

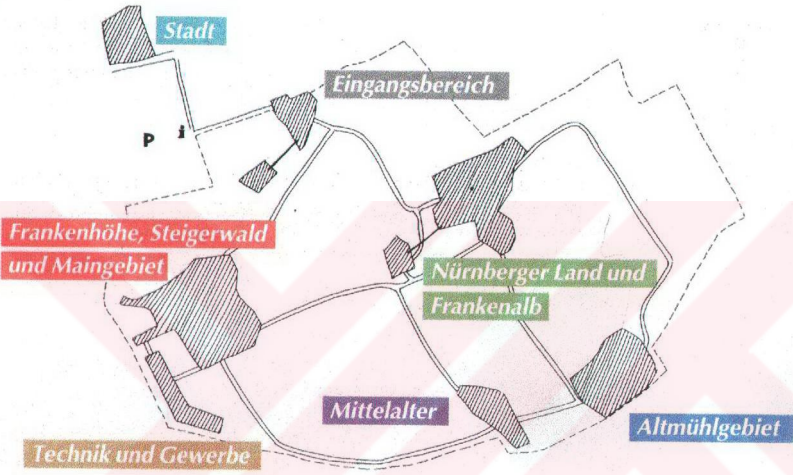
Güney batı yapı grubundaki orta yaşlı yapılar,
Batı yapı grubu yakınlarındaki teknik ve sanayi yapıları,
Şehir yapıları, **(Resim 2)**

Bu yapı gruplarının önünde de bilet satış, sergi mekanı, ziyaretçi evi, müze satış dükkanı ve yönetimin yer aldığı giriş sahası bulunmaktadır.

Tarihi köprüler ve su yapıları da müze programı dahilindedir. Toplam olarak seksenden fazla yapı belirli alanlarda şehrsel yaşamı, büyük çoğunluğunda ise kırsal yaşamı belgelemektedir.

Müze ancak bulundukları yerlerde kalamayacak durumda olan (zarar göreceği kesin) evleri kapsamı içine almaktadır "Bir evin müzeye dahil edilebilmesi için mal sahibi ve anıtlar koruma kurulunun fikir birliği içinde karar almaları gereklidir."³⁹ Her yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya olan tarihi yapı müze tarafından emniyet altına alınmamaktadır, yerine nadir ve bilgisel aktarım açısından yüksek değerde yapılar seçilmektedir.

³⁹ Heuser aus Franken, Museumsführer Fraenkisches Freilandmuseum Bad Windsheim, Konrad Bedal, Almanya, Verlag Fraenkisches Freilandmuseum Bad Windsheim Rothenburg o.d. Tauber, 1994, s.9.

RESİM 2: Müze yapı gruplarının gösterildiği eskiz

Bir ev, hiçbir şekilde tek parça halinde müzeye taşınamayacağı için, parçalara ayrılarak sökülmesi gerekir. Geçici bir süre için, hareketsiz (immobil) olan ev hareketli (mobil) hale geçmiş olacaktır ve eski yerindeki orijinal durumu mümkün olan en detaylı şekilde belgelenmelidir. Herşeyden önce evin mevcut haline ait ölçümler en küçük detaya kadar yapılmalıdır.

(Resim 3)

Müzenin kuruluşuna ve yaşamasına dair prensip kararları aşağıdaki gibidir:

- Kurtarılacak evin taşınması tek parça halinde yapılamayacağı için parçalara ayrılarak sökülmesi gerekmektedir. Bunun için eski yerindeki orijinal durumu mümkün olan en detaylı şekilde belgelenir. Mevcut eve ait tüm ölçümler en küçük detaya kadar yapılır. Fotoğrafları çekilir.
- Dış görünüşünü belirleyen sıva ve boya farklı zamanlara ait tabakaları içerdiği için bir restoratör tarafından incelenir ve parçalara ayrılır. İşe çatıdan başlanır ve her bir kiremit tek tek elle sökülür. Sonra kapı, pencere ve döşemelere de aynı işlem uygulanır. Sökülen her parçaya bir numara verilir ve plana aktarılır. Bu numaralama işlemi aynı biçimde yapının detaylarına işlenir.
- Sökülen her parça, tüm titizliğe rağmen fiziksel zarar görebilmektedir. Bu nedenle taşınabilecek en büyük parçalar halinde taşınması tercih edilmektedir ve duvarlar bu mantıkla alçak platformlu vagonlarda taşınmaktadırlar.⁴⁰ Müzede taşınma ve koruma olanakları dışında olan durumlarda “yeniden yapım” teknikleri de kullanılmaktadır. (Lokal veya genel anlamda) Bu gibi durumlarda (her aşamada) yeniden yapım repertuarı kararları geçerli

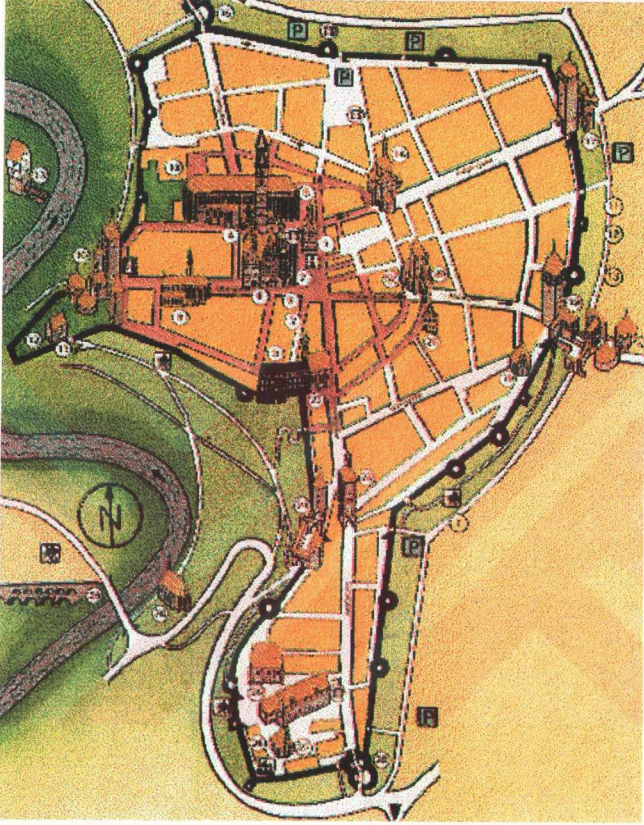
⁴⁰ 1987’den beri kâğır yapılarda olduğu gibi , masif yapılarda büyük parçalara zarar verilmeden müzeye taşınmaktadır. Duvarların olduğu gibi taşınması yöntemi Almanya’da ilk defa 1979 yılında kullanılmıştır.

olmaktadır. Müze orijinal malzeme ve tekniği kullanmaya çalışmaktadır. Duvarcıların, doğramacıların aynen o günkü tekniği kullanmaları prensip edinilmiştir. Marangozlar orijinale yakın parçalar üretip orijinali gibi birleştirmektedirler. (Resim 4-5)

- Tüm sökülme ve yeniden yapım süreci öncesi ve esnasında yapının tarihçesiyle ilgili önemli gözlemler yapılır. Tarihleme; müze müdürünün yükümlülüğüdür. Bu karar yeniden yapımın da alt yapısını oluşturur.
- Ölçüm ve gözlemlerle , eskimiş yapı elemanlarının ilk durumlarına, eski düzenlenişlerine ve dolayısıyla yapının geçirdiği evrimlere ilişkin bilgiler elde edilir. Bu hem yapının hem de sosyal durumun tarihçesine ışık tutar.
- Evlerde kullanılmış olan ahşapların yaş halkaları yardımıyla, evin yapım tarihi tesbit edilir. Fränkisches freilandmuseum'daki 98 evden 72'sinin tarihi bu yöntemlerle tesbit edilmiştir.

Bu yöntemin güvenilirliği üç yapı üzerinde yapıların yapım tarihlerine çeşitli kaynaklardan ulaşılması ve yaş halkalarıyla eşdeğliği görülmesi biçiminde test edilmiştir. Yaş halkaları kronolojik çalışması iki ahşap biyoloğu tarafından yapılmıştır.

- Yaş dışındaki müzeolojik verilere - çok verimli olmasa da - arşiv ve mal sahiplerinin yazılı kayıtlarından ulaşılmıştır. (örneğin fatura kayıtları)
- Evlerin mobilya durumu da problematiktir. Çok ender durumlarda ev mevcut dekorasyonu ve ev mobilyası ile taşınmıştır.1930 - 1990 döneminden kalma eşyalar kolay ulaşılır ve problemsiz kullanılırken, 1900 senesinden önceki yaşama ilişkin veriler müze tarafından toparlanmaya muhtaçtır. Bu malzemelerin önemi yaşamsal ilişkileri gerçek ve güvenilir biçimde göz önüne getirebilme yeteneklerinden gelir.

RESİM 7: Rothenburg kent planı

ŞİİM 8: Rothenburg genel görünüm

Ev eşyalarının nasıl kullanıldığına ait bilgilerin ancak 19.y.y sonuna dek ulaşılabilirliği vardır. Bir çok evde, bu yüzden, yeni yapım malzemeleri kullanılmıştır. Bunda sakınca görülmemiş olmasının sebebi; alışkanlıkların, geleneklerin kolay kolay değişmediği ve o yüzden ev mobilyalarında geçmişe ait bir çıkarım yapılabileceği gerçeğidir.

Ev içi malzeme konusunda ne kadar bilgi olursa olsun yapılan tasvirin her zaman bir rekonstrüksiyon denemesi olduğu hatırlanmaktadır. (Rekonstrüksiyon denemesi yapılan yapı grubu ortaçağ yapı grubudur)

“Bad Windesheim’da ki bu müze, müze pedagojisine ayrı yapıların tahsis edilebildiği Almanya’daki iki açık hava müzesinden biridir. (Diğeri Finsterau’dur)Körler için rehberlik hizmetleri ve özel sergilemelerin yapıldığı merkez olarak tek açık hava müzesidir”⁴¹

Sonuç olarak müze, görüp inceleme ve bilgilenme imkanı bulduğum ölçüde, yüksek oranda geç 19.y.y, erken 20.y.y, kısmen de daha önceki zamanlara ilişkin, yaşama alışkanlıklarını ve yaşam ilişkilerini açık hava müzesi kapsamında göstermeyi amaçlar.

Sunum: Almanya’da yaşamsal kültür ögesine verilen değeri koruma ve yaşatma çabaları için ne ölçülerde olduğuna ilişkin ipuçları vermesi ve gezi planı ile **serbest fakat ilişkilendirilerek yerleştirilmiş olmaları nedeni** ile bilinçli bir yönlendirmeden söz edilebilir. Fränkisches freilandmuseum örneğini ele almanın müzeolojik açıdan önem gösteren bilgiler içerdiğine inanılmış, tez proje örneğine yakınlığı tesbit edilmiş ve tüm bunlardan dolayı yukarıdaki incelemenin yapılmasında yarar görülmüştür. **(Resim 6)**

⁴¹ Kilian Krelinger, **Die Bayerischen Freilicht-und Technik -und Industriemuseum,** Aspekt der Museums arbeitin Bayern, München, Verlag Weltkunst 1996 s.60.

FRÄNKISCHES FREILANDMUSEUM

3.2.ROTHENBURG OB DER TAUBER

Rothenburg, Batı Almanyada (Bavyera), Tauber Irmağı kıyısında, halkın duyarlılığı ve isteği ile koruna gelmiş ve aynı duyarlılık ile halen özen ve önem gösterilen bir kenttir.

Rothenburg'da tarih, antik çağlara kadar dayandırılrsa da (İ.Ö. 500'ler Kelt Kabileleri), bugünkü görünümü ile kent ve kent tarihi 12.yy'dan itibaren şekillenmeye başlamıştır. Tüm görünümü ile bir Ortaçağ kenti olan Rothenburg, 15.yy'a kadar Güney Almanya'nın en refah merkezi olmuştur. Otuz yıl savaşlarında çok zarar görmüş ve sıkıntılı dönemler yaşamıştır. 1802'de Bavyera Krallığına bağlanarak yeniden kendini toparlamış ve özgürleşmiştir. Kent 2. Dünya Savaşında tahribe uğramış ama sonrasında, Dünya'nın dört bir yanından gelen yardımlarla yeniden kurulmuştur.

Her yıl yüzbinlerce Alman ve yabancı turist, kenti ziyaret eder (her yıl ortalama 2.000.000 kişi), olağanüstü korunmuşluğunu bu ilgi ve sevgi sayesinde sağlamıştır. Sur duvarları, kaleler, hendeklerle çevrili küçük şehir; halkın kendini, geleneğini alışkanlıklarını kısaca öz benliğini bulduğu yerdir. Bu yüzden yılın oniki ayı ziyaretçi akımına uğrar. Bu yoğun ilgiye rağmen yönetimin değerlere büyük titizlikle yaklaşması ve ziyaretçisinde yaşamak için geldiği, bu ruh saygısı ile en ufak alt yapı sorunu ya da alt yapı çözümlmeleri nedeni ile bozulma göstermemiştir.

Kentin masal şehri görünümü, doğasının mükemmelliği, konaklama probleminin olmayışı ve en önemlisi milli ruhu yaşatan gösterilerin, şenliklerin, festivallerin düzenlendiği bir yer olması, yoğun ilgiyi açıklayan sebeplerdir. **(Resim 7-8)**

Sunum: Kentte uygulanan ve hem koruma hem de halka değerlerin iletilmesi açısından başarılı sonuçlar veren uygulamalar şunlardır;

1. Tarihsel merkeze araç girmemektedir.
2. Şehir içi turları içini at arabaları (Fayton) organize edilmiş ve bu fikri halkın orijinal bulması ile hem talep uyandıran bir uygulama olmuş hem de koruma açısından çok önemli bir problem olan trafik sorunu çözülmüştür.
3. Kurulduğu günden beri kent yaşamının nabızı olan Marktplatzda, (Pazar meydanı-Kent merkezi) geleneksel dans gösterileri, tiyatro gösterileri, Noel-yılbaşı şenlikleri düzenlenmekte ve turların başlangıç ve bitiş merkezi olma özelliği taşımaktadır. (**Resim 9**)

- Meydanda Rothenburg'lu sanatçı Adam Hörber'in tarihi olaylar üzerine yazdığı oyun (Meistertrunk) Temmuz-Eylül arasında oynanmakta ve halktan çok büyük ilgi görmektedir. Oyun 1631 olaylarını (30 yıl savaşları) anlatır. Ayrıca bu oyunla ilgili ve tarihi kimliğe gönderme yapan bir organizasyonda Rothenburg Belediye Binasının cephesindeki pencerelerde görülebilir. Hergün saat 11-3 arası ve akşam 20-22 arası her saat başı kral ve rahip ellerindeki içki kadehleri ile görünür ve içkilerini yudumlarlar. Bir müddet sonra pencereler kapanır ve meydana bu olayı görmek için toplanmış kalabalık her seferinde aynı coşkuyla alkışlar. (**Resim 10- 11- 12- 13- 14-15**)

- Her Pazar günü yine eski bir hikaye olan "çobanların dansı" adlı gösteri yapılır. Renkli kıyafetler giyinmiş çiftler gelenekleri yerine getirmek için meydanda toplanırlar.

- Meydanda düzenlenen tüm festivallerde Hans Sachs oyunları oynanır. Hans Sachs mizah yanı ağır basan 208 oyunun, tarihi yazarı ve bir ayakkabı tamircisidir. Temmuz ve Eylülün ikinci haftasında ve Mayıs'tan Ekim'e kadar hafta sonları ve yılbaşı programları sırasında, tarihsel kıyafetler içindeki kuklalarla yapılan gösteriler meydanda izleyiciye sunulur.

- Noel başlangıcından yılbaşına kadar şehir Noel pazarına dönüşür. Bu faaliyet aynı dönemde, Almanya'nın her kentinde kurulan bir faaliyet

olmasına rağmen, Rothenburg gibi tarihi bir atmosferde kent peri masalına dönüşür. Tüm kenti sıcak Francon şarabı kokusu sarar ve Noel süsleri, renkli ışıklar ve atlı karınca ile cazibe doruğa çıkar.

- Dini festivallerin tüm çarpıcı etkinlikleri de bu meydana toplanır. Dansçılar, koro, ve kukla oyunları ile Paskalyanın ilk pazarı şenliğe dönüşür. Her yortunun kendi karakteristik kıyafetleri ile sokaklarda dolaşan insanlar coşkunun nasıl paylaşımcı bulduğunun ifadesidir.

- Kentin ortaçağ kimliğine uygun restoranlar ve oteller vardır. Bunlar ortaçağ geleneklerinde hizmet verirler. Ayrıca Ortaçağ İşkence Aletleri Müzesi vardır.

- Akşamları kentin dar ve karanlık sokaklarında, isteyen gruplara, tarihsel bir kişilik önderliğinde (nachtwacher-gece bekçisi) birer saatlik yoğun turlar düzenlenir. Gün boyunca şehri tanımaya uğraşmış insanlar her sokak köşesinde "nachtwacherin" anlattığı birbirinden ilginç hikayeler ile iyice tarihe yönlendirilmekte, turun sonunda da kentin en anlamlı meydanında (marktplatz) "meister turunk" efsaneleri ile yolculanmaktadırlar.

Tüm faaliyetleri organize eden kurum Belediye'dir. Kent her köşesi ile kontrol altındadır (kamaralar - gece bekçileri). Onarım ve koruma mecburidir, bunun içinde Belediye tarafından görevlendirilmiş ekipler çalışmaktadır. Yorumu meydan vermeyecek ayrıntıda hazırlanmış şartnamelerle her türlü imar, koruma inşaat müdahaleleri belirli zeminlere oturtulmuştur.

- Biri özel çabalar, büyük finansal kaynaklar ve emekle oluşturulmuş, sadece içinde yaşayan insan unsuru eksik bir örnek (Frankisches Freiland museum) ; diğeri kültürel birikimi yaşam tarzını dünden bugüne kaybetmeden koruyan yani yaşayan capcanlı bir kent (Rothenburg ob.tauber) ele alınmıştır.

Dokusal koruma, frank açık hava müzesi için yapay çabalarla sağlanmış bir oluşum iken, Rothenburg'da ise dokusalılık yaşayan halkın ve orada milli ruhu yaşamak için başka şehirlerden akın eden yoğunluğun özel ilgisi, çabası ve talebi ile mümkün olabilecek maximum oranda sağlamıştır. Her iki örnekte maddi ve manevi yöresel kültürel özelliklerinin ancak bir bütünlük ile ifade bulacağını ve bunun bilimsel yansıması olan "dokusal koruma" kavramının zaruriyetini fark edildiğini ve bundan hareketle olanaklı kılındığını gösterir.

Bu örnekler, kentsel- kültürel koruma adına yapılanlar açısından, proje örneği olarak ele alınan Şanlıurfa örneğinde ne gibi olanaklarla neler yapılabileceği ve ne gibi sonuçlara ulaşılabilceğini gösteren uygunluktadırlar. Bu anlamda incelemeleri dokusalılık ve kültürel koruma adına getirdikleri yaklaşımların bilinmesinin Şanlıurfa örneği açısından yararı olacağına karar verilmiş ve incelemişlerdir

4. ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

4.1. KENTİN GEÇMİŞİ VE ÖZELLİKLERİ

4.1.1. KONUMU: Şanlıurfa Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan "37 enlemi -38.46 doğu boylamında bulunan, ⁴² 19271 km² 19.615km² gerçek alana sahip"⁴³ bir ildir. "İl toprakları, doğudan Mardin'in Mazı dağı, Derik ve Kızıltepe; kuzeyden Diyarbakır'ın Çınar merkez Ergani ve Çermik, Adıyaman'ın, Gerger Kahta, Samsat, Merkez ve Besni; batıdan Gaziantep'in Araban ve Nizip İlçeleriyle çevrilidir. İlin güneyinde Türkiye Suriye devlet sınırı uzanır."⁴⁴

4.1.2. TOPOGRAFYA: Genel anlamda bir plato görünümünde olan Şanlıurfa, tepelikler ve dağ denebilecek yükseltilerle çevrilidir". Orta Fırat bölümü içinde yer alır ve zengin denebilecek su kaynaklarına sahiptir.⁴⁵ Tarihi söylemler ve "su mimarisi" adı altında anılabilecek tarihi zenginlik bunu doğrularken. Fırat dışındaki suların sürekli akar durumda olmaması ise aksine bir görüntü sergiler. "Yağışların azlığı buharlaşmanın fazla olması ve kalkerli yapı nedeniyle yüzeyde akarsular oluşmaz" ⁴⁶ var olan akarsular ise iklim değişkenli olarak "ya tam kuru ya da sel niteliğindedir."⁴⁷ İlde bulunan göller ise, yöre halkınca kutsal sayılan iki büyük ve birkaç tane küçük gölden ibarettir.⁴⁸

Platoların yüzde açısından en büyük paya sahip olduğu şehirde "Urfa platosu bir yandan Fırat ırmağı diğer yandan Güneydoğu Toroslar'la

⁴² Şanlıurfa valiliği, **Şanlıurfa'nın Kurtuluşunun 75. Yılı**, Şanlıurfa, 1995, s 13

⁴³ Devlet İstatistik Enstitüsü, **Türkiye İstatistik Yıllığı**, Ankara, 1996 s 5

⁴⁴ "Şanlıurfa", Yurt Ansiklopedisi, İstanbul, 1981, s7355

⁴⁵ "Şanlıurfa", Meydan Larousse, s 432

⁴⁶ "Şanlıurfa" Yurt ansiklopedisi, s 7356

⁴⁷ Su kaynaklarının isimleri; Fırat ırmağı, Cülap suyu, Karakoyun deresi, Canısak suyu, Belik suyu, Habur suyu, Zengeçur çayı.

⁴⁸ Halilürrahman gölü, aynzeliha gölü.

çevrilmiştir. Yapısı kalkerlidir ve çok sayıda olan mağaraların oluşumu bu sebebe bağlanır".⁴⁹

Platolardan sonra ikinci ağırlıklı yeryüzü şeklini dağlar oluşturur. Bu, "il topraklarının %22'si oranındadır. İde aşılması güçlük yaratacak şekilde hiç bir dağ yoktur. Güneydoğu Torosların orta kesimleri il sınırları içinde kalır. Dağlar birbirlerine geniş düzlüklerle bağlıdır. Güneye gittikçe yükselti düşer ve yerini ovalar alır."⁵⁰

Geniş ovalar, dağ ve tepeler arasında kalmıştır. Türk tarım sektörünün ve bereketinin simgeleridir. "Bu ovalar kuzey Mezopotamya'nın uzantısı durumundadırlar."⁵¹ "Toprak kalitesinin çok yüksek olduğu"⁵² ama kuraklık yüzünden önceleri verim alınamayan bu ovalara hayat verecek projenin adı GAP'tır. Güneydoğu Anadolu Projesinin öncelikli uygulama alanı olan 206 bin hektarlık Harran Ovası, Urfa'nın toprak özellikleri, ve bunların tarihi sosyal, kültürel özelliklerinden tezin daha sonraki bölümlerinde sözü edilecektir.

4.1.3. İKLİM: "Şanlıurfa'ya G.D.A. Bölgesinin karasal iklimi hakimdir. Kışlar oldukça soğuk yazlar ise sıcak ve kuraktır. Fazla olmayan yağışlar genellikle kış mevsimine toplanmıştır."⁵³ G.A.P.'in sosyal yaşamdaki ve ekonomideki etkilerinin yanısıra iklime de etkileri bulunmaktadır, nem oranı çok hızlı bir artış göstermiş ve bununda dolaylı olarak bitki örtüsüne faydaları olmuştur.

Devlet İstatistik Enstitüsünün verilerine göre,⁵⁴ denizden yüksekliği 547m olan Şanlıurfa'da, 59 yıllık gözlem süresi boyunca yıllık ortalama sıcaklığın 18.1 olduğu ve temmuz ayı sıcaklık oranının 12 ay içinde en yüksek

⁴⁹ "Şanlıurfa", Yurt ansiklopedisi, İstanbul, 1981, s 7356

⁵⁰ Karaca dağ 1919m, Tek Tek dağları 801m, Susuz dağları 817m, Takurtukur dağları 1222m, Germuş dağları 800m, Nemrut dağları 800m, Şebeke dağları 750m, Arat dağları 771m.

⁵¹ "Şanlıurfa" Yurt Ansiklopedisi, s 7356

⁵² Güneyde, Harran, suruç, Viranşehir; Kuzeyde Bozova, Hilvan, Siverek en önemlileridir.

⁵³ "Şanlıurfa" Meydan Larousse, s 432

⁵⁴ Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye II Yılığ 1996 Ankara.

orana (33.3 c°) eriştiği ve bu yüksekliğin tüm Türkiye içinde minimum 50 yıllık gözlem süresi boyunca **en yüksek** sıcaklık olduğu belirlenmiştir . Bu gözlem sonucu ülke içi maksimum sıcaklık 46.5 olarak yine bu şehre aittir.

64 yıllık gözlem sürecinde **en düşük** sıcaklık ise -12.4, olarak kaydedilmiştir. Ocak, Şubat, Mart, Nisan, Kasım ve Aralık ayları arasında -12.4 ile 3.2 arasında gösteren bir tablo vardır. -12.4 ülke içi en yüksek değer değildir (-30 c° üstün de çok sayıda şehir bulunmaktadır.)

58 yıllık gözlem süresi sonucunda elde edilmiş ortalama oransal nem yüzdesi %49 dur bu oran ülke çapındaki en düşük değerdir. Nemin en yüksek değerlerine ulaştığı aylar Ocak, Şubat, Mart, Kasım, ve Aralık iken en düşük değerlerine Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül, Ekimde ulaşır.

Bölge ekonomisindeki en önemli yeri tutan tarımın zorunlu koşulu olan yağış oranları ise şöyledir; 59 yıllık gözlem süresi sonucunda 463.1 milimetre yıllık ortalama yağışa sahip olduğu söylenebilmektedir En çok yağışı Ocak ve Şubatta alırken en düşük değerlerini Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında gösterir. Bu oranlarla ülke genelindeki diğer oranlar kıyaslandığında yağışların az olduğu sonucu çıkabilir.

4.1.4.EKONOMİ YAPI: Yörede yağışların az olması, yazların uzunluğu kurak ve sıcak ağaç gelişmesine elverişsiz bir ortama sebep olmaktadır. "Yer, yer çalı demetleri, akarsu boylarında da kavak dizileri görülebilir. Tabii bitki örtüsü ise yazın kuruyan otların meydana getirdiği bozkırlardır."⁵⁵

Bu olumsuz gri görünümü, sulama projesinin yarattığı nemli hava "Yeşil Urfa" yaklaşılmasına yardımcı olmaktadır.

⁵⁵ "Şanlıurfa"Yurt Ansiklopedisi, s.7358.

1990 genel nüfus sayım sonuçlarına göre, 1.001.455 nüfusa sahip, Şanlıurfa'nın ⁵⁶ ekonomik yapısı tarıma dayalıdır. Genel nüfus sayımı, Sosyal ekonomik nitelikler araştırmasına göre ⁵⁷ İlim Teknik elemanları; serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili diğer meslekler toplam **9.625**, müteşebbisler; direktörler ve üs kademe yöneticileri toplam **894**, idari personel ve benzeri çalışanlar toplam **7.569**, hizmet işinde çalışanlar toplam **1.410**, tarım dışı üretim faaliyetinde çalışanlar ve ulaştırma makineleri kullananlar ise **53.375**' tir.

Nüfusun tarım, ormancılık, hayvancılık, balıkçılık ve avcılık işlerinde çalışanlar toplam **249.243**'tür. Bunun **233.959** kişisi tamamen tarımla ilgilenmektedir zaten, "il topraklarının %63'ü tarım arazisidir."⁵⁸ Bu bilgiler ilin toprak özelliklerini tekrar değerlendirmeyi gerektirmektedir. Şanlıurfa'nın sahip olduğu "tarım arazileri içinde en büyük alanları kuru tarım alanları oluşturmaktadır, sulu arazileri yaklaşık 140 bin hektar alan kaplamaktadır. Bunun 173'ü GAP planlıdır."⁵⁹

Toplam tarım alanı 1.102.971. Sulanabilir tarım alanı 993.942. Halen sulanan alan 139.028 ha. dir. Ticaret, tarımdan sonraki en önemli sektördür. Perakendeci küçük işletmelerin yanı sıra son yıllarda ithalatçı ve ihracatçı firmaların sayısında da artış olmuştur.

4.1.5.NÜFUS: Şanlıurfa'Ya ait 1996 D.İ.E. verilerine göre, 1.001.455 nüfusa sahiptir. Bu rakamın 551.614'ü şehir merkezinde; 449.841'i ise bucak ve köylerde yaşamaktadır. ⁶⁰1990 genel nüfus sayımına göre, toplam nüfusun 515.980'u erkek, 485.475'i kadın nüfusunu oluşturur.⁶¹ 551.614'lük şehir

⁵⁶ Devlet İstatistik Yıllığı, Türkiye İstatistik Yıllığı, 1996, Ankara 1997, s.67.

⁵⁷ Devlet İstatistik Enstitüsü, "63 Şanlıurfa" 1990 Genel Nüfus Sayımı, Ankara 1994.

⁵⁸ Şanlıurfa Valiliği, Şanlıurfa 97 il Yıllığı, Şanlıurfa, 1997, s.215.

⁵⁹ İbid.

⁶⁰ Türkiye İstatistik Yıllığı 1996, T.C.B.D.İ.E. matbaası, Ankara, 1997.

⁶¹ 1990 Genel Nüfus Sayımı, T.C.B.D.İ.E matbaası, Ankara, 1994, s.24.

nüfusunun 289.900'ü erkek, 261.224'ü kadın, iken; köy nüfusunun, 450.331 toplamı içinde, 226.080'i erkek, 224.251'i kadındır.

4.1.6.TARİHÇE: Kaynaklar Urfa'nın kuruluşunu, M.Ö. 2000'lere kadar dayandırırılar ama bu tarihi dönemlerin öncesi hakkındaki söylemler hep efsanelere dayanır. Efsanelerden birisi Urfa'nın İdris Peygamber tarafından kurulduğu ve topraklarının kutsanmış toprak olarak ekilip biçildiğine dairdir. Urfa sabii dininin merkezi olmuş olması da bu rivayeti destekler. Başka bir efsane ise, Tavratta adı geçen Erk şehrinin Urfa olduğunu ve bu şehri kuranın Nemrud olduğunu söyler. Bir diğeri ise Nuh Tufanı sonrası kurulan şehirlerden biri olduğuna dairdir. Kuruluş efsaneleri dışında da İsa'nın mendili, İbrahim ve Nemrud olayı gibi bir çok dini efsanenin merkezi olmuştur;

Urfa adının kaynağı Mustafa Ayataç ve Hasan Açıanal tarafından da belirtildiği gibi,⁶² Makedonya kralı İskenderin kumandanı Seleucos tarafından batı Trakya'da ki Edes'e bugünkü Vodina şehrine benzettiği için verilmiştir. Romalılar bu şehre Edes, Suriyeliler Orhay, Araplar ise Ruha adını vermişlerdir.

Hasan Açıanal, şehrin eski yerlilerinin kasabayı daima Orhay adında benimsediklerini ve diğer adlarla asla anmadıklarını söyler.⁶³

97 Urfa il yıllığında, Urfa'dan geçen medeniyetler şöyle sıralanır; Sümer, Akad, Elam, Asur, Pers, Makedonya, Osrhoene, Roma, Bizans şehri, ardından da Türk- İslam etkisi altına girmiştir.

⁶² Mustafa Ayataç, **Peygamberler Şehri Urfa**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1988, s.37

Hasan Açıanal, **Urfa tarihi**, Şurkav Yayınları, 1997, Urfa, s.4.

⁶³ Hasan Açıanal, **Urfa tarihi**, Şurkav Yayınları, 1997, Urfa, s.3.

Tarihi çağlara girişi Asur'lu tüccarların yazıyı getirmesi ile olmuş, daha sonra Med ve Pers istilalarına uğramış, sonrada Makedonya kralı İskender tarafından ele geçirilmiştir.

Urfa'nın bu sürtüşmelere şahit olması, onu kültürel verilere açık bir hale getirmiştir. Bu dönemlerde küçük ama uzun ömürlü Osrohoene devletini (Abgar) görüyoruz. Hala putperestliğin hakim olduğu dönemlerde Abgarın Hz.İsa'yı Urfa'ya davet ettiği ve mektuplaştıkları söylenir. Müslüman ve Hristiyan kaynaklar çeşitli şekillerde bu olayı anlatır. Efsanelere göre Hz. İsa bir tapınağın açılışına gelmiş ve suretinin bulunduğu mendil olayı da, ya burada cereyan etmiş ya da bir şekilde o mendilin kral Abgar'la bir ilgisi olmuştur. Hristiyanlığın kabulü de aynı dönemlerde, 8.Abgar döneminde olmuştur. V.yy. sonlarında Osrohoene devleti son bulmuştur.

Mustafa Ayataç'ın belirttiğine göre,⁶⁴ V.yy.da bağınaz bir hal alan Hristiyanlık dini Justinanus taraftarları ve Ortodoks kilisesi arasında Meryem'in, İsa'nın annesi ve İsa'nın Allah'ın oğlu olduğu konularında fikir çatışması başlar. Bu düşüncüyü savunanlar Justinanus'un gazabına uğrarlar, bu nedenle din adamları ve taraftarları İstanbul'dan kaçarak ve Urfa'ya yerleşirler. Buraya geldiklerinde İranlılar'ın kurduğu İran okulları vardır ve ilim ortamı hazırdır. Onlar da Edessa akademilerini açarlar. İmparator Zenon döneminde bu akedemiler kapanır. Din adamları da Urfa'dan uzaklaşmak zorunda kalırlar.

Urfa M.Ö.69'lardan itibaren yavaş yavaş Roma nüfuzu altına girmeye başlar ve yine çatışmalar ile seferler baş gösterir. Roma imparatorluğu ikiye bölündüğünde Bizans toprakları içinde kaldı. Bu dönemde Hristiyanlığın Antakya okulunu temsil eden ve İsa'nın tanrı değil, insan olduğunu savunan diafizitlik öğretisiyle, 428'de Bizans başkentinde piskoposluğa kadar

⁶⁴ Ayataç, ob. Cilt.,s.45.

yükselen Nestorios, 431'deki Efes Konsili'nce afaroz edilince Antakya ve Urfa kiliseleri Diafizitlik'in merkezi oldu.

VI.yy. başlarında İslamiyetin doğması ve islamiyeti yaymak için müslümanların yaptığı seferlerde Hz. Ömer Urfa'yı alır ve Urfa ilk kez müslüman bir valiye sahip olur. Hz.Osman devrinde Şam'a bağlanarak Emevi saltanatına girer. Bu dönem, sulama kanalları ile Urfa topraklarına bereket katıldığı bir dönemdir. 750'ler de Ermeni saltanatı sona erer ve Abbasi devri başlar. Urfa özellikle Abasiler çağında altın dönemini yaşar. Emevi ve Abbasi çağları Harran'ın eğitim merkezi olma aşamasının yaşandığı dönemlerdir.

Harran hakkında araştırma yapan Cihat Kürkçüoğlu, Tevratta Harran olarak geçen yerin burası olduğunu, Hz.İbrahim'in Filistin'den önce burada yaşadığını söyler. Haran adına ilk defa arkeolojik kazılarda Kültepe ve Mari'de, MÖ II.binin başlarına ait çivi yazılı tabletlerde rastlandığını söyler. Hitit tabletlerinde I.binin ortalarında da adına yer verilir. Harran kelimesi; Sümerce ve Akatca Haranu (seyahat ve kervan) kelimesinden gelir.

Harran'ın Mezopotamya'nın putperestliğinin, Sabiizmin, merkezlerinden biri olması önemli idi. Urfa'da Hristiyanlığın yayıldığı dönemlerde bile sabiizm 11.yy'a kadar devam etmiştir.

Dünyadaki üç büyük felsefe ekolünden birisi Harran ekolü olmuş ve birçok bilgin buradan yetişmiştir.

Abbasi döneminde kurulan Harran Üniversitesi çok ün kazanmıştır.

Fatimiler, Zengiler, Eyyubiler ve Selçuklulara yerleşim merkezi olan Harran 1260 yılında harabeye dönüştürülmüştür.⁶⁵

⁶⁵ Cihat Kürkçüoğlu, **Tarih ve Tarım Şehri Harran**, Ajans matbaacılık, Ankara, 1995,

900'lü yıllarda Bizansın seferlerine maazur kalan Urfa'nın 971'deki seferde harap edildiği söylenir. Bir dönem Zengi hükümdarlığında kalır, tekrar Bizansa geçer ve bu süreç Türklerin Urfa'yı alma süreci içinde de devam eder. 1059'da Alparslanın kardeşi Urfa'yı almayı dener ama, başarılı olamaz.

1071'de Malazgirit savaşında, Bizanslılarla yapılan anlaşmada, bu topraklar Türk'lere bırakılırsa da, Bizanslılar anlaşmayı tutmaz ve Urfada Bizanslı valisi tarafından tekrar Bizans'a bağlanır.

Ardından Selçuklu ve Melikşah dönemleri yaşanır. Melikşah döneminde yönetim onun kumandanı Bozan'a verilir. Böylece Urfa ilk defa Türk yönetimine girmiş olur.

Haçlı seferleri başladığında, Haçlıların 1098'deki ilk seferlerinde, Urfa ele geçirilir. Ve burada, Haçlılar tarafından, Urfa Haçlı Kontluğu kurulur ve zaman içinde gelişir. Urfa haçlı Kontluğu tarihi hakkında araştırma yapan Işıl Demirkent'in kitabında; 1098'de kurulan kontluğun 1114 yılında Türkler tarafından ortadan kaldırılana kadar ki tarihi ve siyasi önemini anlatıyor.⁶⁶ Kontluğun kurucusu olan Baudouin de Baulogne ayrıca doğu Frank devletinin de kurucusudur. Urfa ve yöresini Ermenilerden yardım almasına rağmen çok kolay ele geçiremez. Urfa piskoposunun, Haçlılardan, Türklerle karşı korunma talebi ile aldığı daveti kullanması ile başlayan kuruluş aşaması, destek talebini lehlerine çevirme ile son bulur. Urfa piskoposunun istediği yardımın kapsam alanı kesinlikle bir himaye isteğini içermiyorduysa da durum istediği gibi olmaz ve kanlı tartışmalar, Urfa Haçlı Kontluğu'nun kurulması ile kapanır. İkinci Kont Boudouin de Bourg'un hakimiyeti sırasında da, Kontluk büyük bir güce sahiptir. Bu dönemde ve daha sonrasında da Türk-İslam mücadeleleri sürer.

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçaslan'ın 1106 yılında Urfa'yı alma girişimi başarısızlıkla sonuçlanır. 1110 yılında Artuklular da aynı denemeyi

⁶⁶ Işıl Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi, Cilt 1, Ankara, T.T.K. yayınları, 1990.

yaptılar da başarılı olamazlar. Haçlı hakimiyeti dönemi Selçuklu sultanı I. Mesud döneminde kapanır. Urfa; Selçuklu devletinin yıkılışından 1250 yılına kadar Eyyübi yönetiminde kaldı, daha sonra Akkoyunlu, Mısır Memlûkluları ve Karakoyunlular hakimiyetine girer, Osmanlı Devletine geçene kadarda, Akkoyunlu ve Karakoyunlular arasında el değiştirir.

1516 yılında, Yavuz Sultan Selim devrinde , Osmanlı hakimiyetine giren şehir ilk zamanlar Diyarbakır eyaletine bağlanmış, Kanuni Sultan Süleyman devrinde de vilayet olmuştur.

Şehir, 16. yy. sonlarında Celali isyanlarına şahit olmuştur. 1818'de kaza olarak halep eyaletine bağlanmıştır. Osmanlı - Mısır çekişmeleri sırasında Kavalalı Ahmet Paşa çekişmeleri sırasında dört yıl Mısırlıların elinde kalmıştır. Daha sonrasında yeniden Halep'e bağlanmıştır.

1.Dünya Savaşı sırasında bağımsız sancak olmuş bu dönemde İngilizlerin ve Fransızların işgaline sahne olmuştur.

Sevr antlaşması ile (1920) Fransız mandası altındaki Suriye'ye bırakılmış fakat bu uygulanmamıştır.

11 Nisan 1920'de Fransız işgalinden kurtulmuştur. Ankara antlaşması ile de Türkiye sınırları içinde kalmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonrada 1924'te vilayet olmuştur. 1984 tarihinde de bu başarıları nedeniyle T.B.M.M. tarafından, şehre "ŞANLI" ünvanı verilmiştir.

4.1.7.DİL: Urfa bölgesi en eski uygarlık merkezleri içinde anılır. Düzlükleri sayesinde yerleşmeye elverişli bir ortam sunması, Doğu-batı kavşak yolunun ortasında bulunması, sahibi olduğu kültürel mozaiki açıklayıcı nedenlerdir.

“Anadolu ve Mezopotamya eski uygarlıkları yanında, yerleşmeye ya da istila amacı ile gelen Persler, Helenler, Romalılar da kültürel yapının biçimlenmesinde etkili olmuşlardır. Daha sonra Araplar ve Türkler de buna katılmışlardır.”⁶⁷ Araştırmanın merkezini oluşturan, yerel - kültürel dokunun net ve açık bir dökümünü yapmak ve şehri gerçek anlamda tanımak, oluşturulması düşünülen şablon için yararlı olacaktır. Bu halkın kullandığı dilden, taşınmaz kültür varlıklarına kadar, herşeyi kapsamaktadır.

Şanlıurfa'nın dil yapısının oluşum etmenleri yukarıda sözünü ettiğim karışık toplumsal ve kültürel yapıdır, dilin zenginliğinden de söz edilebilir ki bu da aynı sebebe dayanır.

Yurt ansiklopedisinin “Urfa” maddesindeki yerel ağız özellikleri⁶⁸ bölümünde; Arap, Fars, eski dil özelliklerinden ve kimi etnik grupların dillerinden izler taşıdığı, yerel ağız genel görünümünde Azeri lehçesi özellikleri hissedildiği söylenir.

Urfa dilinde, Türk dilinin esas gramer kuralları hakimdir ve büyük ses uyumu yaygındır. Urfa ağzında sadece ünlü harfler değil, Arapça “ayın” sesinin aslına uygun biçimde söylenmiş boğaz sesi vardır. Bunu taşıyan tüm sözcükler Arapça kökenlidir.

Kapalı “e” ve “e-i” arası söylenen “i” sesi çok kullanılır. “b” ünsüzü, “v” sesine yakınlaşır. “v” ünsüzü de “f” ünsüzüne yakınlaşır. “g”nin yerini Arapça “Gayın” harfi almıştır. “h”, “ha” biçiminde boğazdan söylenir.

İsim ve sıfatların ilk hecelerindeki ünlü kalırsa, öbür ünlülerde kalın, inceyse öbür ünlülerde incedir. ör: Beyaz (bayaz); zulüm (zulum) vs.

⁶⁷ Şanlıurfa”, Yurt ansiklopedisi, İstanbul, 1981, s 7431

⁶⁸ İbid, s.7440.

Genel yazı dilinde kurala uymayan (sözcüğün ilk hecesinin ünlüsüne göre daha sonrakilerinde dudak benzeşmesi) çamur, yağmur, kabuk, kelimeleri sırasıyla çamır, yağmır, kabık biçiminde söylemesi ile genel dildeki aykırılıkların Urfa dilinde olmadığını gösterir.

Mastar eki “mak” Urfa ağızında “mah” biçimini alır. Ör. Kırnak (kırmah), gitmek (gitmah).

Son sesteki p,c,d ünsüzleri p,ç,t’ye dönüşür. Ör. Kap (kab)

“Ci ,Cü” ekleri Urfa ağızında “Çi,Çu” halini alır. Direkçi (Direkci), Kuşçu (Kuşçı).

Sözcük başındaki kimi sesler yer değiştirir. Ör. Ç (C), Çizme (Cizma), D (T), Diken (Tiken), P (B), Parmak (Barmah).

Genel yazı dilinde ikinci tekil “N” sesleri “Y” sesine dönüşür. Ör. Baban (Babay), Senin (Seniy).

“S” ünsüzü zaman zaman yerini “Z” ünsüzüne bırakır. Ör. Doksan (Dokzan), Sopa (Zoppa).

Harf düşmeleri de sıkça görülür. “T” önündeki “F” ve “İ” sesleri söylenmez. Ör. Çift (Çüt). Ünsüzler çoğu zaman kuralsız bir biçimde düşer. Ör. Patlıcan (Balcan), Keyif (Kef).

Sözcük başındaki “Y” sesi düşer. Ör. Yüksek (Üksek), Yüz (Üz), Yılan (İlan)

Ünsüzler arasındaki yer değiştirme de çok sık rastlanılan bir durumdur. Ör. Ekşi (Eşgi), Ağrı (Argı), Çıplak (Çıplah).

Doğu türkçesinde görüldüğü gibi kimi ünsüzler çiftleşir. Ör. Yedi (Yeddi), İyi (Eyyi).

Nermi Uygur'un söylemiyle "Dil insan olarak insan bilincini meydana getirir; öyle ki, dilin hesaba katılmadığı yerde günlük yaşama ilişkin görünümünün hepsi birden anlamını yitirir".⁶⁹

4.1.8.EĞİTİM: Şanlıurfa da eğitim kavramı ve kurumları, M.Ö. lere dayanan temellere sahiptir. Halen kazıları devam etmekte olan Harran Üniversitesi "ilk çağdan beri varlığı bilinen ve 718- 913 tarihleri arasında (İslami dönemi) bilim ve sanatta doruk noktasına ulaşan" Harran okulunun, mimari kalıntılarının yeri, bugünkü harabeler arasında tespit edilememiştir.⁷⁰

Osmanlı döneminde Sıbyan mektepleri, daha sonra da bugün kullandığımız sisteme kadar uzanan gelişim çizgisi göstermiştir.

Bugünkü durumu 97 Urfa İl Yıllığında şu şekilde özetlenmiştir;⁷¹ Okul öncesi eğitim veren ilkokullar bünyesinde, kız meslek lisesi bünyesinde uygulamalı ana sınıfları ve özel anaokulları vardır.

95-96 eğitim yılı itibariyle köylerde 1.277, şehir merkezinde 104, toplam 1.331 ilkokul ve toplam 2.834 sınıf öğretmeni vardır. Yatılı ilköğretim bölge okulları da bulunmaktadır.

1990 yılında erkeklerde %66.59, kadınlarda %33.41, olan okur yazarlık oranı, 1996 yılında erkekler de %88, kadınlarda %45 oranına çıkmıştır.

⁶⁹ Nermi Uygur, *Kültür Kuramı, İstanbul, Y:K.Y., 1984, s.17.*

⁷⁰ Cihat Kürkçüoğlu, *Tarih ve Tarım Şehri Harran, Ajans matbaacılık, Ankara, 1995, s. 18*

⁷¹ Şanlıurfa Valiliği, *Şanlıurfa 97 İl Yıllığı, Şanlıurfa 1997 s. 53-54*

İl merkezinde toplam 12 Ortaokul bulunmaktadır; Anadolu Lisesi, Anadolu Meslek Lisesi, Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi. Bu üç okulda ingilizce eğitim yapılmaktadır.

95-96 öğretim yılında, ortaokullarda toplam 448 öğretmen görev almış ve 22.859 öğrenci eğitime devam etmiştir.

Ayrıca çıraklık eğitim merkezi, halk eğitim merkezleri, sağlık eğitim merkezi, bedense l- zihinsel - sosyal problemleri olan çocuklara eğitim veren rehberlik ve araştırma merkezi, özel liseler ve özel dersaneler mevcuttur.

1990 yılı verilerine göre⁷² 159.803 erkek, 73.338 kadın, ilkokul; 25.515 erkek, 7.527 kadın, ortaokul ve dengi okul; 22.545 erkek, 6.422 kadın lise ve dengi okul; 7.214 erkek, 1.804 kadın ise yüksekokul ve fakülteden mezun olmuştur.

Harran Üniversitesi 1992 yılında kurulmuştur. Üniversitenin bünyesinde; İlahiyat Fakültesi, Ziraat Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Tıp Fakültesi, Veterinerlik Fakültesi, Sosyal ve Fen Bilimleri Enstitüsü ve araştırma merkezleri vardır.

Harran Üniversitesine ait araştırma merkezleri, Bilgi işlem, uygulama ve araştırma merkezi, sağlık uygulama ve araştırma merkezi, GAP araştırma ve uygulama merkezi, Gap bölgesi el sanatları ve uygulama merkezi, antep fıstığı uygulama ve araştırma merkezi, bilim teknik uygulama ve araştırma merkezleridir.

⁷² 1990 genel nüfus sayımı, s.13, Mart s 21.

Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre,⁷³ Harran Üniversitesinin eleman sayısı, 93-94 Öğretim yılında: 80 iken

93-94	"	: 198
94-95	"	: 274
95-96	"	: 6.500 olarak görünür.

Öğrenci sayısı ise

92-93	"	: 1.413
94-95	"	: 2.121
94-95	"	: 3125
95-96	"	: 587 dir.

4.1.9.GELENEK VE GÖRENEK: Tarihi sürekliliği olan tüm topluluklar için geçerli olan, öğrenilmiş, deneyerek doğruluğu kabul edilmiş, **insanının** doğasına uygunluğu sabitlenmiş davranış biçimleri, zamanın doğal gelişimi içinde, durağan ve saygın bir hal alır ve zaman içinde bu, "eskiye duyulan saygı" nederi ile kuşaktan kuşağa, alışkanlık, bilgi, töre biçiminde ulaşırlar.

Bu kurallar, yaşayış biçimleri ve alışkanlıklar, doğunun karakterini temsil eden "sahip olduğuna bağlılık" niteliği içinde daha da bir yaşayan vazgeçilemeyen, zor değişen öge durumuna gelirler.

Doğulu olmanın tüm özelliklerini taşıyan Şanlıurfa halkının gelenekçiliği en az gelenekleri gibi sabittir. Durum böyle olunca zaman zaman gelişim sekteye uğramak zorunda kalsa da, karakterine sahip olmak ve çağa entegre etmek en büyük yararın sağlanacağı davranış biçimi olacaktır.

- Urfa halkının konuştuğu lisan hiç bozulma göstermeden, halen devam

⁷³ Türkiye İstatistik Yıllığı, 1996, D.İ.E. Matbaası, Şubat 1997, Ankara, s.18.

eden, bir nitelik göstermektedir. "Urfalıca" bugün hala İstanbul türkçesine karşı baskın bir biçimde yaşamaktadır.

- Erkeklerin ve kadınların bir araya gelmeden ayrı gruplar halinde (İslam dini etkili) toplantılar düzenleyip eğlenme alışkanlıkları, hemen hemen en baskın geleneksel eğlenme biçimlerindendir. Evlilik ve sünnet düğünleri tamamen Urfaya özgü biçimlerde gerçekleşir.

- Tüm Anadolu'da olduğu gibi kendine has giyim kuşam şekilleri vardır: Genç kızlar al fes üstüne puşu sararlar ve birçok takı ile süslerler, buna "tac" denir ve bekar genç kızların baş bağlama biçimidir. Evlenince bunun yerine "Köfü" denen örtü biçimi alır.

Kıyafet olarak üzeri yöresel motiflerle süslü, üç etek üzerine "Sığma" denen yelek giyilir.

Yerli (dokuma kumaştan yapılan şalvar) el işlemeli çorap ve kırmızı-kahverengi ve siyah rengi olan ayakkabı ile tamamlanır.

Erkeklerde ise başa, Şanlıurfa'ya özgü sırmalı puşu, yerli kumaştan yapılmış yakasız gömlek, gömleğin üzerine de kırk düğme yelek giyilir. Cülha kumaşından şal bele sarılır ve bunları yine çorap ve ayakkabı tamamlar. Kolun pazu kısmını tamamlayan, pazu bandı ve mendil de giysinin ayrıntılarıdır.⁷⁴

- Şanlıurfa'da yaşamaya devam eden köklü geleneklerden biri de Ahilik geleneğidir. Bu alışkanlık, otantik el işçiliğinin, zanaatkarlığın devam ettiği ve satıldığı çarşılarda, esnaflar arasındaki, dürüstlüğe dayanan kanunlara uymaya yöneliktir.

⁷⁴ Giyisiler ile ilgili tüm bilgiler folklor araştırmacısı Abdullah Balak'a aittir.

Halen yaşamakta olan bu gelenek çerçevesinde, esnaf bir başkana bağlı olarak mal alır, mal satar, mezat yapar, yardımlaşmayı organize eder. Bu herkesce benimsenmiş kurallara uymayan cezalandırılır. Tüm düzen dürüstlük, dürüst ve haklı kazanç üzerine kuruludur.

- Sıra geceleri: Sıra gecesi arkadaşların belli bir düzeni izleyerek “sıra” ile yaptıkları toplantıya verilen addır. Kadınlar ve erkekler ayrı gruplar halinde toplanırlar.

Bu toplantıların sosyal açıdan özelliği, toplum içinde davranmayı öğrenmek, yeni arkadaşlıklar kurmak ve çevre edinmek, gelenek ve görenekleri öğrenmek, toplum içinde konuşma yeteneğini geliştirmektir. Bu toplantılarda çoğu zaman belirli bir konu üzerine konuşulduğu için, bilgilenme imkanı da doğar.

ŞURKAV’ın düzenlediği, sıra geceleri konulu toplantıda da belirtildiği gibi⁷⁵ bu ortamda müzik icra edilip öğretildiği ve yaşatıldığı için, “halk konservatuvarı”dır. Ortak konular konuşulur Urfa’nın sorunları tartışılır, kararlar alınır. Toplantılarda, sohbetin yanında yöresel yiyecekler ve içecekler de ikram edilir. Sıra geceleri, halen yaşamakta olan gelenek ve göreneklerin neden bu kadar canlı olduğunun da çok net bir açıklamasıdır.

- Düğünler: Sünnet düğünleri çok önem verilen seramonilerden biridir. Doğuda erkeğe verilen önemin göstergesi biçimindedir. Kirvelik denen vekillik kavramı vardır. Bu kisve kendine verilmiş kişi, bunun gereklerini severek yapar, çünkü, bu onur-itibar meselesidir. Kirvelik aile boyunca devam eder ve oğlanın evliliğinin tüm sorumlulukları da kirveye aittir.

- Evllenme ritüeli de tıpkı sıra geceleri ve sünnet düğünleri gibi, yaşayan ve

⁷⁵ 10. 01. 1992

aynen uygulanan, bir çok ayrıntıya dayanır. Kız isteme ile başlar, sakal öpümü, teşekkür, resmi ve dini nikah ile devam eder ve düğün ile son bulur. Kız kocası ile yaşamaya nikahlandıktan sonra değil düğünden sonra başlar. Kadın ve erkeklere yöresel oyunların oynandığı, müziklerin çalındığı, düğünler yapılır. Ardından kına gecesi ve Asbap gecesi düzenlenir. Gelin evine geldikten sonra Süpha yemeği verilir. Gelin ve Güvegi (damat) hamamı da bu seramoninin son aşamasıdır.

- Kuşçuluk da Urfa'nının en büyük merak uyandıran uğraşlarından biridir. Buna verilen önem türküsünden, manisine ve mimarisine kadar yansımıştır. Kuşlar (güvercinler) evlerde yetiştirilir ve urfa evleride buna uygun biçimlenmiştir, hatta kuşçuluk bir meslek dalı olarak da benimsenmiştir. Kuş merakı olanların toplandığı kuşçu kahvehaneleri vardır. **(Resim 16-17)**

- Urfa köklü ailelerin yaşadığı bir şehirdir, bu durum klan yaşamına benzer bir yaşam sürmelerine sebep olmaktadır. Tarıma ve hayvancılığa dayanan ekonomisi ve ticaret ve sanayinin gelişmemiş olması, bu kapalı topluma dışarıdan insan unsurunun girmesini yok denecek kadar azaltmıştır. Bunlar yeniliğe kapalı durmanın ve gelenek-göreneklere böylesine bağlılığın altında yatan sebeplerdir.

4.1.10.BESLENME: Türkçedeki “Halil İbrahim Sofrası” kavramı; bolluğu, bereketi, çeşiti simgelerken misafiri ve misafire sunulan yemeğe de değinir.

Urfalı Halil İbrahim Peygamberin sofralarından hareketle çıkmış bu sözün ışığında Urfa'nın yemek alışkanlığına bakmak, olayı daha anlaşılır kılacaktır.

Tüm baharatlara çokça yer veren dünya mutfaklarının lezzet oranının yüksekliği ile orantılı olarak Urfa mutfağı da bu konuda gelişmiş

görülmektedir. Her Urfa'lı aile halen peynirini, salçasını, biberini (kuru isot) ve pekmezden yapılan tatlılarını mevsimine göre kendi elleriyle yapar. Bu önem verilen verilen bir noktadır.

Yemeklerin vazgeçilmeyen unsurları; Urfa yağı (sade yağ), salça ve İsottur. Domates ve biberin temizlenerek güneşte kurutulup sonrasında gereken işlemlerin uygulanmasıyla her aile kendi el yapımı olan, güvenerek yediği isot ve salçaya kavuşur.

Baharda peynir ve yağ senelik alınır. Peynir çeşitli işlemlerden geçirilir. Bittikçe ya da ihtiyaç oldukça almak diye bir şey söz konusu değildir.

Çok karakteristik birkaç yemeğin başında; Çiğ köfte, Köfte, kebab çeşitleri, lahmacun, borani lıklık, mumbar, lebeni çorbası yemeğin yanında yenen bostana, eşkili, şıllık, künefe, katmer, küncü akıtı, zerde, peynirli helva gelir.

Söylenceye göre Nemrut'un Hz.İbrahim'i yakmak için halktan topladığı odunlar yüzünden yakacaksız kalan ailelerin zorunlu yaratıcılığı sonucu ortaya çıkan çiğ köfte Urfa'lılar için gerçek bir tutkudur.

Bulgur ve etin yağsız kısmından alınmış ve dövülmüş (kara et) etin baharat ve yeşillikle yoğrulmasıyla oluşur. Çoğu zaman çiğ köfte ziyafetlerin tek ve ana yemeğidir. Diğer köfte çeşitleri, basma köftesi, aya köftesi, lıklık köfte, mercimekli köfte, yağlı köfte, tiritli köfte, dolmalı köfte, içli köftedir.

Bilinen kıyma kebabı dışında, patlıcanlı, tike (kuşbaşı), domatesli, soğanlı, kemeli kebab, tepsi, tas, ciğer ve kazan kebabı da vardır.

Urfa tatlıları genellikle hamur işleri üzerine yoğunlaşmıştır. Peynirli kadayıf, katmer, küncülü akıt, peynirli helva, ana tatlılardır.

4.1.11.MÜZİK: Türkiye'nin genel olarak güneyi ses, müzik ve müzik tarihi bakımından daima gündemde kalmış ve bu potansiyele sahip olmuştur. Bunda Türk Halkı'nın halk müziğine verdiği önemin yeri vardır. Bu tür müziğin doğaçlama olması, halkın alışkanlık ve beğenisinden doğmuş olması benimsenmesindeki ana sebeptir.

Mustafa Ayataç, batılı tarihi belgelere kayıtlı tek bilginin antik çağın şair ve müzisyeni filozof Baradişan ve oğlu Harmonios'a ait olduğunu söyler.⁷⁶ Bardaişan'ın, o güne kadar musikisiz icra edilen ayinlere musiki eklediği bilinmektedir.

Diğer önemli -kayıtlı- bir isim de Zeriab'a aittir. Zeriab Abbasi Halifeleri devrinde, Harun el-Reşit döneminde müziği ile ünlenmiş ve görev yapmıştır. Endülüs müziğinin oluşumunda etkisinin büyük olduğu söylenmektedir. Bir dönem Urfa'da yaşamış ve Urfa müziği ile karşılıklı etkileşim içine girmiştir. Zeriab'ın incili ilk defa Urfa'da makamla okuduğu ve uda beşinci teli ilave ettiği söylenir.⁷⁷ Arap aleminde kullanılan "Urfa makamı" nın burada icat edildiği söylenir.

15. asır'da Kuloğlu Mustafa gazel ve hoyratçı olarak çok ünlü olmuştur. 16.yy ile 18.yy'lar arasındaki önemli isimler; Kirişcioğlu Baba Halil, Hacı İbiş, Kanuni Cürre Mehmet, Damburcu Derviş sayılabilir. 19.y.y tasavvufun parlak çağıdır. Bu dönemde Ali hafız ünü tüm ülkeyi sarmış bir sanatçıdır.

1926 yılında Dar'ul Elhan heyeti derleme çalışmaları yapmak için Urfa'ya gelmiştir ve gezi sonrası şu yorumu yapmışlardır;⁷⁸

"Urfa dinlediğimiz zevatın hemen cümlesi musikiye vakıf insanlardır. Terennüm ettikleri parçaların hangi makamda olduğunu ve o makamın seyrini bilerek okurlar. Urfalıların sesleri çok temiz ve titizdir. İlk

⁷⁶ Mustafa Ayataç, **Peygamberler Şehri Urfa**, İstanbul, Başaran Matbası, 1988 , s.82.

⁷⁷ Mustafa Ayataç, **Peygamberler Şehri Urfa**, İstanbul, Başaran Matbası, 1988 , s.83

⁷⁸ Şanlıurfa Valiliği, Şanlıurfa 97 İl Yıllığı, Şanlıurfa 1997 s. 167

işittiğim vakit erkek sesinin bu kadar yüksek perdede, fennin vesaitinden istifade etmeksizin, erişebileceğine hayret ettim.”

Şanlıurfa halk müziğinde arap müziği etkileri sezilir ama Arap Müziği'ni de etkilediği bilinmektedir. Bağdatlı Makamlarının en yaygın olanı Urfa Makamıdır. Makamı Urfa diye tanıtılan bu makam, herkes tarafından bilinen ünlü Urfa Divan Makamı'dır.

Elazığ-Urfa-Kerkük müziği arasında da çok fazla benzerlik görünür. Hoyratın sadece Urfa ve Eazığda okunması da bunu göstermektedir ayrıca uslubun akıcılığı ve kıvraklığı, divan tarzı uzun havalar da diğer benzerliklerdir.

Urfa halk müziği, dik ve parlak sesler tarafından seslendirilir. Şanlıurfa'da en makbul ses dolgun bir renge ve 3 oktav genişliğe sahip tenor cinsidir. Çalgı açısından da gür sesli çalgılar tercih edilir.

4.1.12.DANS: Halk oyunu insanın müziği ağırlık merkezi kabul ederek kendini hareketlerle ifade edişinin bir yoludur. Bu hareketler salt hareket olmaktan çok uzaktır. Her oyunun bir teması vardır. Tıpkı halk müziğinde olduğu gibi halka ait efsaneler, dertler, sevinçler, olaylar halk oyununun konusunu oluşturur.

Şanlıurfa'da en çok halaylar oynanır, karşılıklı oynanan oyunlar da vardır. Şanlıurfa halk oyunları hakkında yazan Hayrettin İvgin Şanlıurfa halk oyunlarının yüze yakın çeşidi olduğu, il sınırı içinde bile farklılaşmalar gösterecek kadar renkli bir niteliğe sahip olduğunu söyler.

Oyunlar büyük bir çoğunlukla davul zurna eşliğinde oynanır. Özellikle de karakteristik bir oyun olan “dörtlü değnek” oyununda davulcu da en az oyuncular kadar dansın baş ögesidir.

Halk oyunu Urfa'da ciddiyle yaşatılmaya çalışılan detay arasındadır. Hemen hemen her lisenin halk oyunu eğitmeni ve ekibi olmasının yanında Belediye'nin, Halk Eğitim Merkezi'nin, Gençlik Kültür Merkezinin, Ticaret ve Sanayi odasının da halk oyunu ekipleri vardır. En önemli kurum ŞORHOY adındaki Şanlıurfa Halk Oyunları Derneği'dir ki, bu derneğin amacı, halk oyunları hakkında araştırma yapmak, derlemek, incelemek, gençleri halk oyununa kanallere etmek, kurslar açarak, yarışmalara hazırlanmak ve yayınlar yapmaktır. Kültür bakanlığı ile ortak çalışır.

Oyunlar; Şanlıurfa halk oyunları folklor araştırmacısı Abuzer Akbıyık tarafından, Halaylar, Karşılıklı oynanan oyunlar olarak ikiye ayrılır.⁷⁹ Birkaç önemli oyunun konuları ve adları kısaca şöyledir:

A)Halaylar

Girani: Düğünlerde ilk oynanan oyundur. Çok çok ağır hareketleri vardır.

İkiyak: Fakir bir çocuğun bir düğüne giderken giyecek birşeyi olmaması ve annesinin ona çorap örmeye karar vermesi ama sadece bir çorap örebilecek kadar gücü olması ve çocuğun bu tek çorabı öne çıkararak düğünde oyun oynaması üzerine kuruludur.

Kımıl: Kımıl buğdaylara tam başak vermeleri sırasında dadanan ve buğdayların ölmesine sebep olan zararlı hayvana verilen addır. Oyunda bu doğal afet yerine yıkılan umutları, çaresizliği anlatır. Çok sayıda kadın ve erkek tarafından oynanır.

Tekayak: Çok güzel olan ve çok güzel oynayan bir kızı anlatan oyundur. Zarif ve kıvrak hareketlerle oynanır.

⁷⁹ Abuzer Akbıyık Şanlıurfa halk oyunları, Şanlıurfa, Şorhoy Yayınları, 1989

Terge (Türk-i baraza): Alaaddin Keykubat'ın torunları olan Alaaddin aşiretine ait olduğu söylenen bir oyun tipidir. (Aşiret Suruç ovasında yaşar) Yaygın bir oyundur.

Ömer: Çok yakışıklı, yetenekli, herşeyi mükemmel olan bir erkeği anlatır. Baş bağlaması özel ve önemlidir. Çok heyecanlı ve dinamik bir oyundur.

Soseh: Bulgur dövme ile ilgilidir.

Gezali: Gezal ceylan demektir. Bir köylü kızının süt sağmaya ceylan gibi gidişini anlatır.

Tesi: Ev işlerini sembolize eder.

B) Karşılıklı oynanan oyunlar,

Dörtlü değnek: Mertlik ve yiğitliğin temsil edildiği bir oyundur. En sonunda değnek (sopa) lerle yapılan bir döğüş vardır.

Kılıç kalkan oyunu

Bıçak oyunu

4.1.13.EDEBİYAT: Şanlıurfa edebiyatının tarihten günümüze gelen en yetkin kolu şiir olmuştur. Kalıplarının dışına çıkıp, etkinlik sahalarını geliştirebilen kişiler şairlerdir.

Urfa'lı Türk-İslam edebiyatı profesörü Abdulkadir Karahan Şanlıurfa'nın Yavuz Sultan Selim idaresine geçişinden, Cumhuriyet'in ilanına kadar (1517-1923) geçen dönemde 200 civarında önemli şair yetiştirdiğini söyler.⁸⁰

⁸⁰ Şanlıurfa Valiliği, Şanlıurfa 97 İl Yıllığı, Şanlıurfa 1997 s. 131

Bu yüzlerce isim içinde en önemlisi 17.yy'da yaşamış olan Nabi'dir. Ünü ülke dışına kadar taşmış, divan edebiyatını başarıyla kullanmış, İstanbul'da çok saygı duyulan, sanatına değer verilen biri haline gelmiştir. Şiirlerinin yanısıra düz yazıları da vardır. Akıl ve düşünceye seslenen felsefi nitelik taşıyan yapıtlara imzasını atmıştır.

4.1.14.EL SANATLARI: Binlerce yılın tarım şehri olmak sanayinin, makinanın hakimiyetine girmemek ya da çok yavaş girmek anlamına gelir. Bu da şehirde el sanatlarının ve sanatçının yerini, önemini açıklar.

Mimari, ekonomi ve günlük yaşam şehirde ne çok sayıda ve ne yetkinlikte zenaatın yaşadığını gösterir. Şanlıurfa el sanatları hakkında detaylı araştırma yapmış olan Urfalı sanat tarihçisi Cihat Kürkçüoğlu el sanatlarını şu şekilde çeşitliyerek anlatır:

Dabakçılık-Dericilik: Gön ve deri dabakçılığı olarak ikiye ayrılmıştır ve her ikisinin de ustaları ayırdır.

Gön dabakhanesinde, büyükbaş hayvanların derileri ilkel metodlarla işlenir. Postal yapımında ve saraçlıkta kullanılır. Bugünkü yerleri Et Balık Kurumu'nun batısındadır. Deri dabakhanesinde küçükbaş hayvanlardan elde edilen deriler işlenir ve daha ince işlerde kullanılır. Cakeri camisinin doğusunda yer alır.

Tarakçılık: Bugün tek ustası kaldığı söylenen ve plastiğe yenik düşen zanaattır. Taraklar devenin bacak kemiğinden, çok iyi ağaçtan yapılmaktadır. Fesadı Hanı yakınındaki 11 Nisan sokağında yer almaktadır.

Ağaç İşlemeciliği: Urfa evlerinde görülebilecek olan kapı, pencere, dolap kapağı ve diğer ahşap unsurları Urfa ince işçiliğini gösterirler.

Marangozluk Urfa'daki neccar pazarında halen neccarlar tarafından yaşatılmaktadır. Buranın zenaatçıları kaba işleri yaparken ince işleri, detaylı işleri ise başka neccarlar tarafından yapılır.

Urfa'lı ustaların işlediği ahşaplarda ellinin üzerinde motife rastlanır. Simetrik ve oyma, kündekari, kafes ve kakma teknikleri uygulanmıştır.**(Resim 18)**

Sarraçlık: Hayvan koşum takımları kemer, silah kılıfı, avcı çantası gibi gereçlerin yapımına sarraçlık denir. Urfa'da ata verilen önem bu zanaatın da yaşam yüzdesini arttırmaktadır. Halen sarraç pazarında yerini almaktadırlar.**(Resim 19)**

Kazzazlık: İpek ipliğinin el ile bükülerek işlenmesinin adıdır. Eskiden Urfa'da üretilen ipekte uygulanan bu sanat bugünlerde yerini Bursa-Diyarbakır ipeğine bırakmıştır. Kazzaz pazarında çok az sayıda usta tarafından yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Çulculuk: Hayvan taşımacılığında hayvanların üzerine atılan semerlerin yapımına verilen addır. Taşımacılıkta artık çok fazla hayvan kullanılmıyor olması bu iş kolunda silinmesine sebep olmuştur. Eskiden çok sayıda olan çulcular Çulcu Pazarı'ndaydılar. Şimdi iki üç dükkan olarak Kürkçü Pazarı'na taşınmışlardır.

Kürkçülük: Hayvan kürklerinden giysi yapma sanatının adıdır. Yavru kuzuların kürklerinden yapılanları vardır. Halen giyilen ve sadece Urfa'ya has bir kıyafet olan siyah kumaşla kaplı kürkler bulunmaktadır. Makbul olanı kuzunun yaşının küçüklüğüyle ilgilidir. Bütün derilerin kıvırcığı makbuldür. Beyaz, siyah ve alaca renkler kullanılır. Siyah çok zor bulunmaktadır bu yüzden sadece yaka ve kollarda kullanılmaktadır. Bu uygulama esnaf arasında bir centilmenlik anlaşmasıdır tamamı siyah kürk yapılmaz.**(Resim20)**

Keçecilik: Tarihi ata sanatı olarak anılabilecek bir sanat koludur. Çok zahmetli, ustalık isteyen, uzun bir işlem sonucunda ortaya çıkar. Sulak değil, kurak ve sıcak bir yerin kuzularının yünleri tercih edilir bunun daha makbul olduğu söylenir.

Yünler tabakalar halinde yere serilir beyaz yünler zemini, siyahlar ise motifi oluşturur yere serilen yünler hafif ıslatılarak bir direğe sarılır ve ayakla tepilir rulo açılır tekrar sulanıp tekrar ayaklanır. Bu süreçler güç ve enerji harcamak demektir ve motivasyon olarak Urfa hoyratları, türküleri kullanılır. Bu sıkışmış keçe pişirilmek üzere hamama götürülür. Bir insan bu nemli ortamda keçeyi kucaklayıp göğsü ile döver bu işlem yaklaşık 5 saat sürer hamamdan çıkan keçe düzeltilir ve hazır olur.

Bugün keçeciler çarşısında ve çarşıdaki hamamda üretim yapılır. Bu zenaakarların da sayıları azalmaktadır.(Resim 21-22)

Culhacılık: Dokumacılığın, örtü ile ilgili olan koluna Urfa'da verilen isimdir. Dokumacılığın 17-18.yy'larda çok yaygın olduğunu gösteren tarihi belgeler vardır. Bu dokumalar yün ipliği, pamuk ipliği ve el tezgahlarında üretilir. Geleneksel örtünme biçimlerindeki talebi karşılar. Yaşmah (kadın baş örtüsü, köylü erkeklerde kullanır) Puşu (Erkek baş örtüsü), Ehram (Kadın başörtüsü) üretilir. Ehram artık kullanılmadığı için üretilmemektedir.

Bakırcılık: Urfa bakırcılığının tarihi eski çağlara kadar dayanır. Kazılarda Kalkolitik çağa ait bakır kaplar bulunmuştur, bu 12. yy Selçuklu buluntuları, Ankara Etnografya müzesinde muhafaza edilmektedir. 1960'lardan sonra plastik ve aliminyum malzemenin kullanımının artması bakır kullanımını azaltmıştır. Bakır İşlemeciliği bugün otuz kadar usta tarafından Kazancı Pazarı ve Hüseyiniye Çarşısında sürdürülmeye çalışılmaktadır. Dövme ve çekiç tekniği ile, Urfa bakırları bir üne sahip

olmuşlardır. Urfa mutfağı, bakır kullanımının yaygınlığını sergiler. Yemek çeşitliliği, yemeği prezante edecek ayrı biçimli kapların gelişimine neden olmuştur. **(Resim 23)**

Abacılık: Aba, deve yününden dokunan elbise üzerine giyilen bol bir giysidir. Culha tezgahında dokunur. Halen yaşayan ustaları ve yapım merkezleri vardır. Harran Kapısı, Kale Boynu, Eyübiye mahallelerinde tezgahları vardır.

Kuyumculuk: Şanlıurfa'nın en eski el sanatlarından. Halep'le çok benzerlik gösteren teknikleri vardır. Bu en eski ustaların Halepli olmasından ve sonrakilerinde, onlar tarafından yetiştirilen ustalar olmasından kaynaklanır.

21 ayar altından üretim yapılmaktadır. Yıldız meydanı civarında ki dükkanlarda, bedesten yakınlarındaki pamukçu pazarında ve kınacı pazarında kuyumculuk sanatı yaşamaktadır.

Taş İşçiliği: Urfa'da bulunan taş tipi kalkerik yapıya sahip "Kireç taşı"dır. Ocaktan çıkarıldığında açık renk, kolay işlenebilir bir yapıya sahipken zaman içinde yağmur ve güneş etkisiyle setleşir, sararır. Kolay işlenirliği, yapı sistemlerinin hepsinde, çok katlı bina yapımında kullanılıyor olması, iç mekanları yazın serin, kışın sıcak tutar. Sulandığında serinlemesi, motif işlemeğe elverişli olması nedeniyle şehrin ekolapisi ile bire bir örtüşen, ihtiyaca cevap veren ve bu yüzden de tercih edilen malzeme olmuştur. Bu cins taşın çok bulunan mermerin ve ağacın azlığı da saydamlığın avantajlarının yanında bol kullanımını açıklar. Taş Urfa konut mimarisinde kullanılan tek malzeme olmasının yanı sıra "Cami, minare, medrese, han, hamam, saray, köprü gibi anıtsal yapılarda nahitin (urfa taşı) tek başına

kullanıldığını görüyoruz. Bazı tarihi yapılarda nadiren değişik malzeme kullanılmıştır.⁸¹

Cihat Kürkçüoğlu taş üzerine yaptığı araştırmasında, Babil, Asur, Hitit dönemini, Urfa taş süslemeciliğinin temeli kabul eder. 1992 Harran kazılarında çıkarılan **Babil** kabartmaları, **Asur** döneminden kalma sütun kaideleri Hitit döneminden kalma bazalt rölyefler, taş süslemenin Urfadaki ilk örnekleridir ve hepsi bugün Şanlıurfa Müzesi'nde sergilenmektedir. Yine Urfa müzesinde bulunan erkek rölyefleri, Urfa Kalesi'ndeki süslü çift sütun ve Soğmatar şehri kalıntılarının insan figürlü kabartmaları da **Roma Dönemi**'ndendir. Ulu Cami avlusundaki St. Stephan sütunları ve başlıkları, Harran kalesinin devşirme malzemeleri, **Bizans Dönemi** örnekleridir. Şanlıurfa Müzesi'ndeki girift bitkisel motifli sütun, Harran Ulu Cami'nin muhteşem süslemeleri, **Emevi Dönemi** ile tarihlenir. **Selçuklu** eseri olan Han el Bar'ur Kervansarayı'nın mihrap kavsarasındaki süsleme ve Şanlıurfa Müzesi'ndeki büyük figürlü taş levha bu döneme ait tek süsleme örneğidir. Halil-ür Rahman Camii Minaresi, şerefesi ve sütunlarındaki süslemeler, Harran kapısının kuzey cephesindeki figürler **Eyyübi Dönemi** ile tarihlenirler. Urfa Ulu Camii ve Pazar Cami süslemeleri ise **Zengi Dönemi**'ne aittirler. Osmanlı Dönemi en çok üretimin yapıldığı dönemdir. Taş süslemeciliğine ait tüm teknikler kullanılmıştır. Osmanlı anıt eserleri süssüz iken, konut mimarisi - içte-çok süslüdür.⁸² (Resim 24-25)

4.1.15.MIMARI VERILER: Şehrin geçmişine ait,herbiri Şanlıurfa kültürünün somut göstergesi olan mimari yapılar; **Dini, sivil ticari ve askeri** mimari olarak gruplanmış ve listelenmişlerdir. Bu liste Cihat Kürkçüoğlu'na ait camiler listesinden faydalananarak tezin yazarı tarafından oluşturulmuştur.

⁸¹ Yusuf Ot-Ahmet Kaya, " Taş ve Özellikleri" Harran Kültür ve Sanat dergisi, sayı 53, Ocak-Mart 1996, s.12.

⁸² Cihat Kürkçüoğlu, "Şanlıurfa mimarisinde taş süslemenin tarihi gelişimi", Harran Kültür ve Sanat Dergisi, sayı53, Ocak-Mart 1996, s.12.

Dini mimari:

ÇOK AYAKLI CAMILER

Ulu camii: Sinagog- hristiyan kilisesi-1170/75 cami

Şehbenderiye Camii: 1321

MERKEZİ PLANLI CAMILER

Eski Ömeriye Camii: Onarım kitabesi 1321

Halilürahman Camii: 504 Meryem ana kilisesi üzerine 1211 yılında Eyyübiler tarafından inşa edilmiştir.

Nimetullah Camii: 1500

Çakeri Camii: 1530

Kadioğlu Camii: Bizans kilisesi üzerine 1694 yılında inşa edilmiştir.

Arabi Cami: Sant Michael Kilisesi üzerine 1743 yılında inşa edildi, 1953 yılında betonarmeye dönüştürüldü.

Toktemir Mescidi: Onarım kitabesi 1575'i gösterir.

Hüseyin Paşa Camii: Onarım kitabesi 1729'u gösterir.

Hızanoğlu Camii : Onarım kitabesi 1729'u gösterir.

Mevlevihane Camii: 18.yy.

ÇOK KUBBELİ CAMILER

Hasan Padişah Camii: Sinagog – En eski kitabe 1496 yılına aittir.

Dabakhane camii : 1562

Narancı Cami: En eski kitabe 1712 yılına aittir.

Yusuf Paşa Camii: Bizans Kilisesi üzerine 1709 yılında inşa edilmiştir.

Rızvaniye camii: Bizans kilisesi üzerine 1716 yılında inşa edilmiştir.

MIHRAP ÖNÜ KUBBELİ CAMILER

Pazar Camii: 12.yy

TONOZLU CAMILER

Nur Ali Mescidi: 1404 yılında Akkoyunlular tarafından yapılmıştır.

Hacı Yedigâr Camii: 5.yy da Oniki Havari Kilisesinin üzerine, 1514 yılında inşa edilmiştir.

İmam Sekari Camii: Bizans Devri Meryem Ana Kilisesi üzerine 1565 yılında inşa edilmiştir.

Behramlar Camii: 1595

Hayrullah Camii : Bizans Kilisesi üzerine inşa edilmiştir– onarım kitabesi 1797’ yi gösterir.

Mevledi Halil camii: Selekos Putperest Tapınağının üzerine, Quoro Katedrali yapılmış, onun tahribinden sonra yerine Ayasofya kurulmuştur. Daha sonra da bugünkü cami oluşturulmuştur. Caminin en eski kitabesi 1808 tarihlidir.

Tuzeken Camii : En eski kitabe 1858’dir.

Hüseyniye Mescidi: 1887

Müderriş Mescidi: 1724 vakfiyesinde adı geçer.

Kara Musa Camii: 1552

Hekim Dede Camii: 1633

KILISEDEN ÇEVİRİLMİŞ CAMILER

Salahaddin Eyyubi Camii: 457 tarihli St. John Kilisesi camiye dönüştürülmüştür.

Circis Peygamber Camii: 5.yy St. Sergius Kilisesi camiye dönüştürülmüştür.

Fıfırlı camii: Oniki havari kilisesi camiye dönüştürülmüştür.

Sivil Mimari:

Justinianus Su bendi: 6.yy

Hızmalı Köprü: Karakoyunlular dönemi

Samsat köprüsü. 6.yy Justinien devri

Hacı Kamil Köprüsü 1903

Firuz Bey eşmesi:1191

Karakoyun Su Kemerı: 525 tarihlidir. 15.yy'da Karakoyun ilavesi yapılmıştır.

Vali Bey Hamamı: 1693

Sultan Hamamı: 16.yy

Vezir hamamı: 1703

Cıncıklı Hamam: 1729 tarihli onarım kitabesibulunmaktadır.

Eski Arasa Hamamı: Tarihsiz ama 17. yy daki varlığı biliniyor.

Şanlıurfa Geleneksel Evleri: 18-19.yy

Ticari yapılar:

Gümrük Hanı: 1562

Kumlu Hayat Hanı

Barutçu Han

Mençek Hanı

Hacı Kamil Hanı

Kazzaz Pazarı:1562

Bakırcılar arşısı

Kalaycılar arşısı

Neccar Pazarı

Sipahi Pazarı

Askeri Mimari:

Şanlıurfa kalesi: tahmini 6-11yy'lar arasına tarihlenir.

Anlatılan tüm bu yoğun sosyo-kültürel birikim, Şanlıurfa'nın kimliğini oluşturur. Gelenekselliğine bağlılığı, ve tüm yeni girdilere rağmen benliğinden uzaklaşmamış olması, maddi ve manevi alandaki kültürel birikimini dokusalik oranında korumasına ve kültürel sürekliliği sağlamıştır. Kültürel değerlerin yoğunluğu ve halkın bu konulardaki

korunaklı yaklaşımı aşağıda tanıtılacak olan ŞURKAV'ın doğmasına sebep olmuştur.

4.2.KENTSEL KORUMA AMAÇLI FALİYETLER VE ŞURKAV

Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma vakfı olarak açılım gösteren, ŞURKAV 1990 yılında Şanlıurfa Valiliği tarafından kuruldu. Vakıf, 28.12.1990 günü, **amaçlarını**, şu şekilde belirtmiştir;

- Şanlıurfa ili merkez ve ilçelerinde tarihi kültürel sanatsal değerlerimizi, eserlerimizi bulup ortaya çıkarmak;
- Korunmaya değer kültür, tabiat, turizm ve sanat varlığını korumak ve bunların tanıtımını sağlamak;
- Eğitim ve sağlık konularında çalışmalar yapmak, bölgenin ekonomik potansiyelini değerlendirmek, yöre kalkınması için önder nitelikte gerekli ekonomik yatırımları yapmak;
- Bütün hizmetlerle ilgili gerekli araştırma faaliyetlerini ve birimlerini oluşturmaktır.

Yapacağı faaliyetleri de şöyle sıralamıştır;

- Amaç doğrultusunda konferans, sempozyum, panel, kongre, seminer, sergi, spor karşılaşmaları, anma günleri ve benzeri faaliyetler düzenlemek, iştirak etmek, maddi ve manevi katkıda bulunmak;
- Tarihi ve kültürel değerlerimizi ve eserlerimizin korunmasını ve tanıtımını sağlamak, bunun için gerekli restorasyon, çevre düzenlemesi yapmak,

yaptırmak, devam etmekte olanlara maddi ve manevi katkıda bulunmak, bu amaçla projeler hazırlamak, hazırlatmak proje yarışmaları düzenlemek, uygulanması için çaba sarfetmek;

- Şanlıurfa ilinin tarihi ve kültürel değerlerinin topyekün yaşatılması ve tanıtılması için gerekli araştırma, derleme, eğitim, v.b. çalışmaları yapmak, bu alanda çalışmalar yapan bu kurum ve kuruluşlar ile kişilerin faaliyetlerine maddi ve manevi katkıda bulunmak;

- İlimizin kültür değerlerini tanıtmak ve yaygınlaştırmak için halk oyunları, halk müziği, halk edebiyatı, el sanatları yöresel meslekler ve benzeri konularda yetiştirici kurslar açmak, devamını sağlamaya çalışmak, topluluklar korolar kurmak ve gösteriler icra ettirmek;

- Vakfımızın amacına uygun olarak hazırlanan rapor, araştırma inceleme ve benzeri çalışmaları kitap, dergi, broşür, gazete v.b. gibi süreli ve süresiz yayınlar halinde neşretmek;

- Vakıfla ilgili bütün çalışmalara ait bilgi ve belgelerin arşivini oluşturmak;

- Vakfın faaliyetleri konusunda enstitüler ve müzeler kurmak;

- Vakfın faaliyet tahakkuku için gerekli bina, tesis, araç, gereç ve benzeri her türlü donanım malzemesi almak, kiralamak, bağış kabul etmek ve gerekli her türlü yatırımı yapmak hizmetlerinde bulunmaktır.

CAMİ VE MESCİD RESTORASYONLARI:

- Rızvaniye Cami ve Medresesi restorasyonu
- Halilürrahman Külliyesi restorasyonu
- Mevlidi Halil Cami restorasyonu
- Toktemur Mescidi restorasyonu

- Hasan Padişah Cami restorasyonu
- Narınca Cami restorasyonu
- Selahattin Eyübi Cami restorasyonu
- Eyyüp Nebi Köyü Mescidi restorasyonu
- Bilecik Kule Mescidi restorasyonu
- Birecik alburç mescidi restorasyonu
- Suruç Ahmet Bican cami restorasyonu
- Han el-Ba'rür Kervansarayı Mescidi restorasyonu
- Dabakhane Cami restorasyonu

- **TÜRBE VE MAKAM RESTORASYONLARI**

- Hz Eyyüb Türbesi restorasyonu
- Hz Elyasa Türbesi restorasyonu
- Hz Rahime Hatun Türbesi restorasyonu
- Hz Şuayb makamı restorasyonu
- Hayat el- Harrani Külliyesi restorasyonu
- Hz İbrahim [a s] ın Ateşe Atıldığında düştüğü Makamın Restorasyonu
- Dede Osman-ı Veli Hazretleri Türbe ve Makamı Restorasyonu
- Halil-ür Rahman Camii Haziresi ve Şazeli Şeyhi Ali Dede Türbesi Restorasyonu
- Şeyh Bekir Türbesi Restorasyonu
- Mevlana Halid b. Şahabeddin Ahmet Türbesi Restorasyonu
- Muhammed Muhyiddin Türbesi Restorasyonu
- Nimetullah Bey ve Lütfi Bey Türbesi Restorasyonu
- Hekim Dede Türbesi Restorasyonu

- **KONAK VE EV RESTORASYONLARI**

- Küçük Hacı Mustafa Hacıkamiloğlu Konağı Restorasyonu
- Sayganlar Evi Restorasyonu
- Mehmet Bağmancı Evi Restorasyonu
- Malatyalı Halil Evi Restorasyonu

- Aziz Bağmancı Evi Restorasyonu
- Köy Yatağı Mektebi [Eski Hükümet Konağı] Restorasyonu
- Birecik Şeyh Abdurrahman Halis Efendi Konağı Restorasyonu
- Reji Kilisesi Restorasyonu
- Kemal Billurcu Evi Restorasyonu

- **ÇEŞME RESTORASYONLARI**

- Şeyh Saffet Çeşmesi Restorasyonu
- Emencekzade Çeşmesi Restorasyonu
- Hekim Dede Çeşmesi Restorasyonu
- Köroğluzade Haydar Ağa Çeşmesi Restorasyonu
- Sütçü Abdurrahman Efendi Hayratı [Ebeler Sokak Çeşmesi] Restorasyonu
- Aynzeliha Gölü Fıskiyesi
- Ulu Camii Şadırvanının yeniden yapılması [H.Emin USLUSOY'un katkılarıyla]
- Firuz Bey Hayratı Restorasyonu

- **ŞEHİR SURU VE KALE RESTORASYONLARI**

- Urfa Kalesi Merdivenleri
- Urfa Kalesi Tüneli Restorasyonu
- Birecik Urfa Kapısı Restorasyonu
- Mahmutoğlu Kulesi doğu cephesi Restorasyonu

- **KERVANSARAY-HAMAM RESTORASYONLARI**

- Han el-Ba'rür Kervansarayı Kapısı Restorasyonu
- Arasa Hamamı Restorasyonu

- **BAHÇE VE AVLU DÜZENLEMELERİ**

- Eyyüp Nebi Köyü Çevre Düzenleme Projesi
- Hayat el-Harrani Cami ve Türbesi Bahçe Düzenlemesi

- Rızvaniye Camii Bahçe Düzenlemesi
- Balıklıgöl Gezi Yolunun Düzenlemesi
- Devlet Hastanesi Bahçe Düzenlemesi
- Ulu Camii bahçe Düzenlemesi
- Pazar Camii Avlu Düzenlemesi
- Hızanoğlu Camii avlu Düzenlemesi
- Hükümet Konağı Bahçe Düzenlemesi
- Sosyal Dayanışma Ve Yardımlaşma Vakfı Çay Bahçesi Düzenlemesi
- Pazar Camii Değirmeni Restorasyonu (Doğu cephesinde iki dükkan ve çeşme, batı cephesinde abdest alma yeri yapıldı.)

• ÇARŞI RESTORASYONLARI

- Boyahane Çarşısı Restorasyonu
- Sipahi Pazarı Restorasyonu
- Kınacı Pazarı Restorasyonu
- Pamukçu Pazarı Restorasyonu
- Kazan Pazarı Restorasyonu
- Gümrük Hanı Restorasyonu
- Hüseyiniye Çarşıları Restorasyonu

• TARİHİ ESER AYDINLATMALARI

a) Dış Aydınlatmalar

- Urfa Kalesi
- Rızvaniye Camii ve Medresesi
- Halil-ür Rahman Camii ve Medresesi
- Yeni Dergah Camii
- Hasan Padişah Camii
- Ulu Camii

b) İç Aydınlatmalar

- Nimetullah Camii

- Selahaddin Eyyubi camii
- Mevlid-i Halil Camii
- Rızvaniye Camii
- Halil-ür Rahman Camii
- Hasan Padişah Camii
- Karamaydan Hüseyin Paşa Camii

Şurkav Dergah - Balıklıgöl Çevre Düzenleme Projesi: Dergah-Balıklıgöl çevre Düzenleme Projesi Vakfın amacını aşağıdaki şekilde belirlediği Dergah-Balıklıgöl çevre düzenlemesi gerçekleştirildi:

-Şanlıurfa'nın bu bölgesinin kaybolan tarihi kimliğine yeniden kavuşmasını sağlamak,

-Hac zamanında gelen hacılar ile çeşitli zamanlarda buradaki mekanları ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin her türlü ihtiyacını karşılamak,

-Tarihi mekanlar arasında bütünlüğü bozan ve bu mekanları bıçak gibi kesen yolları kaldırıp buraları huzur ve sükun bölgesi haline getirmek,

-Urfa halkının kültürel ve sosyal gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Merih Karaaslan tarafından gerçekleştirilen proje Türkiye'nin en büyük tarihi ve kültürel çevre düzenleme projesi olarak belirmektedir. Proje 350.000m² bir alanı kapsar.

Vakıf Folklor Araştırma ve Arşiv Merkezi kurarak ve faaliyete geçirerek değerlerine sahip çıkma adına üzerine düşenleri yaptığını göstermiştir. Ayrıca el sanatlarını yaşatmak için de çaba göstermektedir (el sanatları satış merkezi vs).

Vakfın yorumu: Amaçlarını, Şanlıurfa ili merkez ve ilçelerinde tarihi kültürel sanatsal değerlerimizi, eserlerimizi bulup ortaya çıkarmak; Korunmaya değer kültür, tabiat, turizm ve sanat varlığını korumak ve

bunların tanıtımını sağlamak;Eğitim ve sağlık konularında çalışmalar yapmak, bölgenin ekonomik potansiyelini değerlendirmek, yöre kalkınması için önder nitelikte gerekli ekonomik yatırımları yapmak;Bütün hizmetlerle ilgili gerekli araştırma faaliyetlerini ve birimlerini oluşturmak; biçiminde belirliyerek üzerine çok ciddi bir sorumluluk almış olan vakıf, yedi sene içinde yaptıklarıyla yükümlülüklerini yerine getirdiğini ve getireceğini göstermiş Şanlıurfa için çalışmaktan başka bir niyette olmadığını kabul ettirmiştir.

Ancak (belki Türkiyede'ki her kurumda görülebilecek biçimde politik kimliğinin ya da yaklaşımlarının farkedilebileceği durumlar söz konusudur. Sosyal faliyet olarak düzenledikleri organizasyonlarda dini konular tercih edilmektedir. Yönetmel ve teknik kadroda yer alan kadın oranı yok denecek kadar azdır. Kadın kimliğini öne çıkaracak faliyetlere rastlanmamaktadır. Restorasyonu yapılmış ve yapılmakta olan birçok yapının projesi Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulundan onay almamış kaçak yapılardır. (Bu durumu bürokrasik işlemlere takılmadan Urfa için hızlı biçimde çalışmak istediklerini söyleyerek açıklamaktadırlar)

Bu gibi durumların başında Şanlıurfa yeni sahip olduğu yeşil çehreyi ve sosyal girişimleri (tiyatro, halk oyunları, müzik kursları, hediyelik eşya satışları, beş yıldızlı otel, vs) ŞURKAV'a borçludur.

Yukarıda anlatılan biçimde pozitif ve negatif yanları ortaya konan vakfın çalışma isteği ve maddi gücüne, bilimsel yaklaşımı, kadın unsurunu ve daha kurumsal bir kimlik anlayışını katması halinde, Türkiyenin hiçbir yerinde görülmesi mümkün olmayan koruma, süreklilik ve sosyal faliyet girişimlerine adını koyabileceği öngörülebilir

4.3.ŞEHİR MÜZESİ VE YAŞAYAN YEREL KÜLTÜRÜ YANSITABİLMESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Şanlıurfa'da müzeciliğin doğuşu sayılabilecek ilk hareketler eser toplama ve depolama biçiminde 1948 yılında başlamıştır. İlk müze binası 1500m² 'lik bir alanda 1961 yılında başlamış, 1969 yılında ziyarete açılmıştır. Bugünkü şehir müzesi (Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi adı altında kültür bakanlığına bağlıdır) ise malzemenin çokluğu nedeniyle, bu yapıya eklemeler yapılarak, modern müze anlayışında, yeni bir bina ve sergileme ile 1988 yılında açılmıştır. **(Resim 26-27-28)** Müzede arkeolojik ve etnografik olarak iki kısımda sergileme yapılmaktadır.

Mevcut Müzenin Binası, Fonksiyon Şeması ve Sergileme Mekanları: Müzede giriş katı, giriş altı katı ve asma üst kat olarak üç mekanlıdır. Aşağı katlar arkeolojik eserlere, üst kat ise etnografik eserlere ayrılmıştır. Üç arkeolojik, bir etnografik eser salonu, İdari bölümler, konferans ve sergi gibi faaliyetlerin yapılacağı çok amaçlı salon, (1988 yılında para koleksiyonuna ait bir sergi düzenlenmiştir.) Kütüphane, Depolar, Laboratuvar ve fotoğrafhaneye bulunmaktadır.

İdari yapı: Şanlıurfa Şehir Müzesinde toplam 17 kişi görev yapmaktadır. Müze personeli ünvan ve sayıları aşağıdaki gibidir;

1 Müdür

2 Araştırmacı

1 Arkeolog

1 İç hizmetler şefi

1 Teknisyen

1 Ambar memuru

1 Memur

- 1 Şöför
- 5 Bekçi
- 1 Kaloriferci
- 1 Hizmetli

Ayrıca ören yerlerini bekleyen işçiler de müzeden maaş alır durumdadırlar. Müzenin 1989 yılında kurulmuş "Şanlıurfa Müzeleri ve Eski Eserleri Koruma Derneği " adında bir derneği vardır. Dernek 1997 itibari ile, 27 üyeye sahiptir. Dernek başkanı müze müdürüdür ayrıca yönetim ve denetleme kurulu vardır. Müze satış bürosu da derneğe bağlıdır.

Mali Yapı: Şanlıurfa Müzesi, Türkiye'deki Kültür bakanlığına bağlı tüm müzeler gibi, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün yönetmeliklerine uygun şekilde idare edilir. Müzeye altı aylık ödenekler biçiminde iki kere para akışı olur. Müze müdürü tarafından öngörülen ihtiyaçlar sonucunda tespit edilen meblağ, genel müdürlüğe bildirilir, para ilk altı aylık ve ikinci altı aylık şeklinde bakanlıktan gönderilir. Personel maaşları devlet memuru statüsüyle, direk devlet tarafından ödenmektedir. Ödeneğin tüketilmesi halinde, ödenek üstü harcaması bildirilir. Eski eser alımı için de aynı biçimde ödenek talep edilir. Müze binası onarımları hava şartlarına göre iki yılda bir yapılmaktadır. Müze bunun dışında bağış kabul eder. Derneğe bağlı satış bürosunun gelirleri de müzeye kalmaktadır.

Koleksiyon: Müzede halen, 13150adet arkaolojik eser, 1593 adet etnografik eser, 766 adet mühür, 32271 adet sikke olmak üzere 47780 adet eser mevcuttur. sergi salonlarında arkeolojik ve etnografik eserler sergilenmekte sikke koleksiyonu ise sergilenmemektedir. 1988 yılında müzecilik haftası dolayısı ile geçici sikke sergisi düzenlenmiştir. Müzeye eser girişi, satın alma ve ünik eser biçiminde olmaktadır.

Sergileme Düzeni: Sergileme ve sergilenen malzeme 1987 yılından beri (kurulduğu günden beri) değişmemiştir. Şanlıurfa Müzesinde Harran'daki kazı çalışmaları sonucunda elde edilen eserlerin yanısıra, yöredeki diğer höyüklerde de eski iskan yerlerindeki çalışmalar sonucu ortaya çıkarılan kültür varlıkları **kronolojik sıralama ile ayrı vitrinler halinde teşhir edilmektedir.** Müzenin kesiti (**Ek 1**) de gösterilmiş ve arkeolojik ve etnografik malzemenin yereleri belirtilmiştir. (**Resim29-30-31-32-33**)

Giriş katındaki ilk salon Asur, Babil ve Hitit çağlarına ait taş eserlere ayrılmıştır.Arkeoloji seksiyonuna ait ikinci ve üçüncü salonlarda ; MÖ. 8000-5000 yılları-Neolitik Devra ait çakmak taşından kesici aletler, deliciler, taştan idoller ve kaplar; MÖ. 5000-3000 yılları-Khalkolitik Devre ait pişmiş topraktan yapılmış boyalı ve boyasız geometrik desenli seramikler, mühürler, ölü gömme küpleri, fayanstan yapılmış kolye taneleri; MÖ: 3000-2000 yılları Eski Tunç Çağına tarihlenen pişmiş topraktan mühür baskılı küp parçaları, silindir ve damga mühürler, figürlü kap parçaları, hayvan figürinleri, madeni eşyalar, takılar, idoller teşhir edilmektedir.

Etnografik eser salonunda, yörenin özelliklerini taşıyan giyisiler, gümüş ve bronz takılar, el sanatlarına ait örnekler, yöreye has özellikler taşıyan oymalı ve kitabeli ahşap kapılar ve pencere kanatları, hat sanatına ait eserler, el yazması Kuran-ı Kerim'ler bulunmaktadır.

Harran'da ele geçirilmiş olan; Babil Kralı Nabonid'e dönemine ait çivi yazılı stel, üzerinde onaltı satırlık çivi yazısı bulunan oval tablet parçası, Harran'daki Sin Mabedi'nden bahseden ve yine Nebonid Dönemine ait olan çivi yazılı tuğla parçası, üzerinde bağdaş kurmuş insan figürü olan islami özellik gösteren vazo parçası ile 1986 yılı kazı çalışmaları sırasında elde edilen üzerine akrep burcu işlenmiş olan islami devre ait bir ahşap parçası-Titriş Nekropolü buluntuları içinde yer alan, Eski Tunç Çağı'na ait keman tipi idol ve kalker taşında mühür müzenin ünik eserleri arasındadır.

Şanlıurfa şehir müzesinin bahçesinde de arkeolojik eserler yine kronolojik sıra ile teşhir edilmektedir. Ön cephede, aılık teşhirde hayvan tasvirlerinin yer aldığı bir de mozaik havuzu bulunmaktadır.

Güvenlik; Müzede sergi mekanlarında ve depoda, emniyet teşkilatına bağlı çalışır durumda alarm sistemleri, bekçiler ve kameralar vardır.

Kazılar; ilde 8 noktada kazı çalışması yapılmaya başlamış, GAP nedeni ile 5 noktada çalışmalar durmuştur. Bu kazılardan çıkarılan malzeme müzeye aktarılmaktadır. Kazı alanları ile ilgili bilgiler şöyledir:

Nevala-Çöri Kazıları: Hilvan ilçesinde 1983-1991 yılları arasında Heidelberg Üniversitesi öğretim üyesi Prof.Dr.Harald Hauptman tarafından gerçekleştirilmiş olan kazı sayesinde bölge tarihinin M.Ö.7000 yıllarına tarihlendiği ortaya çıkmıştır. Paleolitik, Neolitik, Khalkolitik ve İlk Tunç Çağı özelliklerini yansıtır.

Hasek Höyük Kazısı: 1978-1986 arasında, İstanbul Alman Arkeoloji enstitüsü adına Bartal Haruda başkanlığında kazılmış, Atatürk Barajı nedeni ile su altında kalmıştır. Khalkolitik çağ ve Eski Tunç Çağı olarak tarihlenir.

Lidar Höyük Kazısı: Bozova ilçesindeki kazı, 1979-1987 yılları arasında Prof.Dr.Harald Hauptman tarafından yürütülmüştür. Höyük Atatürk barajı altında kalmıştır. Eski Tunç Çağı, İlk Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı ve M.S. 395-1453 yıllarına ait buluntular vardır.

Kurban Höyük Kazısı: Bozova ilçesine bağlı höyük Chicago Üniversitesi adına Dr.Leon Marfoe başkanlığında 1980-1984 yılları arasında kazılmıştır. Khalkolitik, Eski Tunç Çağı, ve Orta Tunç Çağı tabakaları tespit edilmiştir.

Titriş Höyük Kazısı 1: Bozova ilçesine bağlı höyük, merhum, eski müze müdürü Adnan Mısır Başkanlığında 1981-1982 yılları arasında kazılmıştır. 38 mezarın bulunduğu kazı, Eski Tunç Çağı olarak tarihlenmiştir.

Harran Kazıları: Kazıyı Kültür Bakanlığı adına, Nurettin Yardımcı 1983 yılından itibaren başlatmıştır, kazı halen devam etmektedir. Yerleşme M.Ö. 3000 olarak belirlenmiş ama bulgular M.Ö. 5000'lere dayandığını ortaya çıkarmıştır.

Çavi Tarlası Kazısı: Siverek ilçesine bağlı yerleşim yeri eski müze müdürü Adnan Mısır başkanlığında 1983-1984 yılları arasında kazılmış ve 5000-4500 erken Khalkolitik olarak belirlenmiştir.

Titriş Höyük Kazısı 2: Daha önce birincisi yapılmış olan kazı eski müze müdürü Adnan Mısır ve California Üniversitesi öğretim üyesi Dr.Guilermo Algaze'nin katılımı ile kazılmış ve devam etmektedir. Höyük ilk Tunç Çağı'ndan Orta Çağ'a kadar kesintisiz iskan göstermektedir.

Özet olarak, Müze Türkiye'nin bir çok kentinde olduğu gibi arkeolojik ve etnografik malzemenin bir arada sergilendiği bir düzene sahiptir. İki ayrı bilim dalını ilgilendiren ve sergileme açısından kendi iç dinamikleri olan, etnografik ve arkeolojik malzeme ihtiyaca cevap veremeyen bir mekanda, bir arada sergileme zorunluluğuyla, çok geniş bir kültürün ifade aracı olarak yetersiz kalmaktadır. Yarım çekme kat içinde herşeyden birkaç örneğe değinerek oluşturulmuş etnografik bölüm müzenin tüm iyi niyetli çalışmasına ve titiz sergilemesine karşın, Yaşayan bir kent kültürünü ifade etme söyleminden uzaktır. Bugünkü görünümü ile daha çok arkeoloji müzesi (zaten yasal ismi de budur) durumdadır. Bu anlamda da kentle karşılaştığımızda ne görebileceğimizle değil, kazı merkezleriyle ilgili referanslar vermektedir.

Getirilecek bir ek çözüm ile etnografik malzeme yetkin bir anlatım dili kazanabilir.

Bu anlamda müze arkeolojik malzemeye iyi bir bakım, onarım koruma ve sergileme merkezi olabilmektedir ama bu düzenlemelere mutlaka dışarıda yaşayan kültürü dinamik biçimde anlatabilme yetisi de katılmalı; ya da bunu yani yaşayan kenti anlatan, sunan başka bir düzenleme düşünülmelidir. Bu tez bu düzenleme için yapılmış bir çalışmadır.

5. ÖNERİLEN YÖNLENDİRME- SUNUM BİÇİMİ VE SONUÇ

Bu düşüncelerin ışığında tezin yazarı tarafından bölüm II başlığı altındaki teorik kısımda ve bölüm III'deki örnekleme kısmında, Kentsel doku korumasının önemi ve bunun sağlanması durumunda yapılacak kent ölçeğinde sergilemenin kent kültürünün tanıtımı açısından en doğru ifade olacağı savunuldu.

Şanlıurfa kapalı bir toplum olması nedeni ile maddi kültürünü dokusalılık oranında koruyabilmiş ve sosyal kültürünü değiştirmeden yaşamayı başarabilmiş ender kentlerden biridir. Bu yönleriyle tezin amacına çok iyi oturan bir örnektir.

Bu şartlar altında, dokusal korumanın sosyal ve maddi açıdan başarıldığı durumlarda, yetkin ve bütüncül bir tanıtım için iki şeye; tüm verilerin değerlendirildiği bir merkeze ve kentin tek tek ögeler olarak değil bütünselliği sağlayacak, kent imgesini oluşturacak biçimde müzeci yakalaşımı ile değerlendirilmesine gerek vardır.

Bu denge içinde kentin verileri değerlendirildi (Bölüm 4.1) ve kurgulama aşağıda tasarlanan projede sunuldu.

Projenin Amacı: Kente varış anından, terkedişe kadar etkin bir gezdirme ve bilgilendirmedir. Bu kent sokaklarında yapılacak faaliyet ŞURKAV'ın ve Şehir Müzesi'nin çalışmalarını kapsar, başka bir anlamda onlara ek olarak belirir.

Projenin Akış Şeması: Yabancı bir ülkeye kara, hava ya da deniz yolu ile giriş sürecine referans verir.

Projenin Yürütme Organı: Proje, bilgilendirme merkezi ve gezi Şanlıurfa'da kültürel sürekliliği sağlama yolunda birçok çalışma yapmış olan (bkz:68-74) Şurkava bağlı olarak yani onun bir faaliyeti olacak biçimde organize edilebilir ya da kurulacak yeni bir vakıf tarafından yönetilebilir.

Vakıf sorumluluğunda yer alacak organların dağılımı ve görev dağılımı tezin yazarı tarafından Tomur Atagök'ün oluşturduğu şemaya,⁸³ Şanlıurfa kenti baz alınarak yapılan eklemelerle oluşturulmuştur **(Ek2)** Aynı zamanda yine tez yazarı tarafından Projenin amacına uygun öneri vakıf tüzüğü hazırlanmıştır. **(Ek3)**

Projenin Finansal Kaynakları:

- Urfa el zanaatları, ev içi yaşama ait verilerin, süs eşyalarının, dekorasyon malzemelerinin satılması ile elde edilecek gelirler
- Bağış gelirleri. (Kent içi ve kent dışında düzenlenecek kampanyalar)
- Urfalı sanatçıların katılımıyla yapılacak organizasyonlardan elde edilecek gelirler
- ŞURKAV'dan aktarılabilecek gelir kaynakları olarak sıralanabilir.

Projenin Hedefi: Kurumsal bir kimlik ve bilimsel bir yolla amaçlı amaçsız kenti tanımaya gelmiş ziyaretçilere yöntem belirleyerek yardımcı olmak ve onları doğru biçimde belirlenen kavram dahilinde yönlendirmektir.

Proje: Kente varış,

Şanlıurfa gümrüğü,

Şanlıurfa olarak üç aşamalıdır.

⁸³ Tomur Atagök, YTÜ Müzecilik Yüksek lisans programı "Müze Eğitimi" (Yayınlanmış ders notları)

Kente Varış, başlığı altında Şanlıurfa'da eksikliği fark edilen havalimanı ve otogar INFO merkezleri düşünüldü. Bu merkezler kenti takip etmek isteyenlere nereden başlayacaklarını işaretleyen, kendi başına yola çıkacaklara ise, harita sunan merkezler olarak şekillenecektir. Kenti bilmeyen ve tanımak isteyen izleyici için bugün kullanılan (İl Turizm Müdürlüğü ve ŞURKAV'ın broşürlerinde) haritadan çok daha detaylısı oluşturuldu. Böylece Şanlıurfa'nın da kentsel tarihi dokusunu belirleyen ve sağlık konaklama gibi ihtiyaçlarına cevap olabilecek bir haritası oldu. **(Ek 5)**

Şanlıurfa Gümrüğü, başlığı altına, kentle henüz ayrıntılı bir yüzleşme eylemine girmemiş kent meraklısı için bir ön bilgilenim noktası düşünüldü. Bunun için tarihsel mekan organizasyonu (Hanın mekansal ögeleri), anlam içeriği (Han ve gelen, konaklayan, giden yolcu ilişkisi) ve merkeziliği ile (tarihsel doku içindeki konumu) amacımızla birebir örtüştüğünü tespit etmiş olduğumuz "Gümrük Han" seçildi. **(Resim 34-35-36-37)**

Burada yapılması önerilen şu an ki görünümü ile özgünlüğünü zedeleyen eklemelerden yalıtmak, kısmen kahvehane özelliğini muhafaza ederek, yapıya müdahale etmeden kapalı mekanlarda sergi, arşiv, araştırma merkezi oluşturmaktır. Sergi için kapalı mekanlarda statik ve hareketli ögelerle çalışılması uygun görülmüştür. Serginin ana gösterim ögeleri olarak resim, fotoğraf, gravür, minyatür ve benzeri görsel malzeme ile oluşturulan panolar ve hareketli sunumlara ihtiyaç duyulan durumlarda sinevizyon tekniklerinden faydalanılması uygun düşecektir.

Bu sergi kentin var olan ve yok olmuş değerlerinin, efsanelerinin, mimarisinin, tarihinin, folklorik özelliklerinin, gelenek ve göreneklerinin, (olanak dahilinde) sinevizyon sunumlarla da desteklenmesi ile oluşturulacak bir eğitim sergisidir. Sergi, kente ilk bakışı, kentle yüzleşmeden önceki ön

donanımı sağlayan merkez olma niteliğindedir. Bu sergi için oluşturulacak programın hangi konuları kapsayacağı **(Ek 5)** da belirlenmiştir.

Bilgilendirme, tanıtma merkezi olarak kullanılması teklif edilen Gümrük Han için düşünülmüş diğer işlevler şunlardır: Bilgisayar teknolojisinin tüm olanaklarına sahip bilimsel araştırma merkezi, Kayıtların, notaların, CD lerin toplandığı müzik arşivi, Şu an dağınık biçimde olan ve ulaşılması zor, kitap, kaynak, basılı belge konusunu, bir arada toparlayan kitap satış birimi, Şanlıurfa kültürü ve yakın çevresi hakkında, yazılmış, basılmış yayınlara kolay ulaşma imkanı sağlama yolu, Bugünkü durumundan mekanı tam anlamıyla koparmamak için düşünülen, kahvehane alanını dinlenme ve temel ihtiyaç alanı olarak düzenleme.

Şanlıurfa, başlığı altında ise, kent merkezine bir gezi programı oluşturuldu. Bu gezi programı kent merkezini ve yakın çevresini kapsamaktadır. Tur programının tümü, dini, ticari, askeri, sivil olarak dört çeşit yapı grubunu kapsar.

Gezi programı ticari yapılardan başlar. Gümrük hanın bu merkezde olması bu kararın alınmasına sebep olmuştur çünkü gümrük han ilk adımdır. Gümrük handa yoğun bir bilgilenim içine giren izleyici ikinci adım olarak ticari yapılar ve yakın çevresindeki han ve birkaç camiyi kapsayan bölgeyi keşfetme gezisine çıkar. Gezinin yarı serbest olan bu bölümünde labirent biçimi sokaklarda ticari yapılar, hanlar ve birkaç cami görülecektir. **(Resim 38-39-40-41-42-43-44-45)**

Ardından grup buluşma noktası olarak tespit edilecek bir yerde toplanır ve güzergah üzerinde olması nedeniyle dini yapıları kapsayan gezi başlar. İlk yapı Hasan Paşa Camii'dir ardından Dergah camii gelir bu noktada ŞURKAV'ın yeri ilgililerin bilgisine sunulur. Kent platosu adı verilen (Şurkav ve projeyi gerçekleştiren kurum tarafından) etkileyici çevre düzenlemesinin

yolu takip edilerek, "balıklıgöl"e gelinilir. Burada Ayn-zeliha ve Rızvaniye camileri görülecektir. Balıklıgöl imgesi her göreni etkileyebilecek nitelikte olması nedeniyle buraya biraz uzun zaman ayrılacaktır. **(Resim 46-47-48-49-50-51)**

Şehir surları ve kalesi en son gelinen noktadan görülebilecek konumdadır. Arzu edenler (sağlık durumu müsait olmayanlar veya tercih etmeyenler olabileceği düşünülerek) kaleye çıkar ve geri dönerler, bu arada aşağıda kalan grup Balıklıgöl içindeki çay bahçelerinden faydalanır, gelebilecek sorular cevaplandırılır. **(Resim: 52)**

Buradan Selahaddin Eyyubi Camiine doğru ilerlenir. Amaç bu camiyi gördükten sonra sivil mimarlık örneklerine geçebilmektir. **(Resim 53)** İlk sivil mimarlık örneği olarak Şanlıurfa konuk evine gidilir. Zaman uygun ve tüm grupların isteği bu yönde ise bu çarpıcı ambiyans içinde yemek yenebilir. Ardından klasik Urfa sokaklarında dolaşılma aşamasına gelinir. Sadece sokak dolaşmak, anlamak, kavramak amacına yöneliktir. Her sokakta görülecek yeni bir öğe, yeni bir özellik bulunur. **(Resim 55-56-57)**

Ulu cami'nin içinden geçilerek 12 Eylül caddesine varılır ve karşı tarafa geçilir. Sokak dolaşmaya devam edilir Şurkav'a ya da Belediye'ye ait olan ve restorasyon çalışmaları süren ya da tamamlanmış Urfa evleri görülecektir. Bu bölümde bugün içinde halıcılık eğitimi verilen Reji kilisesi ve kurtuluş ilkokulu da gezilecektir. **(Resim 60-61-62-63)**

Tur, yarı serbest gezi grubun otele ya da şehir merkezine bırakılmasıyla son bulur. İkinci gün genel kent imgesi gezisini destekleyen Urfa müzesinden başlayan ören yerleri antik şehirler ve GAP gezilecektir.⁸⁴

⁸⁴ Bu proje kent ölçeğinde bir geziyi hedef almış ve amaç edinmiştir. Bu kent içindeki tarihi doku demektir. Kent çevresindeki 2. Gün gezisi için gerekli seçim ve program bu nedenle yapılmamıştır.

Gezi programı içine dahil edilen veya edilmeyen (yürüyüş mesafesinde olmadığı, öncelik görmediği, (bireysel tercihe yönelik özel konu ve yapı olduğu) durum ve şartlarda.) yapıların, tüm maddi kültür öğelerinin önüne bunlara ait, bilgilendirme yazılarını içeren levhalar konulacaktır. Geniş bir açıklama Bilgilendirme -Tanıtma merkezinde yapıldığı için yukarıda önerilen levhalar, Yapının gezi programına dahil olduğunu, merkezde sözü edildiğini ve ya kültürel değer yüklü olduğunu anlatan vakıf amblemi ya da özel bir işaret konacaktır.

Dünyada çok sık kullanılan bir metod olan mobil bilgi telofanlarının kullanılmasında büyük yarar sağlayacaktır. Bu telefonlar bilgisayar merkezi ile bağlantılı, uygun görülen her durumda kullanım imkanı veren esnek araçlardır. Bu, uygun görülen her yere (vakıf işaretinin ya da belirgin, her yerde kullanılan bir simgenin yanına) konabilecek numaralar sayesinde sağlanan ve bu numarayı tuşlayacak kişiye bilgi aktarımını gerçekleştiren bir yöntemdir. Böylece ziyaretçi merkezde izlediği sergiye ait tüm verilere, yaşayan kentle birebir karşılaştığında da ulaşma imkanı sağlanacak, bu yolla hem bilgi pekiştirmesi mümkün olabilecek hem de ziyaretçinin gözden kaırması imkan dahilinde olan durumlara ilişkin kılavuz görevini görecekler. Bu telefonlar her dilde bilgi aktarabilir, info merkezlerinden ya da Kent Tanıtma Bilgilendirme Merkezi'nden sağlanabilir. Bu sisteme ilişkin kullanım alanlarını ve biçimini gösteren resimler (**Resim 64-65**) de yer almaktadır

Etkinlikler:

- Yapılması önerilen faaliyetleri ve organizasyonları, yönetim içinde görev alması ön görülen, basın danışmanı kadrosunun, etkin ve geniş çerçevedeki (türkiye çapında) çalışması ile " Şanlıurfa Bilgilendirme Tanıtma Merkezi " ile gezi programını tanıtmak ve ilgiyi en yüksek düzeyde tutmak amaçlanmalıdır.
- Şanlıurfa Bilgilendirme ve Tanıtma Merkezi'nde yapılması önerilen sergi,

sürekli bir sergidir ve bilgilerin izleyici tarafından okunması biçiminde, aktif etkileşimle gerçekleşir. (Yapının hareketli panolarla, özgünlü,e zarar vermeden, nasıl grafik-pano düzenlemesine gidilebileceğini temsil eden örnekler (**Resim 66-67-68**) de gösterilmiştir.) Bu durum başından sonuna, ilk kez sergiye gezecek izleyiciler ve bir kez bu merkezi ziyaret etmiş izleyicinin ilgisini en yüksek dozajda tutmak ve kontrol altına alabilmek açısından olumsuz yanlar da taşımaktadır. Bu olumsuzluğu yok etmek ve merkezi yaşayan, dinamik bir kurum haline getirmek için;

1. Gündemle bağlantılı, yoğun ilgi çeken, çarpıcılığı olan konu ve objelerle küçük ölçekte geçici sergiler düzenlemek, (bu durum bir kez merkezi ziyaret etmiş kişinin bir kez daha gelmesi için sebep oluşturur)

2. Sergi güzergahı üzerinde dengeyi çok iyi kurmak ve okuma, video gösterisi,dinleti şeklindeki düzenlemeyi, insanın psikolojik verileri göz önünde bulundurularak (sıkılma, acıkma) hazırlamak, (izleyicinin dikkatini en yüksek oranda elde tutmaya yarar) Sergiyi gezmek isteyen kişiye sergiyi, açık, anlaşılır ve net kılmak için broşür hazırlamak, (Buna örnek teşkil edecek bir uygulama örneği olarak, Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme ve Dünya Kenti İstanbul sergilerinin broşürleri (**Resim 69**) de yer almaktadır.)

3. Dinlenme merkezinde, gönüllüler (görev dağılımı şemasında da gösterilen) ile animasyonlar (dans, oyun, müzik vs) düzenlemek, bunları haftalık ve aylık çalışmalar biçiminde halka duyurmak,

4. Yemek kültürünü anlatan bölümü (serginin kendi iç dengesi yönünde) diğer bölümlerden ayırarak, uygulamalı yemek yapımının ve katılımın gerçekleşebileceği birimler halinde düzenlemek ve en yoğun ilgiyi çekebilecek bu bölümde izleyiciyi organizasyonun bir parçası haline getirebilmek,

- Merkez dışında gerçekleştirilecek gezi içinde tarihi ve dini önemli olayları canlandırmalar ve tiyatro gösterileri biçiminde anlatım yolunu tercih etmek, (Rothenburg örneğinde de anlatıldığı gibi)
- Önemli günler ve dini - milli bayramlarda tarihi alan içindeki yeşil alanlarda büyük eğlence ve gösteri faaliyetleri organize etmek.
- Faytonları trafiğe kapalı bölümlerde ve mümkün olan yerlerde isteyenlere hasta, yaşlı ve çocuklara yönelik bir imkan haline getirmek,
- Otobüs duraklarına ve tarihsel kentsel doku içinde yer almayan, yeni yapılanan bölgede, dokunularak bilgi alınabilen bilgisayar ağları kurmak, (ilgilinin, Şehrin hangi noktasında bulunduğunu gösteren, ulaşım, konaklama ve sağlıkla ilgili tüm imkanlara nasıl ulaşacağını, yerlerini, en yakın konaklama ve sağlık merkezini ve hangi araçla nereye gidilebileceğini belirten, makinalardır. **(Resim 70)** de bu makinanın örneği görülebilmektedir.) vakfın proje kapsamında ele alacağı ve uygulayacağı etkinliklerdir.

SONUÇ: Yöresel kültür, yöre insanının tarihi gelişimi içinde kendine uyarladığı, benimsediği, yoktan var ettiği ya da herhangi bir biçimde yolunun kesiştiği, coğrafi, ekonomik, siyasi ve dini sistemlerin, yani yaşama ve varolabilme koşullarının, o bölge de yaşayan insan için en uygun, en doğru biçimde oluşması ile ortaya çıkan somut veya soyut verilerin bileşimidir. Dil, eğitim, gelenek-görenek gibi öğeler ise, bu temel etkenlerin sonucu olarak biçimlenirler.

Bugün modernleşme adına yapılan kimliksel tahribat sonucunda, dünya üzerindeki tüm maddi sınırların da yok olmaya başladığı bir dönemde, artık evrensel bir kültürden söz edilmeye başlamıştır. Birbirine benzemek

hayret uyandıracak biçimde yadırganmayan bir durum halini almıştır. Bu insanların kendi kabulleriyle kendini yok etmesi anlamına gelmekte; Bize ait olmayan bizle biçimlenmemiş kentlere bizim deme ironisini zorunlu kılmaktadır.

Geçmişle örtüşmeyen, tanımadığımız, doğamıza uygun olmadığı için tanımlayamadığımız bir düzlemde, varılan bu durumun sosyo-kültürel alandaki görünümü ise yabancılığın getirdiği “ait olma duygusunu zedelemesidir. Bireyin bir mekana ait olma gereksinimi, ancak öğelerin sürekliliğine, bunun eylemsel adı olan korumacılığa dayanarak sağlanır

Kentsel kültür, yaşamak ve yaşatılmak zorundadır. Kentin, kent insanının ihtiyacını, değerlerini, öznelini yansıtan, direk ve somut bir öge olması kent dokusunun, kent birikiminin neden koruma kapsamı içinde incelenmesi gerektiğini cevaplar. Yüzyılların süzgecinden geçmiş, belki hala varolan, değişen, başkalaşan maddi ve manevi öğelerin, kültürel tarihin, kent kimliğinin hatırlanması, yaşanması ve ileriye aktarılması için özen ve önem gerekir. Bu sonraya taşıma eylemine koruma, yöresel insanın zihninde bunun bir amaca yönelik yapıldığına ilişkin, oluşturulması gereken düşünsel etkiye de korumacılık bilinci denir.

Sahip çıkmak için anlamak, kavramak gerekir. Toplumun talep etmediği, farkında olmadığı, duyarlılık göstermediği bir uygulamanın amacı yok demektir. Kültürel değerlere dayanan, sürekliliği amaçlayan, eğitime hizmet eden bir kurum olarak müzenin ve “kentsel-kültürel birikim” konusunda yapabileceği, süreklilik için çalışan tüm bilim dalları ile, halk arasında bir dil olmak çabası olacaktır.

Müzeci durumlara ve olaylara yaklaşımını öncelikli olarak -gerek obje, gerek bilgiye dayalı olsun- elindekinin kurgusunu yaparak belirler. Bu koleksiyonun, sergi malzemesinin ya da sergi konseptinin eşyalar, bilgiler

yıgını olarak değil, önceden belirlenmiş bir amaca hizmet etmesini sağlar. Aksi, sergi ya da müze kapısından çıkanın boşa zaman harcadığını düşünmesine yani hiç bir etkilendirme ve bilgilenime girmemiş olduğuna işaret eder.

Kurgu, müzenin ve müzecinin anlaşılmasının, başarılı olmasının anahtarıdır. Kurgudan yoksun, senaryosu önceden belirlenmemiş sergi, mesajı öne çıkarılmamış obje ile yapılan eylemin adı müzecilik olamaz

Yüklendiği misyonla, eğitimi kendine baz almış bir kurum için doğru enformasyonla izleyiciye ulaşmak ciddi bir sorumluluktur. Verilmek istenenin, alınabildiğini görmek müzecinin başarısıdır. Önceden konulmuş ya da kendini belirlemiş konsepti, sergiyi hazırlayanın işe koyulmadan evvel kafasında belirlediği program, müzeyi ya da sergiyi gezme, izleme, eylemi son bulmuş kişinin kafasındaki son imgeyle çakışıyorsa, amaca ulaşılmış demektir. Bir başka deyişle yönlendirme çalışmış; okuma belirlenen en doğru biçimde yapılmıştır.

Konu taşınabilir ya da taşınamaz kültür varlığı, bir bitki ya da bir kent olsun (yani ne olursa olsun) herşeyi birçok değişik biçimde okumak mümkündür. Bu yüzlerce okuma biçiminden alınacak yüzlerce haz, yüzlerce bilgilenim olabileceği gerçeğinin kabulünün yanısıra, neyi okumak istediğini ya da neye gereksinimi olduğunu bilebilecek donanımdan yoksun çoğunluk için öncelikle belirlenmiş kurgu, ardından yönlendirme en önemli konudur.

Hele de obje kent, amaç yarın ile dünün köprüsünü kurmak, yarın için dünü bilmek, dünü yarına referans verebilmek, sürekliliğe hizmet ise, daha da hassalaşmak ve konuyu böyle ele almak gerekir. Çünkü, belki de müzeciliğe malzeme olabilecek her türlü şeyden çok daha fazla anlamı bir arada taşıyan, belki hepsinden daha fazla çeşitte okunabilecek olan bir konudur. Bir arkeolojik buluntu tarihe dair bir bilgi olarak, onun tekniği ve nedeni olarak

okunabilecekken, yaşamakta olan bir kent ve onun kültürü, psikolojik, ekonomik, antropolojik, sosyolojik açıdan binbir şekilde okunabilir.

Bu anlamda ölçeğin büyümesi kavramayı zorlaştıracaktır. Kenti takip etmek, hissetmek, sezmek, var olanlar arasındaki ilişkiyi kurmak için, insanların eline araçların verilmesi gerekmektedir. Bu ancak, Müzecilik Biliminin hassas yolları ve yöntemleri ile yapılabilir.

Örnek hangi kent olursa olsun, yetkin ve bütüncül bir tanıtımı sağlamak, döküman ve bilgisel olarak tüm verilerin ortaya konabildiği bir merkez ve kentin tek tek öğeler olarak değil, bütünselliği sağlayacak, kent imgesini oluşturacak biçimde müzeolojik kurgusuna ardından da sunumuna olanak verecek biçimde oluşturulmuş bir şablona oturtulması demektir.

Yetkin ve bütüncül bir tanıtım için iki şeye; Tüm verilerin değerlendirildiği bir merkeze ve kentin tek tek öğeler olarak değil bütünselliği sağlayacak, kent imgesini oluşturacak biçimde müzeci yaklaşımıyla değerlendirilmesine gerek vardır. Bu kentin “dokusal” koruması ve sunumu ile kurgulama aşamalarının uygulama alanıdır.

Şehrin kültürüne bir müzeymiş gibi bakmak ve korumacılık politikasını buna göre oturtmak gerekmektedir. Bir kenti ve kent kültürünü, özellikle de yaşayan değerleri, görülür, anlaşılır hale getirmek, kaybolmuş ya da kaybolmakta olan değerleri yaşatmaya çalışmak görevini üzerine almış olan müzecilik biliminin ve kurum olarak müzenin, bunu sınırları belirli bir mekanda gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği veya ne kadar başarılı olacağı tartışması, yaşamakta olan değerlere sahip bir kent için tartışma olmaktan çıkıp anlamsız bir çabaya dönüşecektir. Doğal ortamını yitirmiş kültür ögesine bir mekan yaratmak ve bunun varlığı hakkında insanları bilgilendirmek ve bu baği canlı tutmaya çalışmak için yaşayan, dinamik müzeler yaratmak ideali bile objesi ve konusu “kent kültürü” olan bir sergileme ve kurgulamada

sadece tamamlanmamış hissiyatı veren bir çaba olarak görünecektir. Kentin tarihsel dokusunu sergi mekanı olarak düşünen bütüncül bir yaklaşım ve korunması gerekenin kentin belleği olduğu gerçeği ile yapılan çıkış bizi net ve insanın kente göre konumunu tanımlayabildiği, kentini algılayabildiği ve anlatabildiği bir sergilemeye götürür.

Tez içinde, Tez projesine referans olabilecek örnek olarak incelenen, Almanya Frankonya açık hava müzesinde de görüldüğü üzere önceden verilmiş bir kararla özel olarak seçilen bölge, özel önemli ve gerekli yapıların taşınması ve bölgenin amaca uygun düzenlenmesi ile bir açık hava müzesi oluşturulmuş yani bölge sergi mekanı olarak algılanarak, yapıların alana yerleştirilmesiyle kronolojik ve yaşamsal ilişkiler bilinçli bir çabayla kurulmuş ve izleyiciye sunulmuştur.

Bu yerleştirme ve sağlanan müzeolojik alt yapı sayesinde izleyici kurguyu, dokuyu, tarihi, yaşam biçimlerini kolay algılama, izleme olanağına kavuşmuş ve müze yüksek oranda izleyici ilgisiyle karşılaşmıştır. Bu durum dokusallığın ve kurgunun sağlandığı alanlarda izleyici- müze- enformasyon üçgeninde iletişimin hızlı- kolay- güvenilir olduğunun göstergesidir.

Rothenburg o.b.t. ise, gerçek anlamda kent ölçeğinde sergilemenin yapıldığı, yaşanan, korunan kimliğinden vazgeçmeden de varolunabileceğini gösteren, yapılan organizasyonlarla çekiciliğini en yüksek oranda tutabilen ve ziyaretçi akınına uğrayan tez örneğine ve müzecilik faaliyetlerine örnek olabilecek özel bir kenttir.

Şanlıurfa mimarisi, tarihi, dini kimliği, halkının yaşama-eğlenme biçimi, dili, gelenek ve görenekleri, yemek kültürü, el sanatları vs gibi kültürü tanımlayan tüm öğeleri ile tartışmasız biçimde özel olan bu nedenle de önemli kabul edilen bir kenttir. Kent dışı kapalılığı, geleneklerine yoğun

bağlılığı sayesinde korunaklı kalabilmiş, bu nedenle değişim ve yıpranma bir çok kente göre daha yavaş hissedilir duruma gelmiştir.

Maddi kültürünü dokusalılık oranında koruyabilmiş ve sosyal kültürünü değişmeden yaşamayı başarabilmiş bir kent olması, korumayı ve özel ilgiyi zorunlu kılmıştır.

Tez örneğine yakınlığı açısından referans alınan Rothenburg şehri örneğinde de olduğu gibi süreklilik, dokusal koruma, halkın bu bilimsel kurallarına pozitif yaklaşımı ve içten gelen katılım istekleri ile varılan noktanın tez örneği olarak seçilen Şanlıurfa üzerinde de uygulanabilirliği için bir yöntem geliştirildi. Şanlıurfa şehir müzesinin ve ŞURKAV'ın faaliyetlerini tamamlayan bir kent tanıtma bilgilendirme merkezi ve gezi programı oluşturuldu. Kent tanıtma, bilgilendirme merkezinin ve gezi programının oluşturulması ve bunların kentin etkin ve bütüncül tanıtımı için gerekli kurgunun uygulanım noktaları olarak geliştirilmesi ile varılmak istenen amaç kimliğini farkına vararak yaşayan bir şehir oluşturmak ve şehri izlemeye gelene netlik açıklık imkanı sunabilmektir.

Kent ölçeğinde sergileme projesinin, Kent Bilgilendirme - Tanıtma Merkezi, kısmı için model olarak "Tarihten Günümüze Anadolu'da Yerleşme ve Dünya Kenti İstanbul Sergileri" seçilmiştir. Bu sergiler, fotoğraf, yazı birlikteliği ile oluşmuş, büyük boy panolar, maketler, video-dia gösterileri ve dinletiler eşliğinde, kentin yaşadığı tüm zamanları, kentin gelişimini, varlığını, birikimini hiç bir obje kullanmadan, başarıyla anlatan, Türkiye'de daha önce örneği olmayan, çok başarılı olmuş çalışmalardır. Tez kapsamında, model olarak alınan sergileme örneğine ek olarak, etkinlikler ve gezi programları eklenmiştir. Bu ekleme, model alınan sergileme biçimini Kent ölçeğine taşıyacak, canlandıracak ve yaşatmayı başaracak bir organizasyonu amaçlamaktadır.

Kent ölçeğinde sergileme projesi, bu tez kapsamında tek örnek üzerinde uygulanmış olmasına rağmen, her kente uyabilecek bir şablon da olabilir. Proje, önerdikleri ile süreklilik ve koruma kavramlarına müzecilik bilimi adına, müzecilik yaklaşımıyla, renkli, farklı, okunaklı, bilimsel bir yöntem geliştirmeyi amaçlamaktadır.

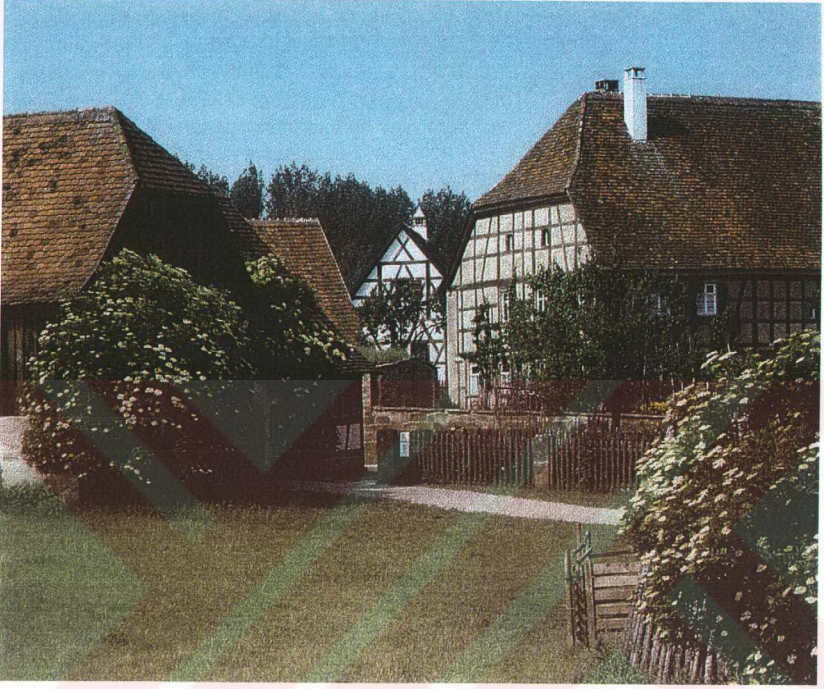

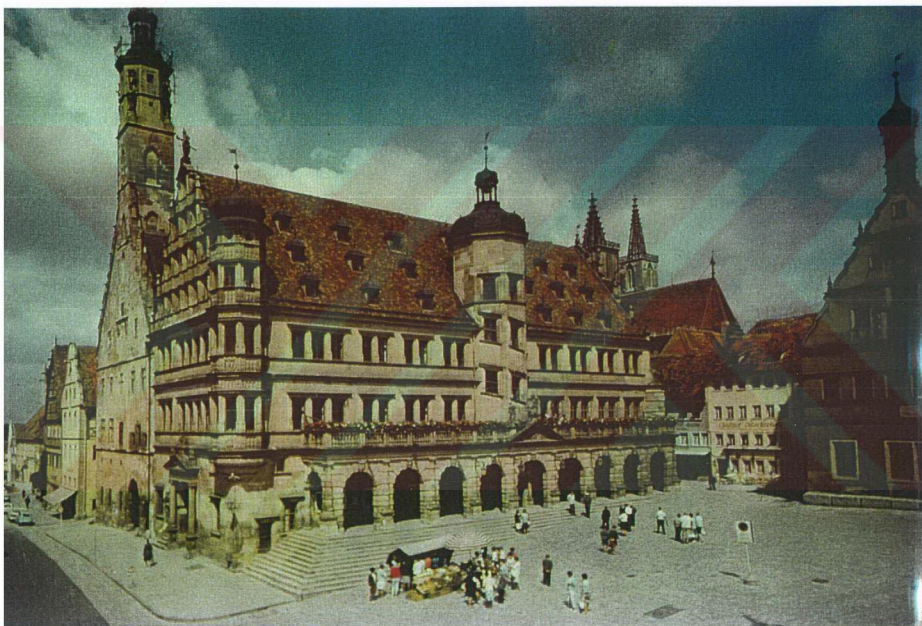
RESİM 3: Yapı nakil işlemi

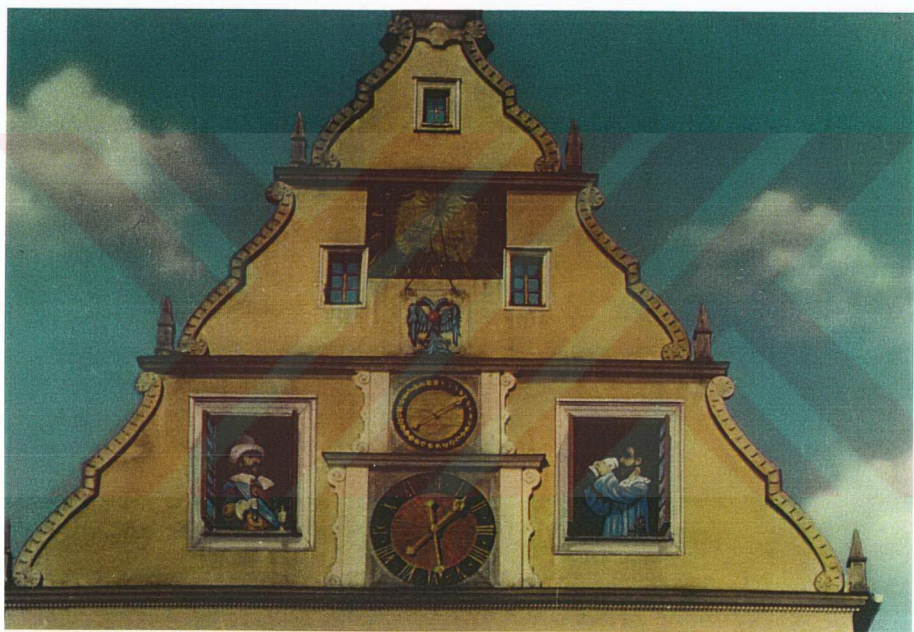
RESİM 4: Nakil öncesi ve sonrası

RESİM 5: Genel görünüm

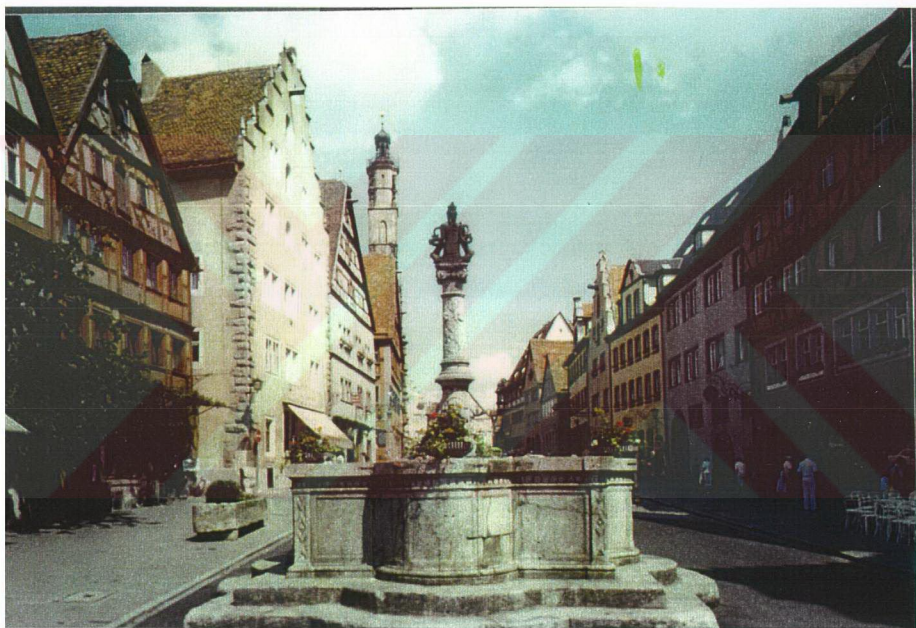
ESİM 9: Markplatz-Rathaus (Rothenburg)

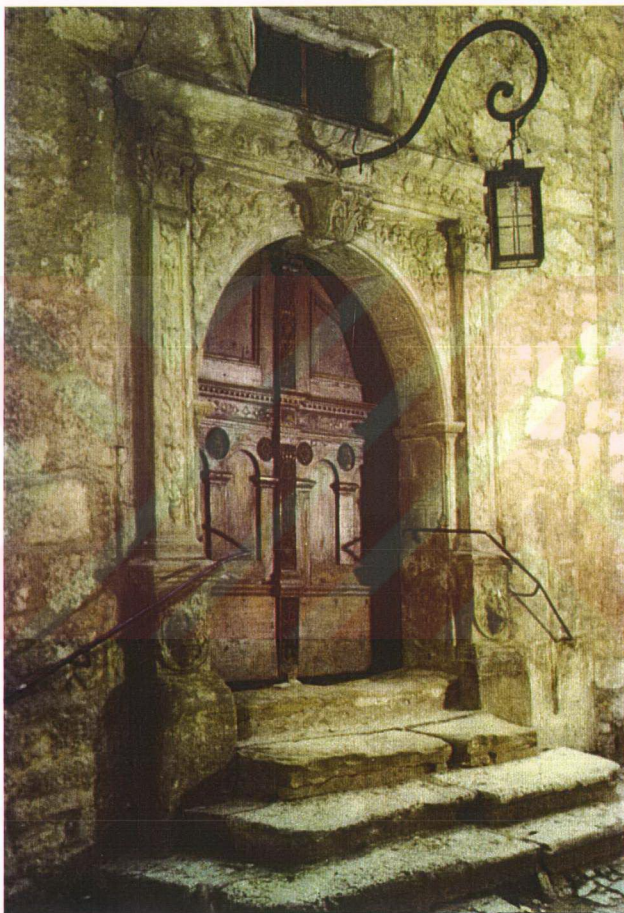
RESİM 10: Markplatz (Rothenburg)

urgtor'dan Jakobs kilisesine doğru bakış (RESİM 11)

SIM 12: Herngasse (Rothenburg)

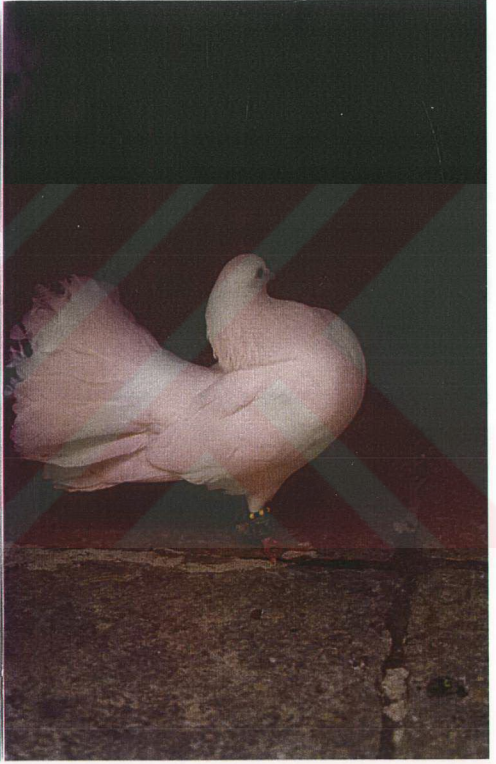
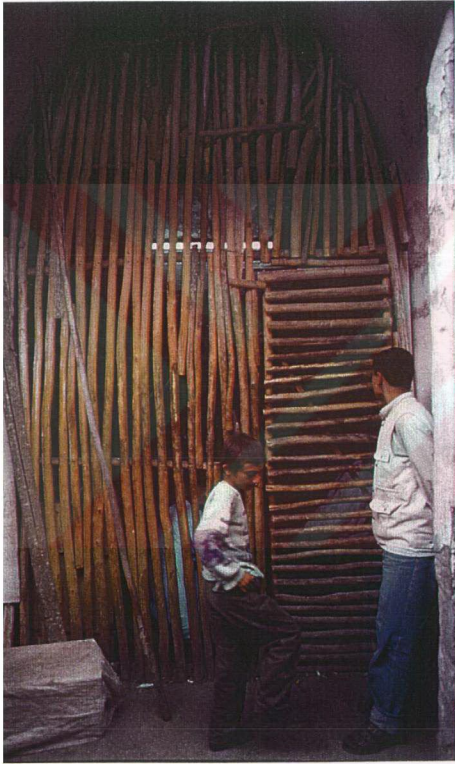

RESİM 13: Eski kapı

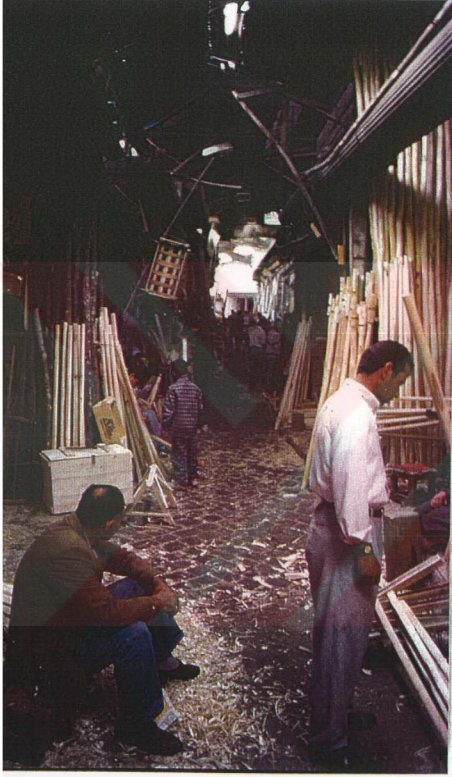
RESİM 14-15: Festival görüntüleri

16: Güvercin

17: Kuşçu kapısı

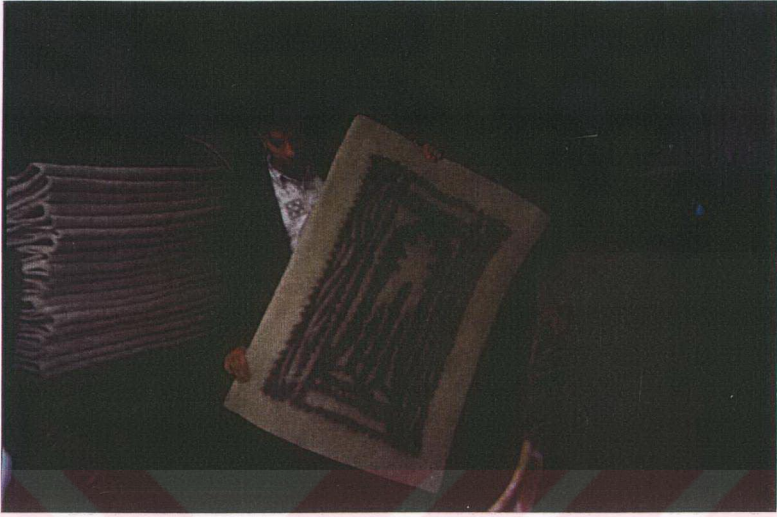
18: Neccar pazarı

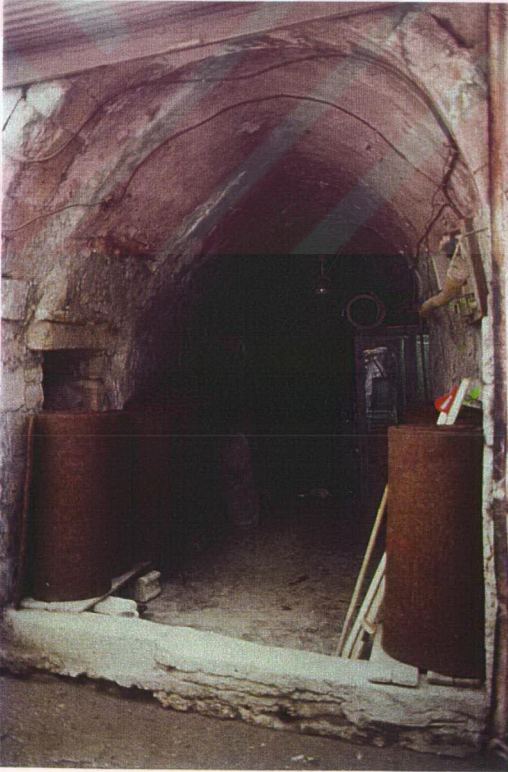
RESİM 19: Sarraç

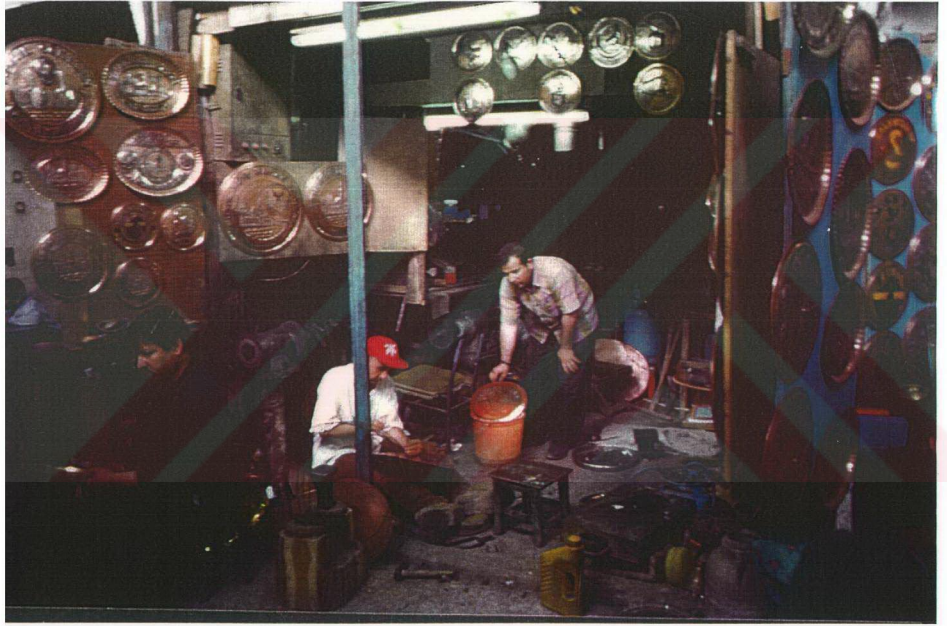

ŞİM 20: Kürkçü

RESİM 21-22: Keşeci

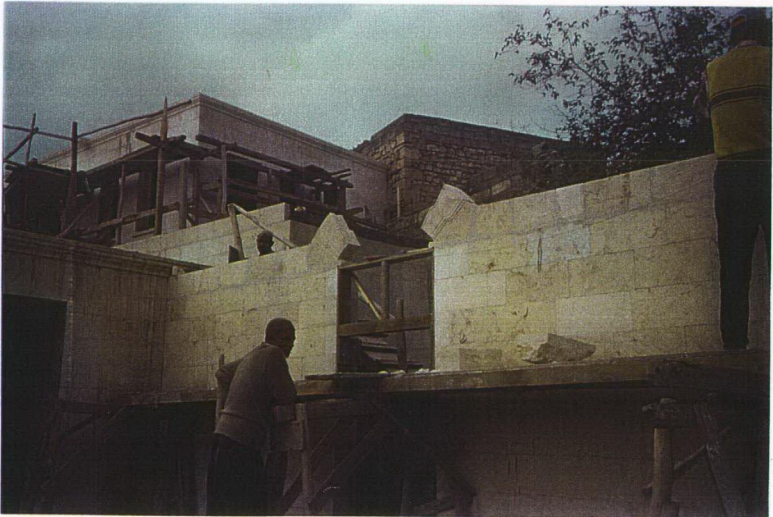

RESİM 23: Bakırcılar (Demirciler çarşısı)

RESİM 24-25: Taşçı ustaları

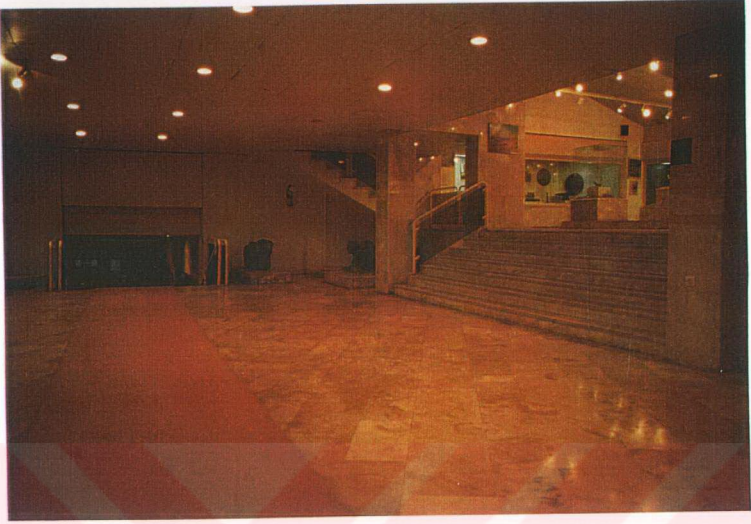
ESİM 26: Şanlıurfa Müzesi (Dış)

RESİM 27: Şanlıurfa Müzesi (Dış)

RESİM 28: Şanlıurfa Müzesi (Dış)

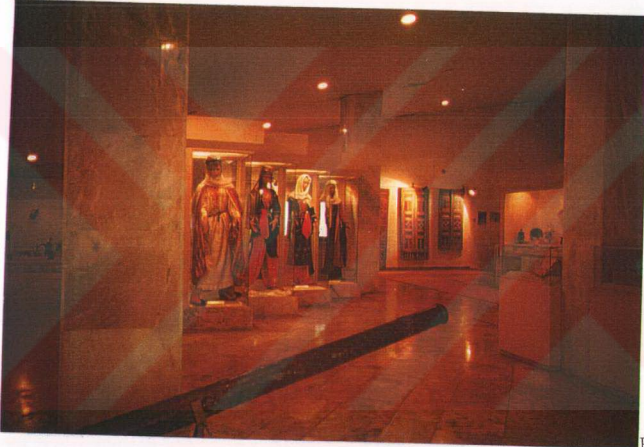

RESİM 29-30: Şanlıurfa Müzesi (İç)

RESİM 31

RESİM 32

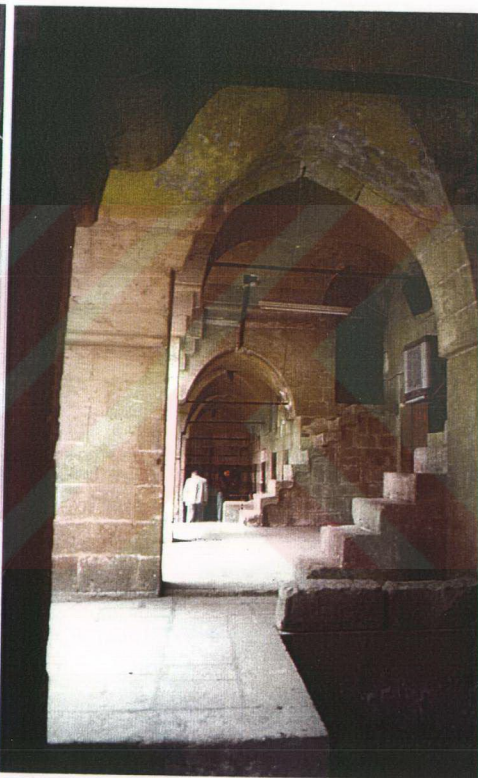
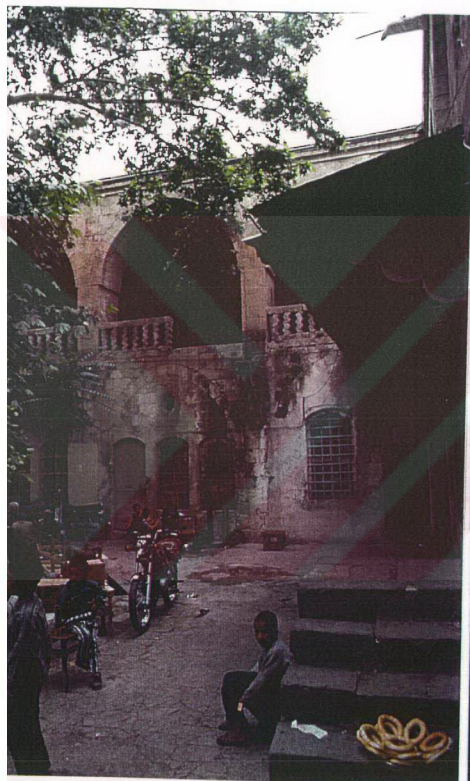

RESİM 33

RESİM 34-35: Gümrük hanı

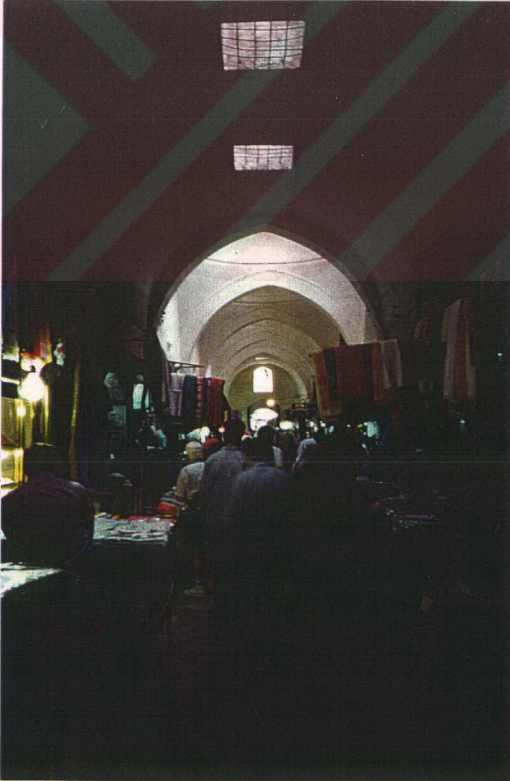

36-37: Gümrük hanı

RESİM 38: Alışveriş merkezleri

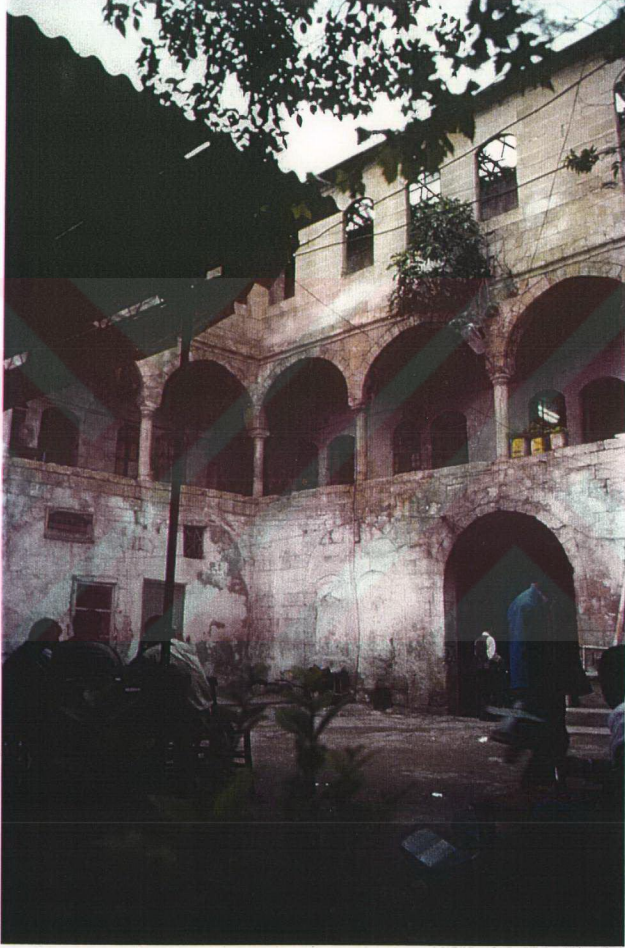
RESİM 39: Culhacı pazarı

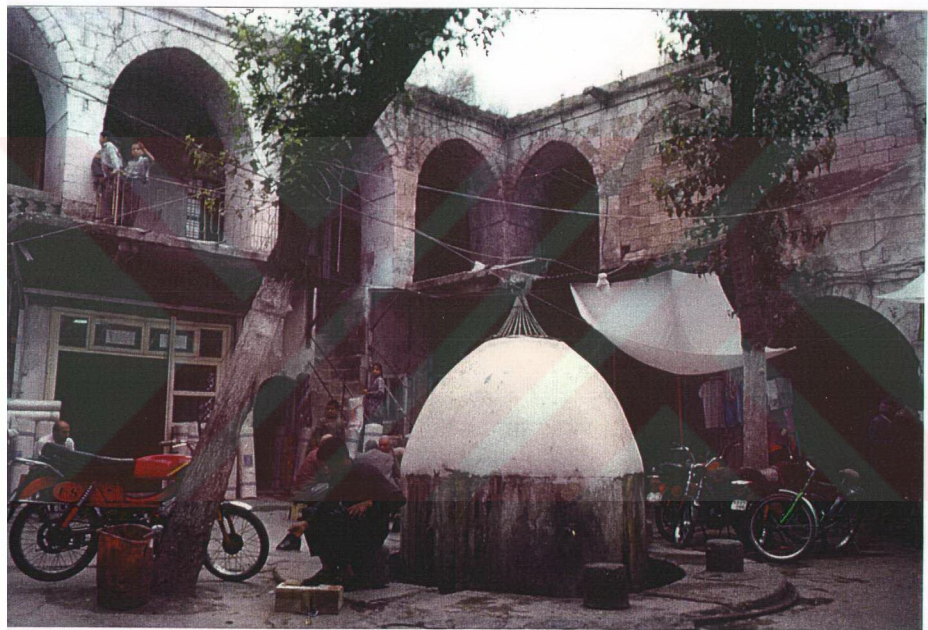
ŞİM 40: İsotçu

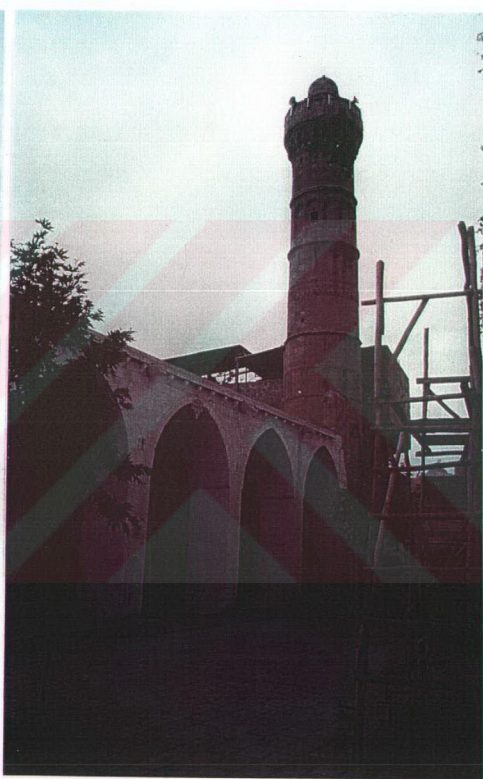
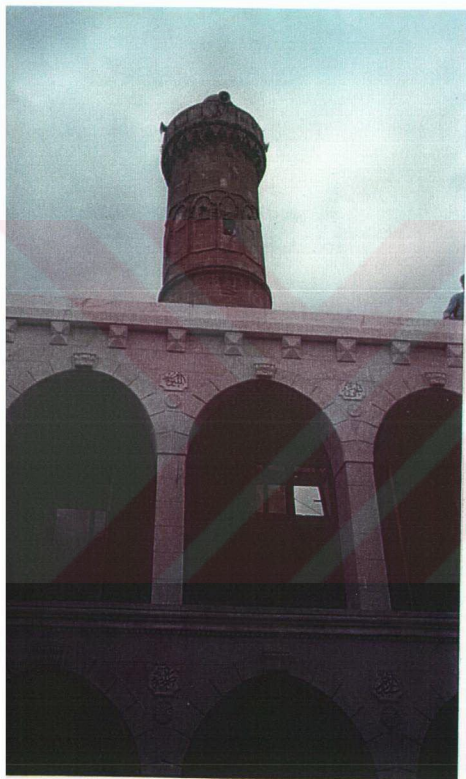
İM 41: Tütüncü

RESİM 42: Barutçu hanı

SİM 43: Hacı Kamil hanı

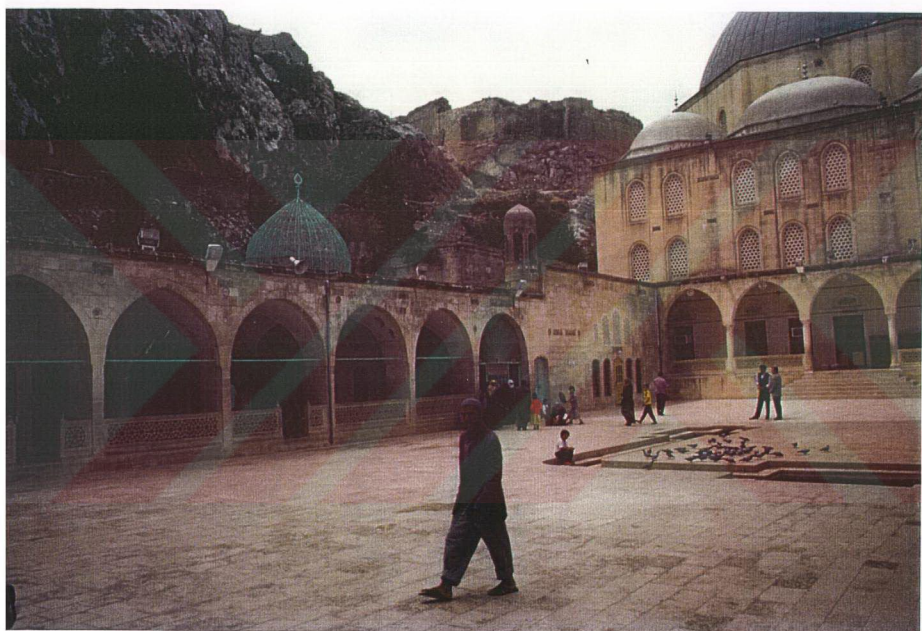
1 44-45: Dabakhane cami.

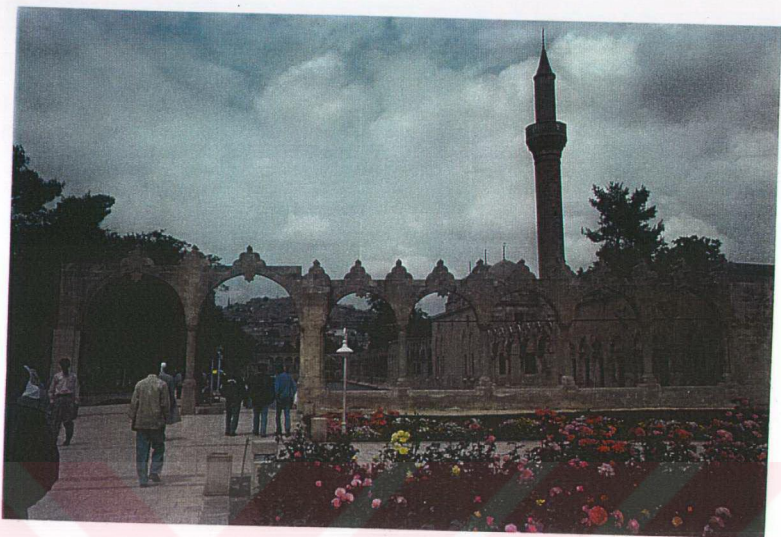
ESİM 46: Kent platosu genel görüntü

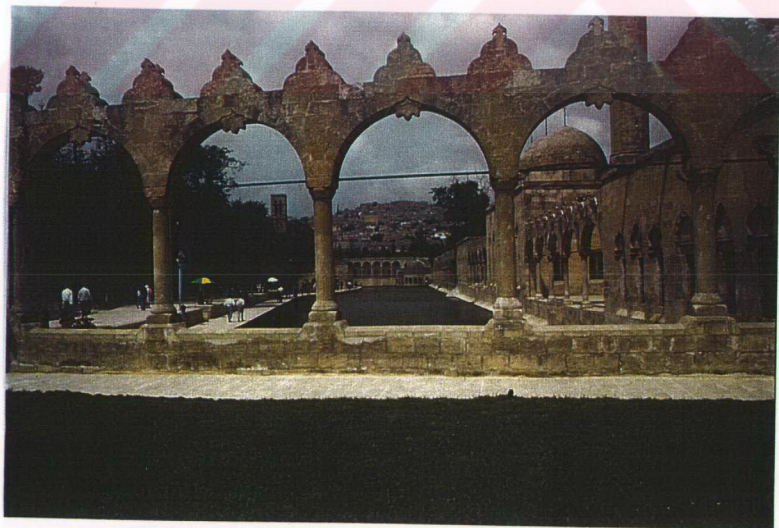
ESİM 47: Hasan Padişah cami

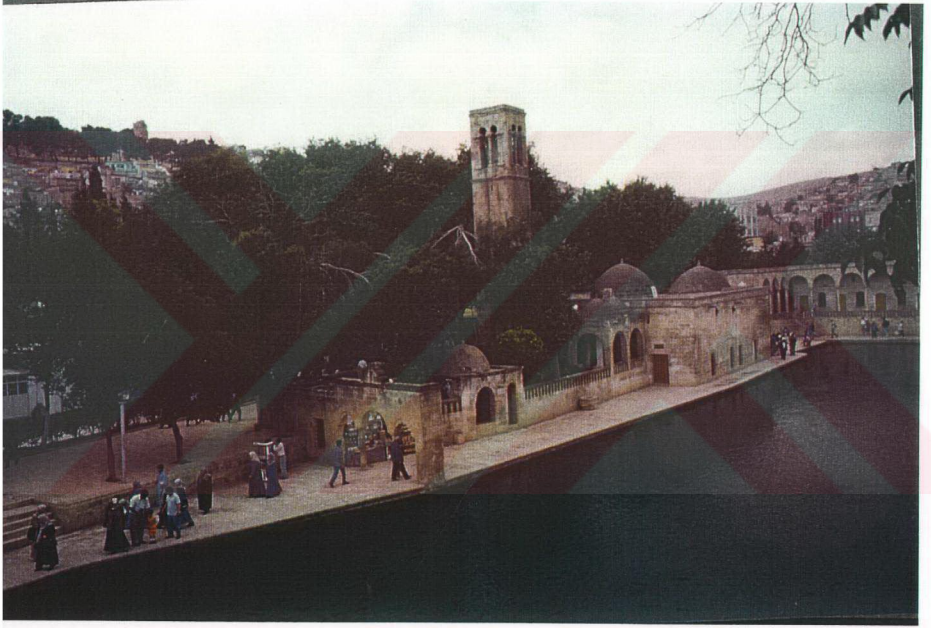

SİM 48: Dergah cami

REŞİM 49-50: Rızvaniye cami ve Balıklıgöl

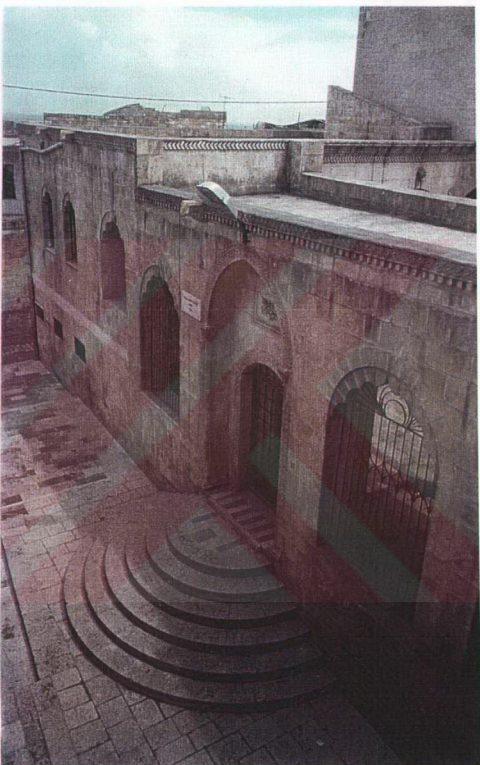
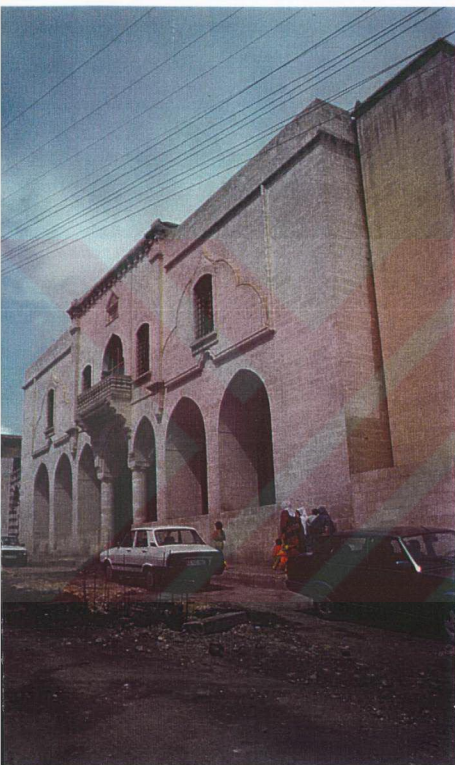

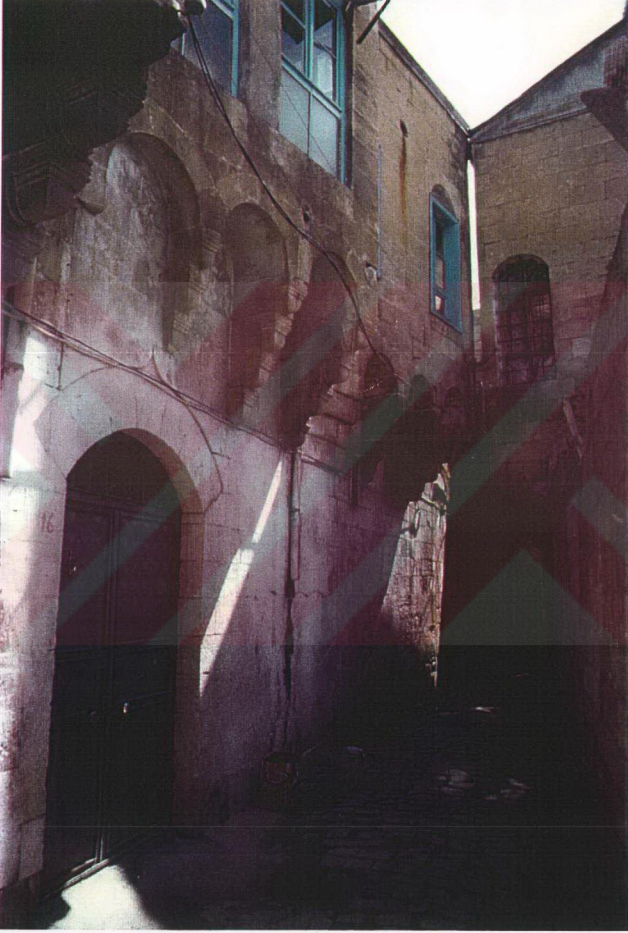
ESİM 51: Aynzeliha cami

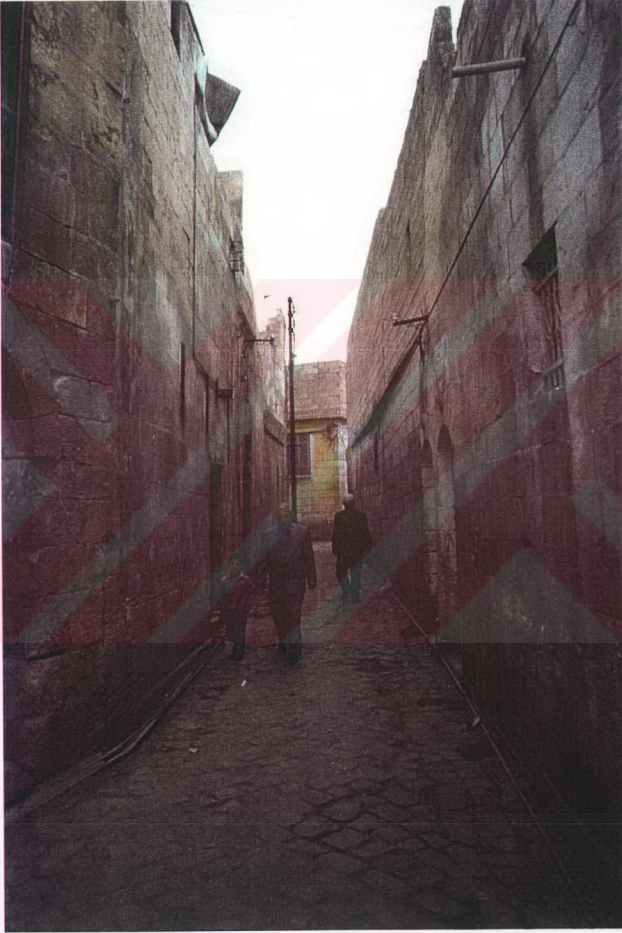
ESİM 52: Şanlıurfa kalesi

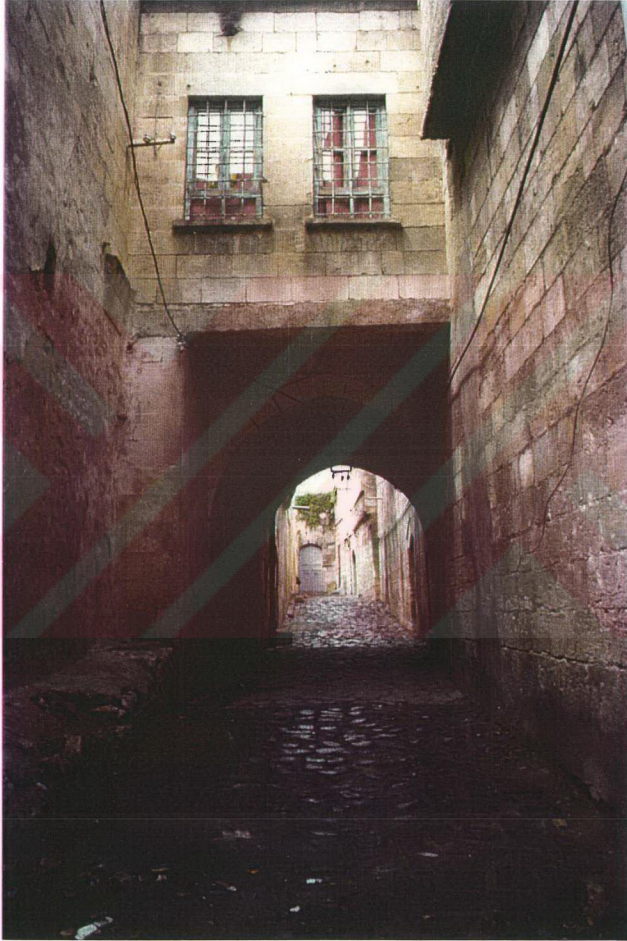
53-54: Selahaddin Eyyubi cami

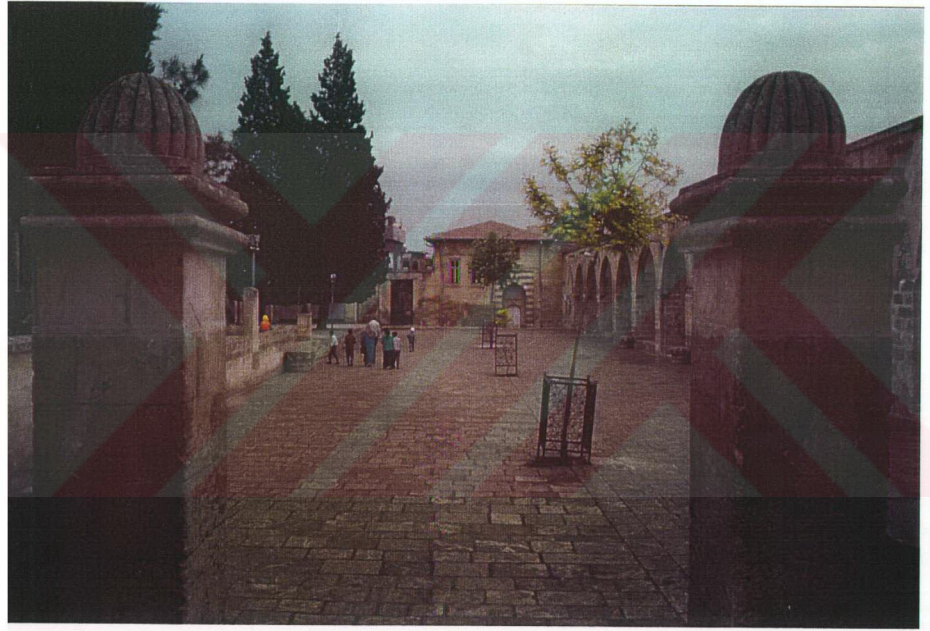
RESİM 55: Şanlıurfa tipik sokakları

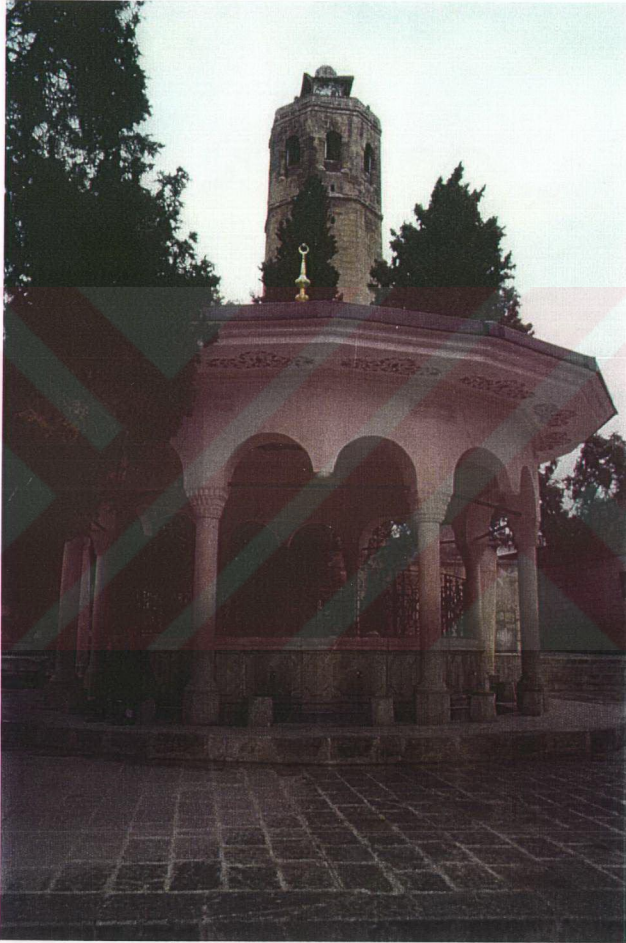
RESİM 56: Şanlıurfa tipik sokakları

RESİM 57: Şanlıurfa tipik sokakları

ESİM 58: Ulu cami avlusu

RESİM 59: Ulu cami şadırvan ve minaresi

ESİM 60: Kurtuluş ilkokulu

ESİM 61: Geleneksel Şanlıurfa evi

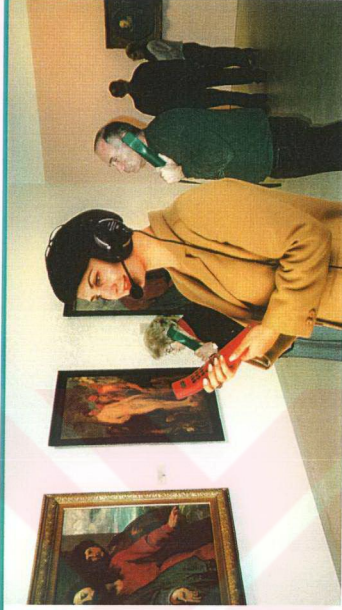
ŞİM 62: Geleneksel Şanlıurfa evi

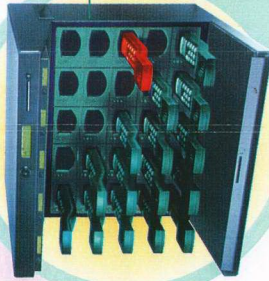
ESİM 63: Geleneksel Şanlıurfa evi

2 Information is loaded from the PRU through the MLR into the hand units

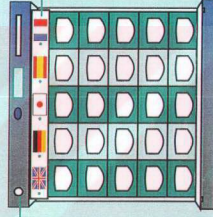
1 The curator or operator records narration on-site using the Personal Recording Unit (PRU)

Multi-lingual rack (MLR)

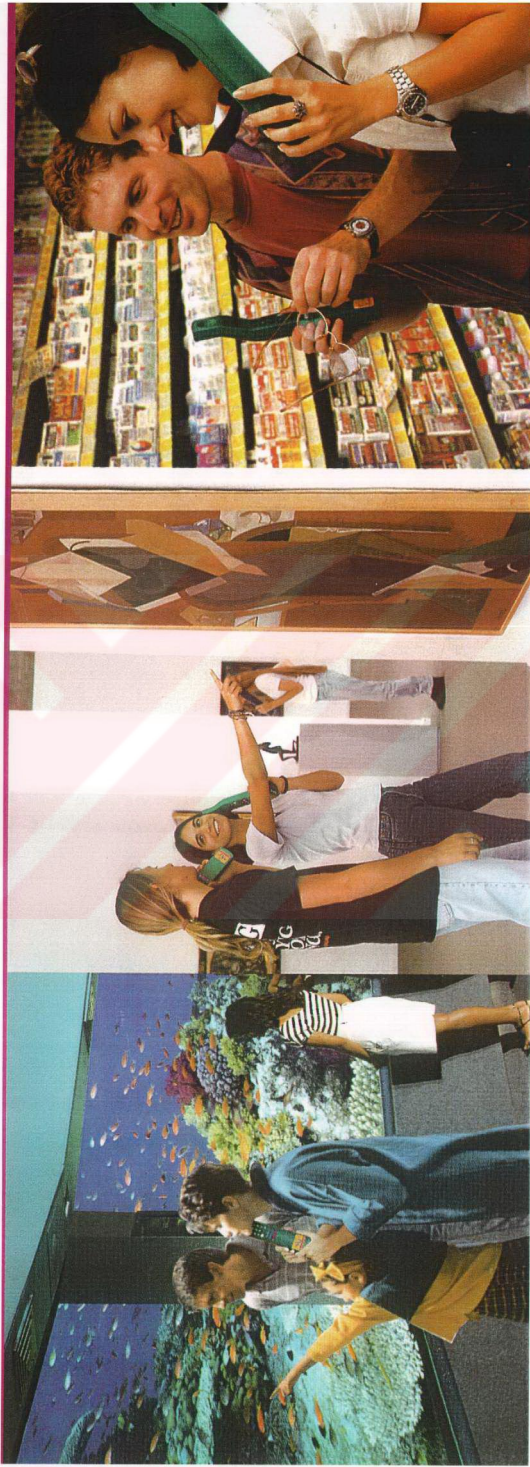

Language selector

Five columns in the MLR, each containing a different language

RESİM 64: Mobil bilgi telefonu mekanizması ve kullanımı

RESİM 65: Mobil bilgi telefonu kullanımına ait görüntüler

RESİM 66: Grafik panolarla düzenlenmiş, Alman tarihini anlatan bir sergiden alıntı

RESİM 67: Grafik pano uygulama örneği

RESİM 68: Grafik pano uygulama örneği

„Zeitdokumente“
Forum der
Süddeutschen
Zeitung

TARİHİ GÜNÜMÜZE ANADOLUDA KONUT VE YERLEŞME SERGİSİ ALANI HOUSING AND SETTLEMENT IN ANATOLIA EXHIBITION AREA

- 1.1. Tarih Öncesi Çağlardan Tunc Çağına
From Prehistoric Times to The Bronze Age
- 1.2. Tunc Çağından Antik Çağın Başlangıcına
From The Bronze Age to Antiquity
- 1.3. Antik Çağ
Antiquity
- 1.4. Geç Antik Çağ ve Bizans
Late Antiquity And Byzantium
- 1.5. Erken Türk Dönemi
Early Turkish Period
- 1.6. Modernleşmeye dek Türk Dönemi
Turkish Period until Modernisation
- 1.7. Modernleşme Dönemi
Modernisation Period
- 1.8. Modernleşme Dönemi
Modernisation Period
- 1.9. Modernleşme Dönemi
Modernisation Period

DÜNYA KENTİ İSTANBUL SERGİSİ ALANI İSTANBUL WORLD CITY EXHIBITION AREA

- 3.1. Tarih Öncesi Çağlarda İstanbul
Istanbul in Prehistoric Times
- Bizantion
Byzantion
- Konstantinopolis (324 - 1453)
Constantinople
- Osmanlı Dönemi İstanbul (1453 - 1700)
Istanbul in The Ottoman Period
- Geç Osmanlı İstanbul'u
Late Ottoman Istanbul
- Cumhuriyet Dönemi İstanbul (1920 -)
Republican Istanbul
- İstanbul Giysileri
Istanbul Costumes
- İstanbul Müzikleri
Musics from Istanbul
- Videolek - İstanbul Filmleri
Videotheque - Films from Istanbul

5.1.

5.13.

5.2.

5.3.

5.4.

5.5.

5.6.

5.7.

5.8.

5.9.

5.10.

5.11.

5.12.

7

5.12.

5.12.

Sergi Yönetim Bürosu
Exhibition Administration Office

Teknik Servisler
Technical Services

Anı Evi Satış Giriş Şopu
PIT
Bisrot Armada

Cok Amacli Açık Alan
Multi Purpose Open Area

Ana Danışma Bürosu
Main Information Office

Anı Evi Satış
Giriş Şopu

Eğitim Salonu
Education Hall

Cok Amacli Salon
Multi Purpose Hall

Armada Panayır Yeri
Armada Fair Ground

Bibliotek

Kitap Satış
Bookstore

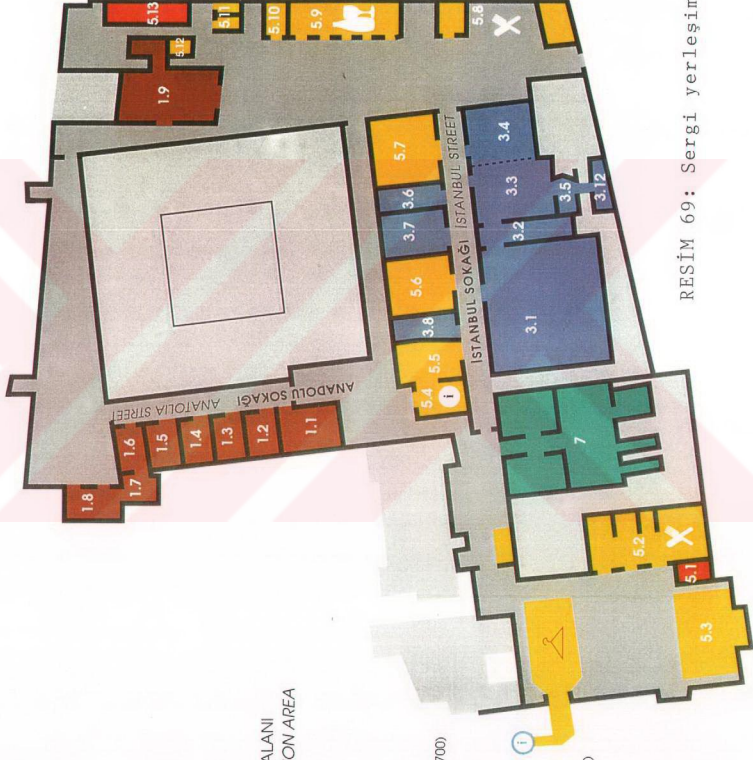
Tuvaletler
Restrooms

Multivizyon Gösteri Salonu
Multivision Showroom

DARPHANE'DEN İSTANBUL MÜZESİNE
SERGİ ALANI
FROM THE MINT TO THE ISTANBUL MUSEUM
EXHIBITION AREA

Dolaşım Alanları
Circulation Areas

Sergi Dış Alanlar
Restricted Areas

RESİM 69: Sergi yerleşim planı örneği

RESİM 70: Dokunsal kent bilgi araçları

RESİM LİSTESİ

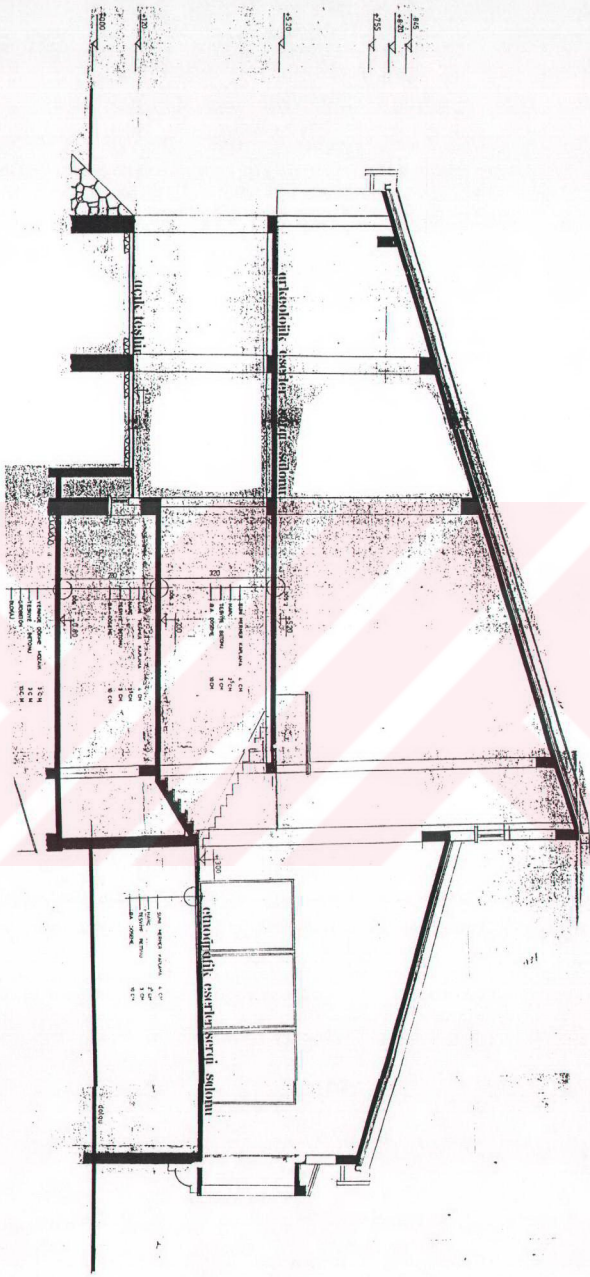
- RESİM 1** Frankonya açık Hava üzesi'nin konumu
- RESİM 2** Müze yapı grupları eskizi
- RESİM 3** Yapı nakil işlemi
- RESİM 4** nakil öncesi ve sonrası bina durumu
- RESİM 5** Müzeden genel görünüm
- RESİM 6** Müze haritası
- RESİM 7** rothenburg kent planı
- RESİM 8** Rothenburg genel görünüm
- RESİM 9** MarktplatZ
- RESİM 10** Marktplatz- Rathaus
- RESİM 11** Rothenburg
- RESİM 12** Rothenburg
- RESİM 13** Rothenburg
- RESİM 14** Rothenburg festival görüntüleri
- RESİM 15** Rothenburg festival görüntüleri
- RESİM 16** Güvercin
- RESİM 17** Kuşçu kapısı
- RESİM 18** Neccar Pazarı
- RESİM 19** Sarraç
- RESİM 20** Kürkçü
- RESİM 21** Keçeci
- RESİM 22** Keçeci
- RESİM 23** Demirciler çarşısı
- RESİM 24** Taşçı ustaları
- RESİM 25** Taşçı ustaları
- RESİM 26** Şanlıurfa Müzesi
- RESİM 27** Şanlıurfa Müzesi
- RESİM 28** Şanlıurfa Müzesi

- RESİM 29 Şanlıurfa Müzesi
- RESİM 30 Şanlıurfa Müzesi
- RESİM 31 Şanlıurfa Müzesi
- RESİM 32 Şanlıurfa Müzesi
- RESİM 33 Şanlıurfa Müzesi
- RESİM 34 Gümrük Hanı
- RESİM 35 Gümrük Hanı
- RESİM 36 Gümrük Hanı
- RESİM 37 Gümrük Hanı
- RESİM 38 Alış veriş merkezleri
- RESİM 39 Culhacı Pazarı
- RESİM 40 İsoçu
- RESİM 41 Tütüncü
- RESİM 42 Barutçu Hanı
- RESİM 43 Hacı Kamil Hanı
- RESİM 44 Dabakhane Camii
- RESİM 45 Dabakhane Camii
- RESİM 46 Kent Platosu
- RESİM 47 Hasan Padişah Camii
- RESİM 48 Dergah Camii
- RESİM 49 Rızvaniye Camii ve Balıklıgöl
- RESİM 50 Rızvaniye Camii ve Balıklıgöl
- RESİM 51 Ayn-zeliha Camii
- RESİM 52 Şanlıurfa Kalesi
- RESİM 53 Selahaddin Eyyübi Camii
- RESİM 54 Selahaddin Eyyübi Camii
- RESİM 55 Şanlıurfa sokakları
- RESİM 56 Şanlıurfa sokakları
- RESİM 57 Şanlıurfa sokakları
- RESİM 58 Ulu Camii
- RESİM 59 Ulu Camii Şadırvan ve Minaresi

- RESİM 60 Kurtuluş İlkokulu
- RESİM 61 Geleneksel Urfa evleri
- RESİM 62 Geleneksel Urfa evleri
- RESİM 63 Geleneksel Urfa evleri
- RESİM 64 Mobil- Bilgi Telofonu
- RESİM 65 Mobil- Bilgi Telofonu
- RESİM 66 Grafik Pano ile düzenlenmiş sergi
- RESİM 67 Grafik Pano ile düzenlenmiş sergi
- RESİM 68 Grafik Pano ile düzenlenmiş sergi
- RESİM 69 Sergi yerleşim planı broşürü örneği
- RESİM 70 Dokunsal kent içi bilgi araçları
-

EK 1

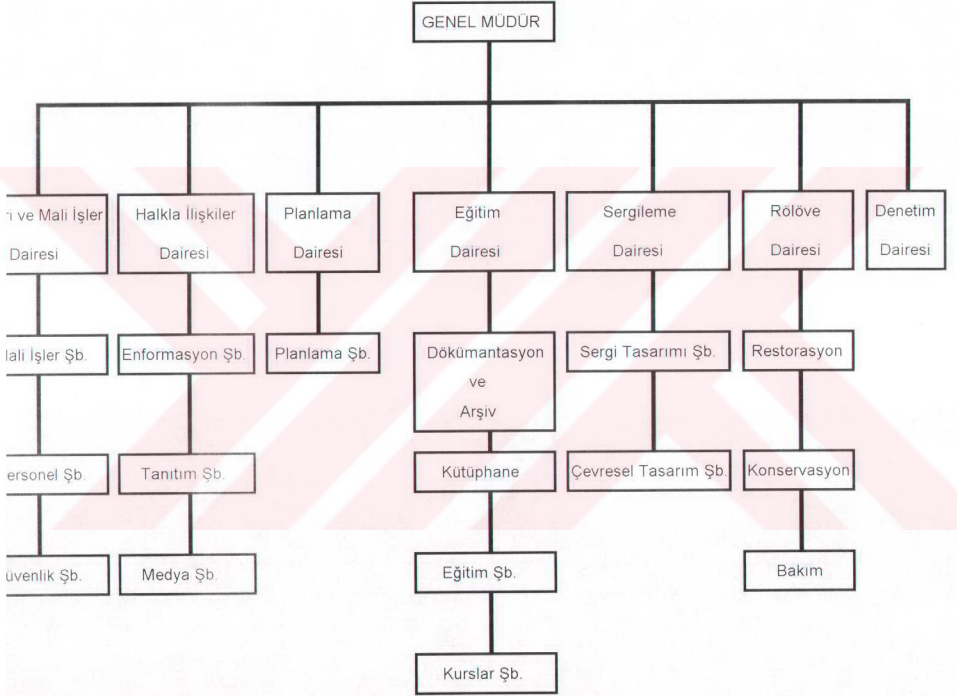
ŞANLIURFA MÜZESİ KESİTİ

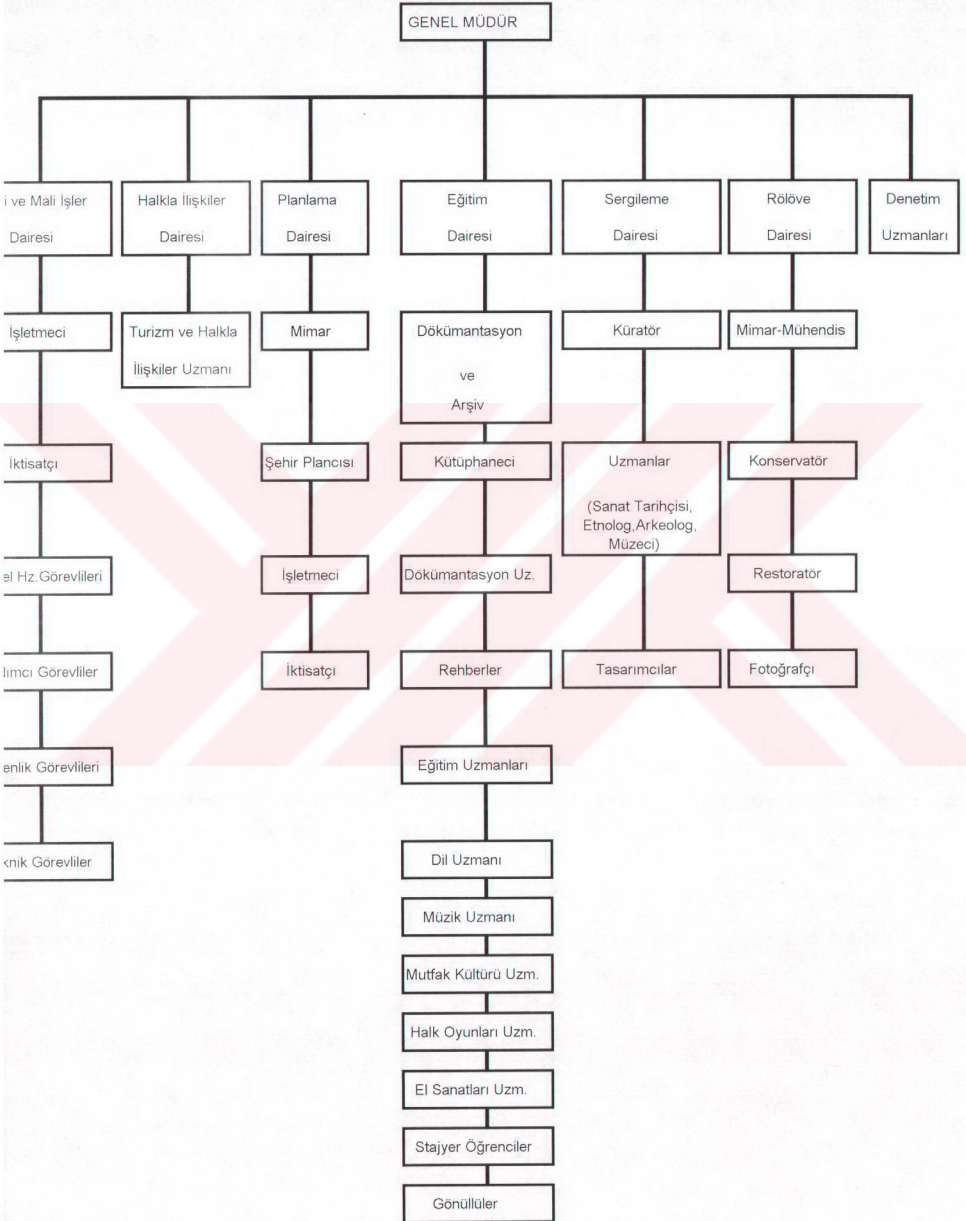
EK 2

ŞANLIURFA KENTI BİLGİLENDİRME-
TANITMA MERKEZİ YÖNETİM ORGANLARI
VE
MESLEKLERE GÖRE PERSONEL DAĞILIMI

ŞANLIURFA KENTİ BİLGİLENDİRME - TANITMA MERKEZİ

MESLEKLERE GÖRE PERSONEL DAĞILIMI

EK 3

ÖNERİ VAKIF TÜZÜĞÜ

ÖNERİ VAKIF TÜZÜĞÜ

BİRİNCİ BÖLÜM

Vakfın adı;

Madde 1- Şanlıurfa kenti bilgilendirme- Tanıtma merkezi

Amaç

Madde2- Tüzüğün amacı, kent kültürünün kavranmasına yönelik etkin bir gezdirme ve bilgilendirmedir. Bu faaliyetler aşağıdaki şekilde belirlenir:

- A) Şehir dışından gelen izleyiciye kenti ve kent kültürünü genel bir izlenimden, özel detaylara kadar varacak (iç içe birbirini tamamlayan halkalar benzerliğinde), biçimde sunmak, yerli halka varolan değerlerin önemini ve değerler arasındaki neden - sonuç ilişkisini farketirmek;
- B) Bilgilendirme merkezinde ve gezi programı içinde gösteriler, eğlenceler, ilgiyi yüksek tutacak organizasyonlar düzenlemek;
- C) Şanlıurfa ili merkez ve ilçelerinde tarihi, kültürel, sanatsal değerlerimizi, eserlerimizi bulup ortaya çıkarmak;
- D) Korunmaya değer kültür, tabiat, turizm ve sanat varlıklarını korumak, bunların tanımını sağlamak;
- E) Yöre kalkınması için önder nitelikte gerekli ekonomik yatırımları yapmak;
- F) Bütün bu hizmetlerle ilgili gerekli araştırma faaliyetlerini ve birimlerini oluşturmak amacını taşımaktadır.

Merkezin çalışma biçimi:

Madde 3-

- A) Amaç doğrultusunda konferans, sempozyum, panel, kongre, seminer, sergi, spor karşılaşmaları, anma günleri ve benzeri

faaliyetler düzenlemek, iştirak etmek, maddi ve manevi katkılarda bulunmak;

- B) Tarihi ve kültürel değerlerimizi ve eserlerimizin korunmasını ve tanıtımını sağlamak, bu amaçla projeler hazırlamak, hazırlatmak, proje yarışmaları düzenlemek;
- C) Şanlıurfa ilinin tarihi ve kültürel değerlerinin topyekün yaşatılması ve tanıtılması için gerekli araştırma, derleme, inceleme, eğitim vb. çalışmaları yapmak, bu alanda çalışma yapan özel ve resmi kurum ve kuruluşlar ile kişilerin faaliyetlerine maddi ve manevi katkıda bulunmak;
- D) Vakfımızın amacına uygun olarak hazırlanan rapor, araştırma, inceleme ve benzeri çalışmaları kitap, dergi, broşür, gazete ve benzeri gibi süreli ve süresiz yayınlar halinde neşretmek;
- E) Vakıfla ilgili bütün çalışmalara ait bilgi ve belgelerin arşivini oluşturmak;
- F) Vakfın faaliyet konularında enstitüler ve müzeler kurmak;
- G) Vakfın faaliyet tahakkuku için gerekli bina, tesis, araç, gereç ve benzeri her türlü donanım malzemesi almak, kiralamak, bağış kabul etmek ve gerekli her türlü yatırımı yapmak hizmetleri bulundurmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNETİM VE İŞLEYİŞ ORGANLARI

Madde 4- Yönetim ve işleyiş organları genel müdüre bağlı çalışan; İdari ve mali işler, halkla ilişkiler, planlama, eğitim, sergileme, röleve dairelerinden oluşur.

- A) Genel müdür: Yukarıda adı geçen tüm yönetim ve işletme birimlerinin tüzüğün amacına uygun çalışmaları sağlamakla yükümlüdür.
- B) İdari ve mali işler dairesi: Genel müdüre bağlı olarak çalışır. Tüzüğün amacını gerçekleştirmek için bütçe tasarısı hazırlar uygular ve tüm

birimlere personel alımını yapar, görev yetki ve sorumluluklarını belirler, ünvan ve sorumluluklarını belirler, ünvan ve ücretlerini tespit eder.

- c) Halkla ilişkiler dairesi: Merkezin halkla ilişkisini kurmak, amacına uygun yürütülen faaliyetleri tanıtmak.
- d) Planlama dairesi: Merkezin amaçlarına uygun personel ihtiyacını ve programını belirlemektir.
- e) Eğitim dairesi: Merkezin dökümantasyon, arşiv ve kütüphanesini kurar, kullanabilir hale getirir, personel hizmet içi eğitimini gerçekleştirir, merkezin amacına uygun kurslar düzenler ve bunları düzenlerken stajyer öğrenci ve gönüllülerden yararlanma yoluna gider.
- f) Sergileme dairesi: Merkez içinde ve dışındaki sergileri düzenler, düzenlediği sergilerin temasını, kapsamını , uygulama mekan ve biçimini belirler
- g) Röleve dairesi: Merkezin bakım onarım ve korumasını sağlar.
- h) Denetim dairesi: Sanat tarihçisi, Etnoloğ, Arkeoloğ, Müzeci ve kültür tarihçisinden oluşur. Merkezin amacına uygun işleyişini sağlamak için, konuyla ilgili uzmanlarla işbirliği yaparak her konudaki denetimi sağlar ve hazırlayacağı raporları genel müdüre verir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSMAN

MADDE 5- Bu merkezin finansmanı aşağıda belirtilen kanallardan karşılanır.

- a) Şurkav'ın sahip olduğu kaynaklardan aktarılacak formdan elde edilecek gelir;
- b) Urfa el sanatlarının, süs eşyaları ve dekorasyon malzemelerinin satışına yönelik yurt içi ve yurt dışında yapılacak organizasyonlar;

- c) Gerçek veya tüzel kişilerin yapacağı bağış ve yardımlardan elde edilen gelirler;
- d) Urfalı sanatçılarla yapılacak organizasyonlardan elde edilecek gelirler;
- e) Yapılmış yada yapılacak projeler, yayınlar, araştırmalar ve benzeri çalışmalar ile telif, çeviri, patent haklarından ve diğer girişimlerden (giriş ücreti, hediyeelik eşya, kitap, film, CD satışı, gösteri ve tur) elde edilecek gelirler;
- f) Kültür Bakanlığı'ndan aktarılabacak fonlar;

g) Diğer kaynaklardan elde edilecek gelirler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MADDE 6- Merkezin teftiş ve denetimi aşağıda belirtilen esaslara göre denetlenir.

- A) Merkez yılda bir kez Kültür Bakanlığı tarafından denetlenir. Teftiş ve denetim esnasında merkez yetkilileri denetleyicilere her türlü belgeyi sunmak ve kolaylık göstermekle yükümlüdür;

BEŞİNCİ BÖLÜM **YÜRÜRLÜK**

MADDE 7- Bu tüzük yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

EK 4

ŞANLIURFA KENTİ ŞEHİR HARİTASI

EK 5

ŞANLIURFA KENTİ BİLGİLENDİRME-
TANITMA MERKEZİ PROGRAMI

ŞANLIURFA KENTİ BİLGİLENDİRME-TANITMA MERKEZİ PROGRAMI

I- MİTLER

II- ETNİK VE TARİHSEL YAPI

III-SOSYAL YAŞAM

AİLE YAPISI

- Kentsel
 - Kırsal
- ### **KENTSEL VE KIRSAL EV İÇİ YAŞAMI**

- Ev tipolojisi ve tarihçesi
- Yapım teknikleri ve kullanılan malzeme
- Süsleme özellikleri
- Aydınlatma ve ısıtma araçları
- Ev eşyaları
- Beslenme özellikleri
- Mutfak kullanım araç ve gereçleri
- Mutfak düzeni, sofra düzeni
- Yemek çeşitleri

EĞLENCE BİÇİMLERİ

- Erkek eğlence biçimleri
- Kadın eğlence biçimleri
- Çocuk oyunları ve oyuncak çeşitleri
- Düğün törenleri

MESLEK ÇEŞİTLERİ

HALK İNANÇLARI

- Töre , adet , gelenek ve görenekler

LAKAP VE TAKMA ADLAR

GİYİM , KUŞAM , SÜSLENME

- Kırsal
- Kentsel
- Erkek
- Kadın
- Tören
- Meslek
- Süs eşyaları

LİNGÜİSTİK ÖZELLİKLER

- Dil yapısı
- Kalıp ses ve sözler

HALK MÜZİĞİ

- Çeşitleri
- Müzik aletleri
- İcra özellikleri

HALK OYUNLARI

- Çeşitleri
- Özellikleri

HALK SANAT VE ZANAATLARI

- Çeşitleri
- Yapım teknik ve malzemeleri

HALK HEKİMLİĞİ , BAYTARLIĞI

HALK BOTANIĞI

HALK TAKVİMİ

HALK HUKUKU

ÖLÇME , ZAMAN , MESAFE KAVRAMLARI

IV-DİNİ YAPI

- Dinsel geçmiş
- Dinsel yapının kent silüetindeki önemi

ŞEHİR MÜZESİNİN VE ŞURKAV'IN FAALİYETLERİ VE İZLEYİCİYİ BU MERKEZLERE YÖNLENDİRME

BİBLİYOGRAFYA

- Akbıyık, Abuzer. **Şanlıurfa halk oyunları** Şanlıurfa: Şurhoy Yayınları, 1989.
- Artar, Aynur. "Kocaeli ili-Kozluk- Hacıhasan Mahallelerindeki evcut Tarihi Dokunun Açık Hava Müzesi Kapsamında Değerlendirilmesi". Basılmamış Müzecilik Yüksek Lisans Tezi. Y.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1996.
- Atagök, Tomur. "Çağdaş Müzecilik Kavramı Doğrultusunda, Türk Sanat Müzelerinin Etkinliklerinin Saptanması." M.S.Ü. Yayınlanmamış Sanatta yeterlilik tezi, 1985.
- Ayataç, Mustafa. **Peygamberler Şehri Urfa**. İstanbul: Başaran Matbası, 1988.
- Aydın, Nurullah. "Tarihsel Yerleşim Alanlarının Korunması ve Müze Olarak Değerlendirilmesinde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri." Basılmamış Müzecilik Yüksek Lisans tezi, Y.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Aygen, Zeynep. " Kentlerin Tarihi Dokusu Korunmalı mıdır?" Cogito. 8, Yaz, 1996. S. 47
- Bilgin, İhsan. **Türkiye Ulusal Rapor ve eylem planı**. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Konferansı, Habitat II. İstanbul: 1996.
- Devlet İstatistik Enstitüsü. **Türkiye il Yılığ**. Ankara: D.İ.E. Matbası. 1996.

- Devlet İstatistik Enstitüsü. **Türkiye İstatistik Yıllığı**. Ankara: D.İ.E. Matbası. 1996.
- Devlet İstatistik Enstitüsü. **1990 Genel Nüfus Sayımı 63 Şanlıurfa**. Ankara: D.İ.E. Matbası, 1996.
- Demirkan, Tarık. "Tarih Boyunca Kuşatılan Özgürlük Adaları; Kentler." Cogito. Yaz, 1996. S. 17
- Erkün, Sefa. "Müze mevzuatı." Y.T.Ü. Müzecilik Yüksek Lisans ders notları.
- Ekinci, Oktay. "Geçmişten geleceğe kentlerimiz". **13. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu**. İstanbul: Y.T.Ü. Matbası, 1991.
- Erman, Ercüment. " Mimari Mirasın Günümüze Aktarılmasından Ne Anlıyorum?" Yapı. 181, Aralık, 1996.
- Güvenç, Bozkurt. **İnsan ve Kültür**. İstanbul: Remzi kitapevi, 1991.
- **Hauser aus Franken**. Museumsführer. Schneider-Durck Rothenburg o.d. Tauber 1988.
- Kaya, İcla. " Kentleşme süreci ve doğal kaynakların tüketilmesi: çevre sorunları üzerine çevreselci planlama önerisi". M.S.Ü. Basılmamış Yüksek lisans tezi, 1990.
- Köksal, Aykut. **Zorunlu çoğulluk**. Ankara: ATT yayınları, 1994.

- Krelinger, Klian. **Die Bayerischen Freilicht Technick - und Industriemuseum.** Aspekt der Museums arbeitin Bayern. München: Verlag Weltkunst 1996.
- Kuban, Doğan. "Çevre Üzerine Yorumlar." Yap. 171, Şubat 1996, s 63-65.
- Kuban, Doğan. "Türkiye'deki Mimari Gelişmeye İlişkin Yeni İzlenimler." Yapı. 188, Temmuz 1997, s 63-64.
- Kültür ve turizim bakanlığı , **Eski Eserler ve Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği.** Ankara. 1984.
- Kürkcüoğlu, Cihat. "Şanlıurfa mimarisinde taş süslemenin tarihi gelişimi." Harran Kültür ve Sanat Dergisi. sayı53, Ocak-Mart 1996. s 12.
- Kürkcüoğlu Cihat. **Şanlıurfa su mimarisi.** İstanbul: Kültür Bakanlığı yayınları, 1993.
- Kürkcüoğlu, Cihat. **Şanlıurfa camileri.** Ankara: Gaye matbacılık, 1993.
- Kürkcüoğlu, Cihat. **Şanlıurfa.** Ankara: Ajans matbacılık, 1997.
- Meydan Larousse. "Şanlıurfa" Cilt 11, s 432.
- **Müzelerin Eğitimdeki Rolü Hakkında Unesco Bölge Semineri.** çev: Selma İnal. Rio de jenerio, Brezilya. ICOM Türkiye Milli Komitesi Yayınları, sayı 1, 1958.
- Ot Yusuf- Kaya Ahmet. " Taş ve Özellikleri" Harran Kültür ve Sanat dergisi. sayı 53, Ocak-Mart 1996, s.12.

- Shaukland, Graeme. " Tarihi Değeri Olan Kentlere Neden El Atmayız?" Cocito . 8, Yaz 1996, s143
- Tapan, Mete. "Kentleşme ve Kentlileşme Üzerine" Yapı. 181 Aralık 1996, s69-70.
- Sirel, Ayşe - Kılıçreis, Gülşen. " Şehir Kimliği ve Çevre İlişkileri" **Ekolojik Yaklaşım**. M.S. Ü. Mimarlık fakültesi şehir bölge planlama bölümü. İstanbul: M.S.Ü. Matbası, 1996.
- Toffler, Alvin. **Üçüncü Dalga**, Çev: Ali Seden. İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi, 1981.
- Toplu Konut İdaresi Başkanlığı. **Tarihi Çevrede Konut Yapı İlişkileri: Ulucanlar Örneği**. Konut Araştırmaları dizisi, Ankara: T.C. Toplu Konut İdaresi Matbası, 1996.
- Turan, Şerafettin. **Türk Kültür Tarihi**. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990.
- Ulusoy, Zuhal. " Kentsel Korumanın Fiziksel ve Tarihi Boyutları" **Kentsel Koruma Yenileme Ve Uygulama Kolokyumu**. Bölüm 4. İstanbul: M.S.Ü. Matbası, 1994.
- Uygur, Nermi. **Kültür Kuramı**. İstanbul: Y.K.Y. Yayınları, 1996.
- Yurt ansiklopedisi. " Şanlıurfa ." İstanbul: 1981.
- Zipelius, Adelhart, **Handbuch der Eurapichen Freilichtmuseum**. Köln: Reinland verlag, 1974.